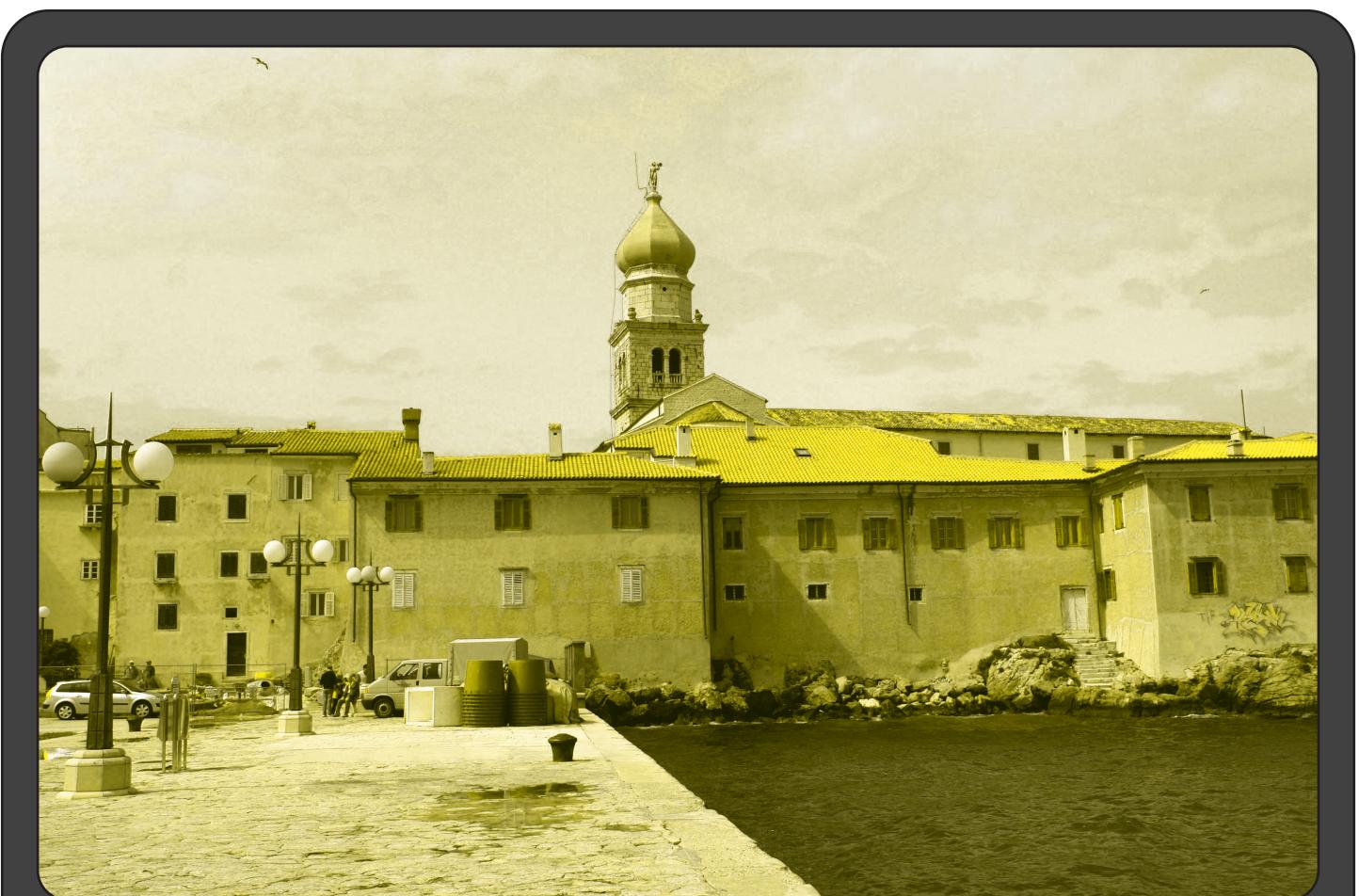

politic'
ZATVORENIK

GODINA XVIII. - SVIBANJ 2008. CIJENA 15 KN

BROJ

194

Boljševički napadaj na Katoličku crkvu i hrvatski narod

*** Kako don Živko Kusić zamišlja poglede Katoličke
crkve u Hrvata na NDH * Dan hrvatskih političkih
uznika u frankopanskom Krku * Bleiburška
komemoracija * Dokumenti, sjećanja i svjedočenja**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

NEMIR KOMESARA JOŽE HORVATA

Hoće li barem buduće generacije Hrvata u ovo svibanjsko vrijeme biti pošteđene anatemiziranja od strane klonova današnjih komunista, koji sebi tepaju da su antifašisti? Mislim da ne, jer sudeći prema sastavu predstavljača reprint izdanja komunističkog pamfleta iz 1946., pod nazivom «Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera», osigurana je ekipa za takve i slične predstave za najmanje još pedeset godina.

Među predstavljačima se pojavio i jedan od autora prvog izdanja iz daleke 1946. - Joža Horvat, književnik, pomorac i komesar partizanske brigade. To je razlog da se osvrćem na taj OZN-in uradak, koji je u ono vrijeme služio kao polaznica za progone, montirana suđenja i likvidaciju domoljubno orijentiranih ljudi iz crkvenih redova, a osamdesetih godina Srpska pravoslavna crkva izdala je dva pretiska iste knjige, pripremajući svoje «vernike» za agresiju na Hrvatsku.

Taj je pomorac iz Kotoribe, kao komesar brigade na području Moslavine, odlučivao tijekom rata o sudbini zarobljenika i uvijek je donosio partijski ispravne odluke. Naime, njegova brigada, kao uostalom i sve druge partizanske postrojbe, nisu tijekom tzv. NOB-a imale zarobljenika, pa su i nakon rata primjenjivali potpuno istu metodu.

Nakon rata kao komesar i pripadnik OZN-e itekako je dobro znao (ako već nije sudjelovao), što se čini s civilnim i vojnim zarobljenicima, a nema tragova da se kao humanist i književnik usprotivio zločinu. I tako, proživio je «naš» komesar šezdesetak godina do današnjih dana, kada ga je uzrujala odluka Hrvatskoga sabora o raspodjeli novca za obilježavanje sjećanja na Jasenovac i Bleiburg. Otkazale su mu kočnice i u nastupu emocionalne inkontinencije zatražio je ostavku predsjednika Vlade i čitavog Sabora. Vidjevi oko sebe poznate drugove iz 1946. godine, vjerojatno je zaključio, da se nešto takvoga može i danas sprovesti uz neku formalnu odluku SUBNOR-a, na zahtjev partijske organizacije Željezare Sisak.

Makar u poodmakloj životnoj dobi, ne bi trebao zaboraviti, da se do današnjih dana nije nikad javno sjetio obilježavanja Bleiburga i Križnih puteva hrvatskoga naroda, za koje stradanje je kao partizanski komesar itekako dobro znao. Tisuće bespomoćnih žrtava nisu nikad bile predmet njegova interesa i vjerujem da ga to uznemiruje u smiraju života. Danas je zakasnio i nema pravo pitati niti raspravljati o toj temi, kao što to nemaju ni razni Fumići. Pošto su njegovi istomišljenici uništili sve dokumente i tragove, jedino što bi bilo čestito i ljudski ispravno u njegovim godinama, jest iskrena isповijed hrvatskom narodu, kajanje i zamolba za oprost. Svomu narodu ostavio bi svjedočanstvo iz prve ruke o povjesnoj istini, a sebi bi osigurao mir i spokoj.

Mislim da je to u suglasju s prijedlogom Crkve, da se aboliraju komunistički zločinci koji su spremni iznijeti činjenice o gubilištima, žrtvama i zločinima koje su tijekom rata i poraća počinile komunističke partizanske jedinice.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

NA PRAGU NOVOG TOTALITARIZMA

Ovogodišnji nam je svibanj donio niz simptomatičnih epizoda, koje do kraja razgolijaju društvo u kojem živimo. U jednoj od njih i nehotice je sudjelovao dr. Milan Kruhek, raniji ravnatelj Hrvatskog instituta za povijest, koji se svojedobno, kao pisac razmišljanja o zrinsko-frankopanskim temama, pojavio i na stranicama ovog mjesecačnika. Sredinom svibnja priopćeno je, naime, kako je hrvatska vlada «na zatvorenom dijelu sjednice povukla svoju odluku o imenovanju povjesničara Milana Kruheka za članu Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju», o čemu je pismeno obavijestila Sabor, «no bez ikakva objašnjenja».

Kruhekovo je imenovanje vlada, naime, bila predložila Saboru, nakon što je ovoga povjesničara za to mjesto predložio Hrvatski institut za povijest. Ostat će nepoznato, je li takvoj izvornoj odluci vlade išta doprinijela činjenica, da je Kruhek ujedno član Hrvatske demokratske zajednice. No, protiv njegova imenovanja ustali su pravovjerni *cerberi* suvremene «hrvatske demokracije», među kojima se istaknuo bivši ministar znanosti Gvozden Flego. On je Kruhekovo imenovanje javno proglašio neprihvatljivim, radi toga što je Kruhek potpisnik tobožnjega «*apela kojim se stalo u obranu Mile Budaka, ministra u Pavelićevu vladi*» (2004.), i radi toga što je, po Fleginu mišljenju, «osoba u mirovini, koja nijednim svojim radom nije kvalificirana za razmatranje složenih etičkih pitanja».

Za Flegino ophođenje s činjenicama nije ništa neobično, da se u toj kratkoj i ubitačnoj ocjeni krije nekoliko notornih neistina. Prvo, Kruhek nije nikakva «osoba u mirovini». Drugo, nikakav propis ne uvjetuje članstvo u spomenutome Odboru prethodnom filozofskom naobrazbom niti objavljinjem radova o etici, niti bi to bilo shvatljivo i logično, budući da o etičnosti (pa i o etičnosti u znanosti i visokoj naobrazbi) smiju i mogu suditi i oni, koji nisu stručnjaci za jedno uskostročno filozofjsko područje. Ne svodi se osjećaj za etično niti znanje o etici na svjedodžbu koju je nekomu potpisao Milan Kangrga i slični etički stručnjaci za batine i štange. I treće, ne postoji nikakav «*apel kojim se stalo u obranu Mile Budaka*», nego postoji apel koji jest nastao povodom afere s Budakovom spomen-pločom u Svetome Roku, ali se u njemu traži obnova svih političkih procesa održanih «*u doba komunističke i drugih totalitarističkih vlasti*», kako bi se iznova, na zakonom propisan način i u postupku u kojem ne postoji i ne čuje se samo optužba, nego i obrana, moglo zakonito, pravično i nepristrano utvrditi odgovornost svakoga pojedinca.

Dakle, kad sudi o etici i etičnosti, za bivšega ministra Gvozdenu Flegu izmišljanje i političko diskvalificiranje – nije neetično! Uostalom, nije li filozof Neven Sesardić u *Slobodnoj Dalmaciji* od 4. rujna 2002. zorno pokazao, kakav je znanstveni i moralni lik tada novoimenovanog ministra znanosti u Račanovoj vladi. Upozorio je tada Sesardić, da Flego u svojoj službenoj biografiji prešućuje kako je predavao marksizam (a ne filozofiju!), da spada u one, koji su «*redovito i gorljivo suradivali s raznoraznim 'marksističkim centrima' i 'centrima za idejno-teorijski rad' te (...) su neumorno pridonosili za-gušivanju filozofskog izdavaštva objavljinjem absurdne količine marksističke literaturu*», da se još osamdesetih godina vrlo zdušno borio protiv toga da pravo javnosti steknu i oni znanstvenici i filozofi koji misle drugačije, da je njegov znanstveni, filozofski opus patuljastih razmjera, još manjega značenja a najmanje vrijednosti itd.

Drugim riječima, pojedinosti iz Gvozdenova životopisa na koje ukazuje Neven Sesardić i način na koji Flego u svome napadu na Kruheka iskrivljuje elementarne činjenice, pokazuju da je Gvozden Flego ne samo znanstvena, nego i moralna ništica. No, to danas – kad on više nije ministar znanosti – nije naš, nego njegov problem (moguće i problem njegove obitelji, pa i susjeda, televizijskih inkasatora, kumica na tržnici i slično).

Ali je naš problem okolnost da je hrvatska vlada vrlo poslušno i vrlo brzo povukla svoj prijedlog, pokazujući koliko drži do ideoloških denuncijacija i kakvu sudbinu namjenjuje onima, koji imaju hrabrosti misliti drugačije. To nam svjedoči, da se iza svih slatkorečivih fraza o slobodi mišljenja i ljepoti raznolikosti, nalazimo suočeni s novim totalitarizmom, totalitarizmom koji više ne prakticira Solovke i Dachau, Dudinku i Auschwitz, ali time ne prestaje biti vrlo sličan prijetnji slobodi i sreći čovječanstva, kao što su to spomenuti toponimi - sinonimi mraka, nasilja i neslobode.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

KAKO DON ŽIVKO KUSTIĆ ŽELI TUMAČITI ODNOŠ KATOLIČKE CRKVE I NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE 7

Tomislav JONJIĆ

SALOMON, DAVIDOV SIN I NASLJEDNIK: VLADAR BLISTAVA SJAJA I TAMNIH MRLJA 22

Dr. Vjeko Božo JARAK

KRK – DAN POLITIČKIH UZNIKA 30. TRAVNJA 2008. 25

BLEIBURG – ŠUTNJA I KRIVOTVORENJE 30

ZABORAVLJENE ŽRTVE KOMUNIZMA, ILI: POSLEDICE KOMUNISTIČKIH PROGONA NA DJECI POLITIČKI PROGONJENIH 32

Mr. Renata KNEZOVIĆ

PISMA IZ BEZDANKE 34

prof. Maja RUNJE

MENTICID U KAZNENO-POPRAVNOM DOMU STAROGRAĐEŠKA (V.) 38

Drago SUDAR

ŽRTVE OPĆINE CESTICA U RATNIM I PORATNIM STRADANJIMA XX. STOLJEĆA (IV.) 39

Franjo TALAN

KRIŽARI NA PAPUKU I OZN-a OD SREDINE 1945. DO KRAJA 1946. GODINE (II.) 40

Ivan MESAROV

IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE: 41

Anka RUKAVINA

PARTIZANSKI ZLOČINI U MUŠALUKU I LIČKOM OSIKU .. 42

Ivan VUKIĆ & Ivica FRANIĆ

IN THIS ISSUE 47

IN DIESEM HEFT 48

O KLEVETAMA NA RAČUN KATOLIČKE CRKVE U HRVATA (Priopćenje Tiskovnog ureda HBK)

S. Mesić na čelu državnog izaslanstva u Jasenovcu

Zagreb, 21. travnja 2008. (IKA) – U povodu teških kleveta na račun Katoličke Crkve i njezina djelovanja kako u prošlosti tako i danas, koje su iznesene 20. travnja u službenim govorima na komemoraciji 63. obljetnice probora iz logora Jasenovac, priopćenjem se 21. travnja oglasio Tiskovni ured Hrvatske biskupske konferencije. Umjesto polemike s izrečenim optužbama u priopćenju se podsjeća na riječi kardinala **Josipa Bozanića**, tadašnjeg predsjednika HBK, izrečene na Bleiburgu 13. svibnja 2007. godine, kako "ljudi koji su pripadali komunističkomu režimu ili ostali zasljepljeni njegovom propagandom, i koji ne žele biti oslobođeni istinom... prozivaju Katoličku Crkvu, njezi-

ne pastire i vjernike na sličan način na koji su to činili i u ono doba".

Na svu sreću, kaže se nadalje u priopćenju, istinu o djelovanju Katoličke Crkve u Hrvatskoj u doba II. svjetskog rata više ne "propisuju" državne vlasti i ideoološke strukture, nego je ona predmet slobodnoga znanstvenog istraživanja. Stoga se svi dobromanjerni tražitelji istine o tome vremenu imaju mogućnost na relevantnim izvorima upoznati s istinom. A stav Katoličke Crkve u Hrvatskoj prema jasenovačkom logoru još u ratno

Isti je stav, podsjeća se nadalje u priopćenju, ponovljen u više navrata pa tako i u Pismu HBK o pedesetoj obljetnici završetka II. svjetskog rata od 1. svibnja 1995. godine, koje se u našoj javnosti prešućuje. U njemu biskupi, između ostalog, ističu: "Pravo na život i dostojanstvo svake osobe pod Božjom je zaštitom. Stoga svakoj nevinoj žrtvi dugujemo jednak poštovanje. Tu ne može biti razlike ni rasne ni nacionalne, ni konfesionalne, ni stranačke. Temeljna jednakost u dostojanstvu svih ljudi proizlazi iz same naravi čovjeka, stvorena na sliku i priliku Božju. Pojedinačne i osobito masovne likvidacije, bez ikakva suda i dokaza krivnje, uvjek su i posvuda teški zločini pred Bo-

KOLUMNIST NEZRELA HRVATSKA CRKVA

Bojkot Jasenovca bez objašnjenja

MISE NA BLEIBURGU UVIJEK VODE NAJVIŠI PREDSTAVNICI CRKVE, NA KOMEMORACIJI U JASENOVCU JOŠ SE NITKO OD NJIH NIJE POJAVIO

PIŠE: JELENA LOVRIĆ

vrijeme jejasno i nedvosmisleno izrekao je blaženi kardinal **Alojzije Stepinac** kad je u veljači 1943. taj logor nazvao "sramotnom ljagom", a ubojice u njemu "najvećom nesrećom Hrvatske".

gom i pred ljudima. Stoga ćemo se kod svetoga oltara spomenuti žrtava hrvatskoga naroda i Katoličke Crkve. Spomenut ćemo se žrtava srpske nacionalnosti i Srpske pravoslavne Crkve u Hrvatskoj. Spomenut ćemo se žrtava: Židova, Roma i svih kod nas ubijenih u II. svjetskom ratu samo zato što su druge nacije, druge konfesionalne pripadnosti ili drugoga političkog uvjerenja".

Nakon svega spomenutoga postavlja se pitanje kome je u interesu da se i danas pojavljuju tvrdnje o Katoličkoj Crkvi kao posljednjem bastionu ustaškoga poretka? navodi se u priopćenju Tiskovnog ureda HBK. •

POZIV

Kao i svake godine u slobodnoj državi Hrvatskoj, pozivamo naše članove na komemorativnu misu u počast Maceljskim žrtvama u nedjelju, 1. lipnja 2008. godine u 17 sati.

Svetu misu zadušnicu u spomen-crkvi Muke Isusove predvodit će biskup Vladimir Košić. •

IMA GADOVA...

Ima danas imo gadova koji će reći da je Jasenovac izmišljotina.

Ima danas i onih gadova, koji će kazati, da su Hrvati u Jugoslaviji bili sretni i slobodni.

Ima gadova, koji će se ponovno zalagati za zajednički državni okvir u kojem će biti Hrvatska i Srbija.

Ima gadova, koji uporno prešućuju, da su se prvaci Srba u hrvatskim zemljama još u XIX. stoljeću uporno protivili

Mesić u Jasenovcu 20. travnja 2008.

sjedinjenju Dalmacije s Banskom Hrvatskom.

Ima gadova, koji uporno prešućuju, da «od 132 mandata što su ih Srbi imali za pet saborskih perioda Khuenovih izbora, bilo je 130 od naroda srpskog bez ikakva nasilja izabranih vladinovaca, a samo 2 opozicionalca, od koje dvojice jedan je bio biran pomoću vladinom protiv Hrvata» (Supilo).

Ima gadova, koji prešućuju da su Srbi svojatali Bosnu i Hercegovinu, progoneći Hrvate u njoj i nazivajući hrvatsku narodu i državnu misao «kuferaškom».

Ima gadova, koji prešućuju, da je jedan poznati srpski intelektualac 1902. Hrvatima najavio «borbu do istrage naše ili vaše», i da je taj bojni poklič bez ikakve ograda i komentara prenio zagrebački «Srbovan», glavni list Srba u Hrvatskoj.

Ima gadova, koji prešućuju, da je tvorac te znamenite najave istrebljenja desetaka godina kasnije postao istaknutim članom «Jugoslavenskog odbora», pokazujući tako, koja je svrha i poslanje te organizacije.

Ima gadova, koji prešućuju da su srpski političari u hrvatskim zemljama uoči Prvoga svjetskog rata, djelovali po naputcima srpske vlade, potkapajući zemlju u kojoj su živjeli i zabijajući nož u leđa narodu s kojim su živjeli.

Ima gadova, koji prešućuju da su se planovi srpske vlade i prije Prvoga svjetskog rata i tijekom njega svodili na stvaranje Velike Srbije.

Ima gadova, koji će i danas reći da u Crno more 1917./1918. nisu pobacani oni hrvatski domobrani, koji su odbili boriti se pod srpskom i jugoslavenskom zastavom.

Ima gadova, koji se nikad neće sjetiti, da Hrvatski sabor nikad nije donio zaključak o stvaranju prve jugoslavenske države, niti je ikad odobrio pravoprosinački čin.

Ima gadova, koji nikad neće podsjetiti, da su prve hrvatske žrtve nove jugoslavenske države pale na središnjemu zagrebačkom trgu već 5. prosinca 1918.

Ima gadova, koji nikad neće reći, da je u prvom razdoblju postojanja jugoslavenske države izbatinano nekoliko desetaka tisuća hrvatskih seljaka, da je Hrvatska politikom zamjene novčanica i uopće gospodarskom strategijom nove države, teško oštećena i unazadrena.

Ima gadova, koji će uvijek zaboravljati, da je jugoslavenski monarhistički režim pobjio više od tisuću Hrvata, a desetke tisuća izložio brutalnim progonima i zlostavljanjima.

Ima gadova, koji nikad neće reći da je i samo hrvatsko ime bilo zabranjeno, i da su plijenjene publikacije u kojima se spominjalo Hrvatsko Zagorje, te se krivotvorno pozname napitnice stihovima o «staroj navadi našega Zagorja».

Ima čak takvih gadova, koji će prešućjeti zločin u Narodnoj skupštini od 20. lipnja 1928., smrtonosni napad na svjetski poznatoga albanologa dr. Milana pl. Šufflaya ili na poznatoga hrvatskog književnika dr. Milu Budaku.

Ima, dakako, i takvih gadova, koji nikad ne će spomenuti kako su Srbi u hrvatskim zemljama puno prije Drugoga svjetskog rata bili protivni bilo kakvoj autonomiji Hrvatske, najavljajući da će se i oružjem suprotstaviti svakom pokušaju njihova odvajanja od majčice Srbije.

Ima, razumije se, gadova koji nikad ne će spomenuti da je u travnju 1941., prije nego što je od hrvatske ruke pala prva srpska civilna žrtva, pobijeno više od tri stotine Hrvata.

Ima gadova, koji ni danas neće podsjetiti, da su Srbi u doba Nezavisne Države Hrvatske, od travnja 1941., javno i tajno pozivali Italiju da Hrvatsku okupira, i tako se nudili za saveznika okupacijskim snagama, koje su ionako došle kako bi otkinule komad Hrvatske.

Ima gadova, koji su od proljeća i ljeta 1941., dijelom pod četničkim kokardama, a dijelom pod komunističkim petokrakama, započeli sustavnim progonom i ubijanjem mirnoga hrvatskog, katoličkog i muslimanskog, življa, istrjebljujući čitava sela i gradiće, od Krnjevića i Borićevca, preko Prozora i Španovice, Foče i Prijedora, Zrina i Kulen Vakufa, do Krašića i Travnika, Dakse i Širokog Briga.

Ima gadova, koji te komunističke odmetnike i danas nazivaju antifašistima, zaboravljajući da su komunisti od 1917. do 1939. u Sovjetskoj Rusiji odnosno SSSR-u zaveli totalitarni režim dotad nezapamćena terora, nasilja i gladi, pobijavši do tada više od dvadeset milijuna ljudi.

Ima gadova, koji nikad neće pokušati dati odgovor na pitanje, mogu li se komunistički zločini nazivati ekscesom i odstupanjem od jedne načelno pozitivne ideo-

Komemoracija Mesić okupljenima u Jasenovcu

Gadovi tvrde da zločin nije bio tako strašan

• Sve političke poruke: Vrh Katoličke crkve je, kao i prethodnih godina, minorizirao događaj, a napao ih je predstavnik zatočenika Jasenovca Fumić rekavši da kler i danas veliča Bleiburg

logije, ako su baš svagdje u svijetu, od Kamčatke i Mongolije do Kube, i od Finske do Angole, donijeli uvijek iste plove: masovna smaknuća bez suda, more političkih uznika, dokidanje slobode misli, govora i tiska, glad, neimaštinu, političke i ekonomске emigrante.

Ima gadova, koji prešućuju da su komunistički pobunjenici u hrvatskim zemljama u predratnim godinama fašistima nazivali sve raznosištenike, od krajnjih konzervativaca do socijaldemokrata, a onda su 1939. umukli, nakon što su Hitlerova Njemačka i Staljinov SSSR sklopili ugovor o nenapadanju i prijateljstvu.

Ima gadova, koji uporno prešućuju, da su pripadnici i sljedbenici Komunističke partije Jugoslavije – sekcije Komunističke internationale, u ideoškom pogledu bili pristaše jedne totalitarne ideologije, a u nacionalnom pogledu protivnici uspostave bilo kakve hrvatske države.

Ima gadova, koji će uporno prešućivati, da su jugoslavenski komunisti, pa i oni

tocija», a ipak opravdavaju masovne partizanske (jugoslavenske) zločine nad Hrvatima, Slovincima, Srbima, Crnogorcima i drugima, u ime tobožnjega prava na odmazdu.

Ima gadova, koji zaboravljuju, da u krupne plodove obnove Jugoslavije valja upisati i nekoliko stotina tisuća hrvatskih političkih i ekonomskih emigranata di-

mo ono što su i donijeli: prašinu na opancima.

Ima gadova, koji će u svoje najbliže društvo uvesti bezobzirne tajkune, osuđene kriminalce i prononsirane medijske reketare, pružajući tako ilustraciju vlastitih dosega, interesa i ambicija.

Ima gadova, koji će i vlastitu domovinu i njezinu vojsku bez dokaza optuživati za zločin, a istodobno će pružati alibi Srbiji i neznalački držati prodike o tome kako Crna Gora nikad nije imala imperialističkih pretenzija na hrvatske zemlje, niti je kad ratovala s Hrvatskom.

Ima gadova, kojima je svaki razlog dovoljan da budu protiv Hrvatske.

Ima, dakle, gadova koji sve ovo prešućuju, kako bi mogli kazati da postoje neki drugi gadovi, koji bi prešutjeli Jasenovac.

Ima gadova, koji nisu kadri shvatiti, da se baš ništa, pa ni Jasenovac, ne može niti smije prešutjeti, ma što govorili raznorazni gadovi!

I da ništa ne će biti zaboravljeno, makar o tome šutjeli ti gadovi! (T. J.)

Predsjednik Republike polaže vijenac

hrvatskoga podrijetla, po svojoj odanosti boljševičkom teroru, po opsegu progona političkih protivnika i svećenika, prednjačili i u odnosu na Staljinov SSSR.

Ima gadova, koji nikad ne će spomenuti, da se ni u jednome partizanskom dokumentu, čak ni iz propagandnih pobuda, ne spominje i ne zagovara hrvatska državna neovisnost.

Ima gadova, koji će u pozitivne plodove komunističke pobjede u Drugome svjetskom ratu upisati ulazak Istre, Zadra i otoka u sastav hrvatske federalne jedinice u novoj Jugoslaviji, prešućujući da su vlasti Nezavisne Države Hrvatske još ranije donijele odluku, kojom se ta područja prijavaju hrvatskoj državi, bez ikakva jugoslavenskoga okvira.

Ima gadova, koji će isticati kako je partizansko-komunistička pobjeda zaslužna za ulazak Baranje u sastav Hrvatske, prešućujući da je u istom razdoblju iz Hrvatske isječena Bosna i Hercegovina, istočni i srednji Srijem, Boka Kotarska i manja područja uz slovensku granicu, i da je istodobno i takva osakaćena Hrvatska dodatno presjećena kod Neuma i Kleka.

Ima gadova, koji se prividno zalažu za «pravnu državu» i «funkcioniranje insti-

ljem svijeta, čime je hrvatski narod pretrpio strahovit i nenadoknadiv demografski, gospodarski, kulturni i politički gubitak.

Ima gadova, koji u svoje prirodne saveznike i suradnike ubrajaju i profesionalcima nazivaju i one koji su na različite načine sudjelovali u smaknućima nekoliko desetaka istaknutih hrvatskih političkih emigranata.

Ima gadova, koji su na prvi snažan prosvjed hrvatske inteligencije protiv restauracije i jačanja jugoslavenskog unitarizma, uobličen u Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, pozvali na kazneni progon, uhićenja i brutalna suđenja njezinih potpisnika.

Ima gadova, kojima izostanak elementarnog morala omogućuje pjevati ustaške pjesme i recitirati ustaške apologije, a istodobno se grliti s Milkom Planinc i Radom Bulatom.

Ima i onih gadova, koji su – manjim najboljim provokatora – u vrijeme kad je Hrvatska nakon sloma komunističke Jugoslavije htjela i morala pokazati da je kadra izgrađivati demokratsku i pravnu državu, javno govorili kako će Srbi morati napustiti Hrvatsku, odnoseći iz nje sa-

NAD DAKSOM

*Nad Daksom jutro sneno
sunčane ruke širi,
oblatak priča s valom
dok borovi šeširi*

*pozdravljaju putnika
i misli teške, škrte,
sjećaju na Blažića,
Tomašića, i žrtve...*

*Zašto je usud takav
kad stih od meda kapav
otac Perica spjeva,*

*da blaži i lijeva
ljubav Isusova Srca,
na korijen našeg drvca?*

Fabijan LOVRIC

ZAJEDNIČKA IZJAVA KOMISIJA "IUSTITIA ET PAX" BISKUPSKIH KONFERENCIJA HRVATSKE, BOSNE I HERCEGOVINE I SLOVENIJE O STRADANJIMA I PRIKRIVENIM GROBIŠTIMA IZ II. SVJETSKOG RATA I PORAĆA

Zagreb, 13. svibnja 2008. (IKA) – Zaglednička izjava komisija "Iustitia et pax" biskupskih konferencija Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije "O pravu na grob i dužnosti pjeteta" o stradanjima i prikrivenim grobištima iz II. svjetskog rata i porača predstavljena je u utorak 13.

svibnja u Tajništvu HBK u Zagrebu. Izjavu su predstavili predsjednici triju komisija biskupi mons. Vlado Košić, mons. Pero Sudar i mons. Anton Stres.

U izjavi se navodi da je u završnom razdoblju II. svjetskog rata (od jeseni 1944.), u kojem Komunistička partija i partizanska vojska zauzimaju vlast u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, komunistički režim provodio sustavne i masovne represalije nad osobama koje su proizvoljno označene "narodnim neprijateljima i ratnim zločincima". U ovu kategoriju proskribiranih i unaprijed osuđenih ljudi taj režim nije ubrajao samo vojne, političke ili činovničke pripadnike različitih struktura koje su u ratu surađivale s totalitarnim silama Osovine i bile suprotstavljene partizanskom pokretu, nego i velik broj građana koje je taj režim po raznim kriterijima – kao što su svjetonazor, imovno stanje, politički stavovi itd. – smatrao suparničkim isključivom komunističkom poretku. Nakon što je ovaj režim zauzeo pojedina područja, od najtežih oblika njegova terora, bez suda i suđenja i uglavnom bez ikakve skupne ili pojedinačne evidencije, na brojnim stratištima, na "križnim putovima" i u raznim logorima posebno su teško stradali Hrvati, ali i pripadnici drugih naroda – u Makedoniji, na Kosovu, u Srbiji i Vojvodini, zatim i u Sloveniji.

Komisije smatraju da je jednako nedosljedno i nedopustivo precjenjivati, kao i podecenjivati značenje i broj svih ovih žrtava te da je **jedino opravданo izvršiti njihovo savjesno popisivanje**, za što još uvijek nije kasno. Imajući na umu da je komunistički režim u to doba na sustavan način pripremao, organizirao i provodio teror i represiju nad vlastitim narodima, kao tzv. "drugu fazu revolucije", te da je na čelu toga zločinačkog pothvata stajao partijsko-vojni i, kasnije, partijsko-policijski vrh režima – o čemu nedvojbeno svjedoče jugoslavenski i strani dokumenti – moguće je "razumjeti" narav i razmjere zločina koji su počinjeni. Ipak, **ne treba smetnuti s uma činjenicu da je i komunistička ideologija od samoga svojeg početka u svoj sustav ugradila teror i zločin**, navodi se u izjavi.

O razmjerima tada počinjenih ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti te o naravi tadašnjeg režima najočitije govori velik broj prikrivenih i do danas neoznačenih grobišta na području Slovenije, ali i

Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Ta grobišta svjedoče o najtežoj vrsti zločina – sustavnim masovnim pogubljenjima. U proteklih 17 godina, na različite je načine evidentirano te dijelom locirano približno 1300 ovakvih grobišta, najviše u Hrvatskoj (više od 700) i u Sloveniji (više od 500), među kojima su vjerojatno najmasovnija ona na Kočevskom rogu, u Teznom kod Maribora, u Maceljskoj šumi i u Jazovki. Procjenjuje se da je ovo tek dio prikrivenih grobišta nad kojima su tijekom i krajem rata te u prvoj godini porača ubijani pripadnici poražene hrvatske, slovenske, crnogorske i njemačke vojske, kao i brojni civilni, hrvatske i drugih nacionalnosti, navodi se u izjavi.

U izjavi se također ističe da su masovna grobišta često kasnije bila razarana, uništavana, pretvarana u smetlišta (npr: Husina jama kod Sinja) i prikrivana na razne načine pa žrtve i njihovi grobovi jednostavno "nisu postojali". Obitelji pobijenih, ako su i znale ili prepostavljale gdje se nalaze grobišta, nisu ih smjele posjećivati

Biskupi na predstavljanju Izjave

ni obilježavati. Ove tri komisije drže potrebnim identificirati sva prikrivena grobišta, obilježiti ih primjerenim spomenobilježjima te omogućiti održavanje pogrebni obreda svih vjera i iskazivanje pjeteta prema žrtvama. Tamo pak gdje su ostaci žrtava rasuti na neprimjerenim i nepristupačnim mjestima, kao što su kraške jame / fojbe, tenkovski rovovi, napušteni rudnici... komisije smatraju da je potrebno ekshumirati posmrtnе ostatke žrtava i dostoјno ih pokopati, dok tamo, gdje je to moguće, potrebno je o javnom trošku obaviti identifikaciju žrtava.

U izjavi se ukazuje da je u ovoj godini obilježavanja 60. obljetnice Opće deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda, koja u središte svojega civilizacijskog i humanističkog proglosa stavlja načelo da su "sva ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima", a posebice neotuđivu pravu na život, slobodu i osobnu sigurnost, potrebno ponovno se suočiti s nepravdama i zločinima totalitarnih režima, pa tako i s komunističkim zločinima i učincima komunističke prošlosti. To tim više i tim prije što su u našim državama zločini fašizma i nacizma i njihovih lokalnih saveznika istraženi i dokumentirani, a mjesta stradanja poznata i obilježena, **dok gotovo ništa takva nije učinjeno glede zločina komunizma. Naprotiv, njegovi zločini se u javnome mnijenju sustavno pravdaju antifašizmom.** U izjavi se upozorava da takvo prikazivanje jedne od totalitarnih ideologija te prikrivanje i pravdanje njezinih zločina otežava demokratske procese i pomirenje na ovim prostorima. Komisije drže da institucije triju država trebaju započeti ili nastaviti dosadašnja istraživanja o ovim žrtvama te utvrditi činjenice o zločinima i njihovim ideološkim i materijalnim počiniteljima.

O izjavi i kako je ona nastala, i o razlozima njezina objavljivanja, nazočne je upoznao **Neven Šimac**. Napomenuo je kako se izjava pripremala mjesec dana, nije vezana ni za jedan datum koji se ovih dana obilježava, već je povod 60. obljetnica Deklaracije o pravima čovjeka i obje jedine političke rezolucije Vijeća Europe o komunističkoj prošlosti i o potrebi demontriranja prošlosti, da bi se mlade generacije mogle razvijati u demokratskom društvu. Dakle, temelj izjave su osnovna prava čovjeka, pitanja povijesne istine. Temelj je bitno humanitarni poticaj,

a ne politička izjava. Riječ je o pitanjima pravednosti, a ne osvete, ovo je teren sučuti, a ne mržnje, ovo je područje dužnost pjeteta i zauzimanja za dostojanstvo ljudske osobe, a ne nekih posebnih računa. Ova izjava želi potaknuti na razumevanje i priznavanje patnje, ne samo žrtava bez suda i suđenja, nego i rodbine tih žrtava koje nisu nikad saznale ni dan ni mjesto u pravilu strašne smrti svojih najmilijih, rekao je Šimac. Stoga ova izjava želi prekinuti zavjeru šutnje počinitelja prošlog režima kao i zabranu javne riječi, zabranjeno življenje, žalovanje. Izjava neće nikoga vratiti u život, ona možda može pridonijeti da se obilježavanjem tih prešućenih grobišta i s mogućom identifikacijom žrtava povrati mir u neko srce naših sugrađana, ljudi oko nas koji će znati gdje zapaliti svijeću, kamo se poći pomoći. Izjavom se želi jasno i čvrsto ponoviti, da Katolička Crkva u ove tri države ima istovjetan stav bezuvjetne osude svih totalitarizama, njihovih isključivih ideologija, kao i nebrojenih zločina režima koji se protive slobodama i pravima ljudske osobe i demokraciji i protivni svim humanističkim i kršćanskim vrednotama, pojasnio je Šimac. Celjski biskup Stres istaknuo je kako je ova izjava važna, jer je Slovenija radi svoga geografskog položaja puna grobišta. Smatra da je ovo pitanje etično, humanitarno, poštovanje ljudskih prava, a važno je i stoga jer nije vezano za neku državu, već za svakoga čovjeka, i tiče se svakoga čovjeka. Slovenska komisija "Pravda i mir" je na problem grobišta upozorila 1999. i 2001. godine, te je tako pridonijela otkrivanju grobišta diljem

Slovenije kojih je do danas otkriveno petstotinjak. Taj broj je za mali teritorij Slovenije jako velik, i potrebno je stoga biti svjestan i da činiti sve da se ljudsko dostojanstvo poštije, jer život ne završava smrću, već zavređuje poštovanje i nakon nje, rekao je biskup Stres.

Biskup Košić zahvalio je predsjednicima komisija iz dviju zemalja na spremnosti suradnje i pitanja pjeteta prema žrtvama koje je prouzročio II. svjetski rat i poraće, te totalitarni režim komunizma, a na što se osobito odnosi ova izjava, ali poštujući i sve žrtve i izražavajući negodovanje. Želimo svjedočiti svoj kršćanski poziv da se s dužnim poštovanjem spomenemo svih koji su tragični stradali i koji su bez suđenja nakon II. svjetskog rata pokopani u mnogim jamama. To je velika tragedija koja je pokosila ovo područje, a osobito naš hrvatski narod, koji je na najvećem groblju posijan od Slovenije, do BiH, pa na čitavom području bivše Jugoslavije, rekao je biskup Košić.

Pomoćni vrhbosanski biskup Pero Sudar istaknuo je kako je Komisija "Iustitia et pax" supotpisnik ove izjave, stoga jer je mišljenja da je tada posijana određena kvantiteta sjemensa zla, koja je kasnije novočinila zlo u domovinskom ratu. **Dok se ne kaže istina o II. svjetskom ratu, teško je shvatiti domovinski rat.** Teška je istina o masovnim grobištima i zločinima, jer se u BiH svakodnevno otkrivaju nova grobišta. Zahvalio je svima koji imaju hrabrosti reći istinu. Bez istine i pomirenja nema mira, a mir i pomirenje, pravedan mir je potreban pogotovo u BiH, rekao je biskup Sudar.♦

KAKO DON ŽIVKO KUSTIĆ ŽELI TUMAČITI ODNOS KATOLIČKE CRKVE I NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

(Lutkarski igrokaz u četiri slike bez epiloga)

Osjećajući se, valjda, pozvanim odgovoriti na protukatoličku navalu i sa stranica dnevnika u kojem iz dana u dan objavljuje svoju «*Jutarnju propovijed*», poznati se **don Živko Kustić**, dugogodišnji urednik *Glasa Koncila*, prvi urednik *Informativne katoličke agencije* i jedan od najpoznatijih katoličkih novinara u Hrvata, u par navrata očešao o hajku iznova zmetnutu brutalnim boljševičkim napadajem **Ivana Fumića**, kojemu – po običaju – sekundira aktualni predsjednik Republike, **Stipe Mesić**. Kao što je poznato, Fumić je krajem travnja 2008. u Jasenovcu napao Katoličku crkvu te ju, uz aplauz nazočnih, nazvao suodgovornom za ustaške zločine. Mesić je, po staroj navadi, požurio pokazati svoje neznanje i nedoraslost dužnosti, u bitnome se suglašavajući s bivšim sudcem vojnog suda JNA, koji je još osamdesetih godina prošlog stoljeća usred Zagreba presude izričao na *državnome*, srpskom jeziku. Tim povodom je Kustić u *Jutarnjem listu* br. 3542/XI. od 25. travnja 2008., ne spominjući izravno Fumića, a još manje predsjednika države, objavio crticu pod naslovom «*Ljutnja prije izdisaja*», a tri dana kasnije, u br. 3545/XI. od 28. travnja novu, pod naslovom «*Je li katolik smio biti ustaša?*». Nekoliko dana kasnije iste su novine objavile razgovor, u kojem se legendarni *seoski župnik* ponovno pozabavio temama iz Drugoga svjetskog rata, na zadovoljstvo uredništva i redovitih čitatelja toga lista. U svim tim opservacijama don Živko Kustić, vjerojatno, pokušava obraniti Crkvu i njezinu ulogu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, misleći da je to moguće grubim izvrтанjem i prešućivanjem činjenica.

U vrijeme kad su se jugoslavensko-boljševički jurišnici iznova okomili na Katoličku crkvu, nije previše zahvalno *pozorno čitati* što pišu ljudi, koje slabije

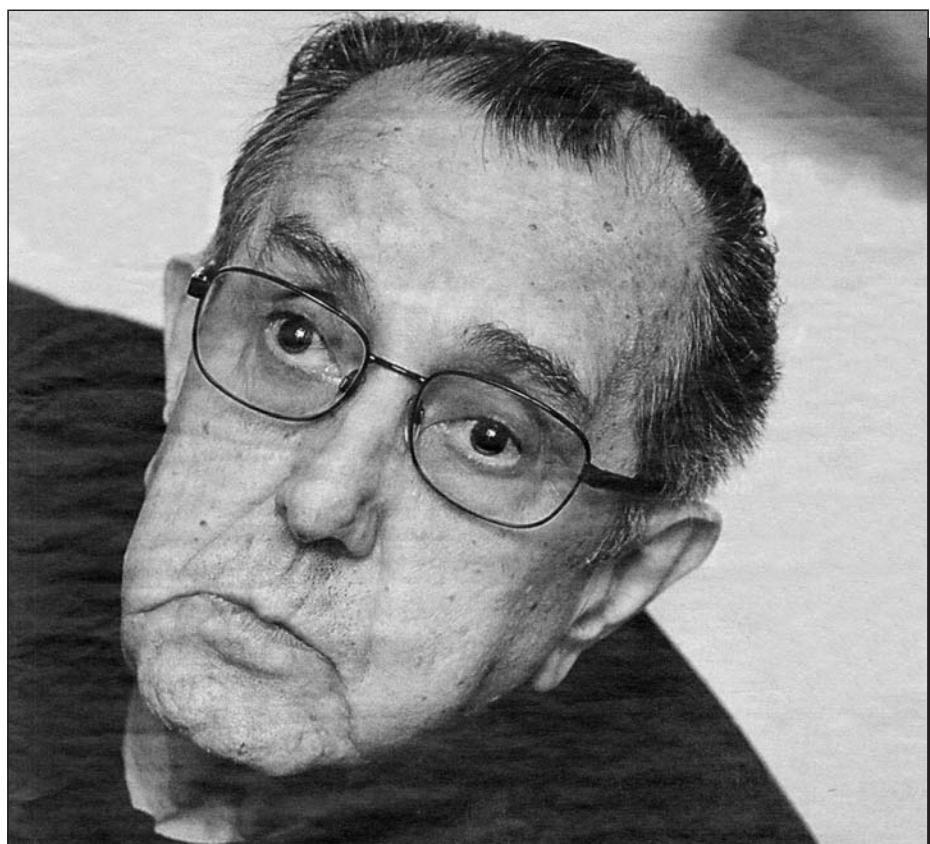
Piše:

Tomislav JONJIĆ

upućeni smatraju tobogenim crkvenim glasnogovornicima. Uvijek postoji opasnost da se to *pozorno čitanje* protumači apsolutno pogrešno kao izravno ili neizravno solidariziranje s opadačima i napadačima. Naime, ni kršćanima počesto ne pada na um, da je Krist iz Hrama potjerao ne samo trgovce, nego i to, da Njegovo propovijedanje Istine nije bilo po čudi *farizejima i pismoznancima* (jer je Pismo jedno, a pismoznaci nešto sasvim drugo!). No, kako se u spomenutim svojim *jutarnjim propovijedima* don Živko Kustić bavi temama koje – pored građanske pristojnosti – traže i neka druga znanja

osim teoloških, neka nam bude dopušteno pogledati kako on to čini, puštajući crkvenim ljudima i crkvenoj hijerarhiji na volju, da o njegovim inventivnim konfabulacijama o hrvatskoj povijesti XX. stoljeća imaju vlastito mišljenje.

U prvome od dva spomenuta teksta pozabavio se Kustić optužbom izvučenom iz naftalina, da je katolički mjesečnik *Andeo čuvar* u doba NDH objavio neke tekstove u ustaškome duhu, uključujući i servilne hvalospjeve tadašnjemu državnom poglavaru, **dr. Anti Paveliću**. Pokušavajući s teškom mukom zatomiti osjećaj zadovoljstva što se ta optužba svela samo na spomenuti mjesečnik, naš je *jutarnji propovijednik* vrlo rado i s nemalom žurbom prešutio *ustaški zanos*, kojim su pisani uvodnici ne samo u *Andelu čuvaru*, nego

Don Živko Kustić dok stupa u doticaj sa svjedocima (foto: *Jutarnji list*)

u katoličkome tisku 1941.-1945. uopće, praktično bez iznimke. Takvi se uvodnici i ilustracije broje desetcima, čak stotinama. Sve te izraze lojalnosti ustaškomu režimu (a ne samo hrvatskoj državi!) htio bi naš propovjednik svesti na minornu epizodu s *Andželom čuvarom*, pišući kako je urednik toga mjesečnika, o. **Gabrijel Đurak**, navodno svoj list uredjivao (i) u ustaškome duhu samo i jedino zbog pritiska i intervencija cenzure, pritom «uvijek znajući da su ustaškoj vlasti otpočetka dani odbrojani». Odmah u nastavku Kustić, pozivajući se na istoga o. Đurka, tvrdi da je taj svećenik na svoje uši slušao kako je **Mile Budak** «u Slavonskom Brodu (...) viknuo narodu: 'Srbe na vrbe, psine preko Drine!'».

Šteta je, što je Kustićev krunski svjedok, o. Gabrijel Đurak, danas poodavno pokojni. Umro je, naime, 1974. godine.

Nije ovo prvi put da se don Živko Kustić poziva na mrtve svjedoke, što se, načelno govoreći, ne smije smatrati dobrim običajem. Prije nekoliko se tjedana u tom svojstvu, za potrebe hagiografskog prikaza postanka i djelovanja Teološkog društva Kršćanska sađašnjost (TDKS), među živima iznenada, posve neočekivano čak i za one koji se *obrtimice* bave spiritizmom, pojavio pokojni papa **Ivan Pavao II.** On nam je, eto, trebao posmrtno kroz Kustića posvjedočiti, da je bezrazložan bio oprez (da se poslužimo eufemizmom!), kojega je TDKS sa svojim magluštinama o *socijalističkom savezu radnog naroda* izazivao kod mnogih u Crkvi (shvaćenoj kao zajednica vjernika, a ne kao puki zbroj kaptolskih kurija!). Zašto je tomu (bilo) tako, odnosno zašto se rađao taj oprez i to negodovanje, i kod vjernika i kod nekih biskupa, možda nešto (i još više od toga?!) govori i šokantna pohvala koju je Kustić u *Jutarnjem listu* od 29. travnja 2008. – još uvijek u kontekstu obračuna s fumićevskom mržnjom na Crkvu i na hrvatski narod – izrekao svojedobnim svećeničkim staleškim udruženjima i mons. **Svetozaru Rittigu**.

O svećeničkim staleškim udruženjima, tomu mefistofelskom izumu komunističkih režima, mišljenja su podijeljena: oni

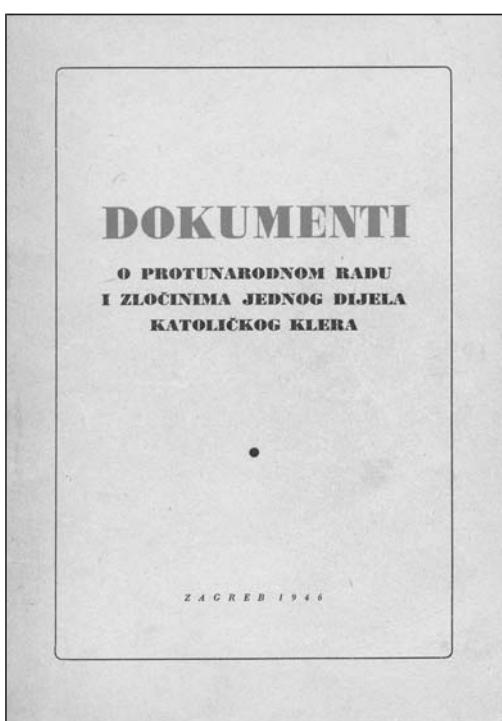
koji su u njima bili, danas se brane da nisu postali slugama i instrumentima komunističkog režima, dok se oni koji su – ravnujući se stajalištima što su ih u svoje vrijeme zauzeli hrvatski biskupi na čelu s nadbiskupom **Stepincem** – ostali izvan njih, danas glasno diče, kako su se odhrvali pritisku režima da ih pretvori u sluge. Da im je na povrat, prvi, bivši članovi tih udruženja, očito bi danas postupili različito, pa se već iz toga vidi, kako se drugi imaju čime ponositi. Pastva je kao

jeku slaba značaja i još slabijeg morala, promicatelju poklonstvenih deputacija diktatorskom kralju-ubojici **Aleksandru Karađorđeviću** i apoletu **Titova** zločinačkog režima. Doista, trebalo je imati obraza, da se kadi Aleksandru i da se brani Tita, koji je smaknuo nekoliko stotina svećenika i redovnika te desetke tisuća vjernika! Čudno je stoga, da za protuhu, koja je glavninu života proživjela u milosti režimâ koji su tlačili i njegov narod i njegovu Crkvu, Kustić nalazi vrijednim

spomenuti samo to, da je Rittig u službi bezbožnoga jugoslavenskog boljševičkog režima znao Crkvi «pružiti usluge» i da je tako «bio koristan». Ništa nam Kustić ne govori, što o toj *koristi* misli onih nekoliko desetaka tisuća pobijenih hrvatskih katoličkih vjernika i onih nekoliko stotina pobijenih svećenika, redovnika i redovnica (da o prognanim vjernicima, svećenicima i redovnicima i negovimo!).

Time je «pružanje usluga» prometnuto u evanđeosku vrlinu, što je dosad nepoznat, ali nesumnjivo važan doprinos teološkom tumačenju Radosne vijesti.

Bit će vrijedno kad mudriji i upućeniji ustanove, jesu li i drugi izdanci i izbojci tedeksovskog tumačenja Evanđelja i crkvenoga poslanja nadahnuti istim duhom. No, kako bi se sudilo o vrlinama našega *jutarnjeg propovjednika*, vrijedi primjetiti da naš *seoski župnik* nije izrekao ni slova o tome, je li Rittig – dok je, tobože, bio «koristan» Crkvi – bio pritom koristan i Aleksandru Karađorđeviću i **Josipu Brozu**, čiji je režim legitimirao pred svijetom! Šuti on i o tome, je li Rittig svojim služenjem Jugoslaviji djelovao protiv interesa hrvatskog naroda i može li se biti «koristan» Crkvi i istodobno štetiti svomu narodu. Šuti on, dakle, uporno i glasno o tome, je li Rittig svojim uvjerenjem domaće i inozemne javnosti, da su napadaji na crkvene ljudi samo ekscesi, ispadi koji nisu nadahnuti iz vrha jugoslavenske vlasti, na taj svoj pilatovski način te napadaje opravdavao. Šuti on o tome, je li Rittig takvim svojim ponašanjem, takvim svojim puzanjem pred vlašću dodatno pogoršavao položaj kako svećenika, tako i vjernika? Ta je dimenzi-

Protukatolički i protuhrvatski pamflet iz 1946.

svoje predstavnike, one s kojima se identificira i koje slijedi, nema sumnje, izabrala druge; oni prvi se danas (došavši svomu narodu, a spremajući se Svevišnjemu na račun!) samo pokušavaju opravdati, moleći za razumijevanje. Za razliku od nadbiskupa Stepinca, koji je staleška udruženja izrijekom i bezuvjetno osudio, don Živko Kustić ima pravo (a bit će, valjda – i razloga), stavljati im se u ulogu odvjetnika. To mu nitko ne krati, kao što nama nitko ne smije kratiti pravo, da se pitalo o razlozima i metodama njegove obrane.

Što se pak Rittiga tiče, malo je onih i iz vjerničkih i iz nevjerničkih redova, koji se ne bi složili, da je riječ o jednom od naj-sramotnijih likova Crkve u Hrvata, čov-

ja Rittigova djelovanja u kustićevskome utilitarnom tumačenju kršćanstva i uloge svećenika, posve sporedna i nebitna. Umjesto nekadašnje *krvi mučenika*, time se «pružanje usluga» hoće prikazati kao *sjeme kršćanstva*. Pozornosti vrijedno! Ne treba onda čuditi ni to, da Kustiću ne pada na pamet, kako ima i takvih *zasukanaca*, koji – imajući na umu onu, da se *slično sličnomu raduje* – i kod kojih sâm spomen TDKS-a, kao jednog u nizu pokušaja *crkvenjaka* da nađu zajednički jezik s a(anti)teističkim režimom, i nehotice izaziva asocijaciju na – Rittiga! I kao osobu i kao metaforu. Jer, i on i oni koketirali su s protuhrvatskim režimima, i on i oni tim su režimima davali legitimaciju pred svijetom. I da je jugoslavenski – monarhistički i komunistički – režim utemeljio kakvo odličje za one svoje sluge koji su se ponekad javljali u habitu, čiji bi lik za to odličje bio prikladniji od lika mons. Svetozara Rittiga, zlokobnoga gornjogradskog župnika?!

Njemu danas don Živko Kustić, braće Crkvu od fumićevske mržnje, pjeva hvalospjeve! Njemu, a ne, recimo, fra Stanku Bradariću ili fra Julijanu Ramljaku, prvomu ubijenom, a drugom osuđenom na drakonsku kaznu! Njemu, a ne don Nikoli Soldi, osuđenom zbog bezuvjetne obrane hrvatske države!

Iza mons. Svetozara Rittiga je ostalo dovoljno sačuvanih dokumenata, i iz prve i iz druge Jugoslavije, pa ga nikakvi ni živi (a bogme ni mrtvi!) svjedoci ne mogu rehabilitirati pred vlastitim narodom, koji – kako znademo – nije želio trajno živjeti u ropstvu, ma koliko mu se htjelo pojednostavljeni i oportunistički krivotvoriti onu svetopisamsku, da treba dati Bogu Božje, a caru carevo. (Jer, ima i viših i starijih prava od carskih!) A bit će, da i o djelovanju TDKS-a ima pouzdanih dokumenata od Kustićeva pozivanja na pokojnoga velikog Papu, pa će i tu puna istina izići na vidjelo, ma što o tome još i danas mislili ne samo protagonisti toga problematičnog pothvata u okviru naše *konkretnе socijalističke zajednice*, nego i njihovi protivnici i kritičari, u koje se sa

svojim skromnim snagama imam čast ubrajati...

Kako nam don Živko Kustić reče, da je o. Đurak znao da su Nezavisnoj Državi Hrvatskoj *«od početka dani odbrojani»*, u kontekstu ozbiljne, nepristrane i dokumentirane raščlambe postanka i djelovanja TDKS-a bit će zanimljivo vidjeti, jesu li se možda tvorci i promicatelji te zamisli, dok su se družili unutar SSRN-a, vodili sviještu o trajnosti te *naše jugoslovenske države*?

kar bi nam bilo draže (jer bi bilo ozbiljnije i – zašto ne kazati – pristojnije!) raspravljati sa živima, nego s mrtvima. Potonjima se, naime, mogu u usta metnuti i grublje izmišljotine.

O pouzdanosti Kustićeva pozivanja na o. Đurka i njegove tobožnje uspomene može se zaključivati i na temelju drugih dokaza.

Bilo bi doista korisno utvrditi, je li urednik *Andjela čuvara* smatrao da su ustaškom režimu *«od početka dani odbrojani»*, pa je – prema Kustiću – radi toga popuštao pritiscima cenzure i objavljivao (uostalom, prilično neukusne) apologije Paveliću i ustaštvu. No, kako onda objasniti, da na takve apologije i takve hvalospjeve nailazimo u svim katoličkim listovima, i u svim godinama postojanja Nezavisne Države Hrvatske? (Ivan Gabelica je u svojoj knjizi *Blaženi Alojzije Stepinac i hrvatska država* posvetio više od dvadeset stranica (251.-274.) nabranju hvalospjeva Paveliću i ustaškim vlastima u zagrebačkome *Katoličkom listu* i u križarskoj *Nedjelji*, pokazujući ujedno, da je nadbiskup Stepinac, kad je htio, na pišanje tih listova mogao i izravnije utjecati.) Jeftino je pozivati se na režimski pritisak i na cenzuru. Jer, ako se sve objašnjava cenzurom i pritiskom vlasti, kako onda objasniti da u doba komunističke Jugoslavije u katoličkim listovima nije bilo hvalospjeva jugoslavenskomu komunističkom režimu, niti su se na naslovnicama objavljivale fotografije

Josipa Broza Tita, pohvale njegovu djelovanju i molitve za njegovo zdravlje? Kako su se odhrvali jugoslavenskoj cenzuri i pritisku jugoslavenskoga režima, koji ih je smaknuo i utamnio u neusporedivo većoj mjeri od onoga ratnoga hrvatskog? Ako je urednike tih listova cenzura pritiskala u doba NDH, zašto nisu jednostavno šutjeli, kao što su nakon rata o Titu i o njegovu režimu šutjeli kad su morali, a kritizirali kad su mogli? Ili to možda znači, da nakon 1945., u komunističkoj Jugoslaviji, nije bilo cenzure?

Jer, kad bi Kustićeva tvrdnja bila točna, valja se zapitati, kako bi tek katolički tišak – tako prepun pohvala ustaškom režimu sve četiri ratne godine – bio uređivan,

POGLAVNIK SABORU I NARODU

GOVOR
NA ZAVRSNOJ SABORSKOJ SJEDNICI
28. VELJACE 1942.

Z A G R E B

Pavelićev govor u Hrvatskom državnom saboru tiskan je i kao posebna brošura

lavenske socijalističke zajednice? I ako jesu, zašto nisu nalazili ni teološke ni nacionalne podloge za ocjenu, da su – zar i njoj, Bože Veliki? – *«od početka dani odbrojani»?* I tko im je dao pravo, da tako misle i da nas u to uvjeravaju već svojim postojanjem, kad ni iz crkvenoga nauka ni iz hrvatske nacionalne povijesti do toga zaključka nisu imali pravo doći!

Okanjujući se zasad ove, makar potrebne i ilustrativne, rittigovsko-staleško-te-deksovske digresije, vraćamo se o. Gabrijelu Đurku i spomenutim Kustićevim važnim opservacijama i doprinosima novijoj hrvatskoj historiografiji. Ne podcjenjujemo pritom unaprijed iskaze, koje su iz druge ruke dali mrtvi svjedoci, ma

da su urednici katoličkih listova kojim slučajem polazili od trajnosti tog režima?

Ili je ipak tajna u nečemu drugom?

Jer, ako su o. Đurak i njemu slični doista «od početka» računali s neminovnom propašću ustaškog režima, bilo bi zanimljivo da nam Kustić – u čast i na hvalu svoje svećeničke subraće – posvjedoči, koju su zamjenu tom režimu oni prizeljkivali i smatrali realnom? Možda onu u kojoj je **Draža Mihailović** bio ministar? Ili ipak onu u kojoj je Svetozar Rittig, sekundirajući Josipu Brozu, **Vladimiru Bakariću** i abadžiji **Rankoviću**, bio jedan od ustavotvoraca i predsjednik vjerske komisije? Ili neku treću, samo koju? I ne bi li to značilo, da su urednici katoličkih listova smatrali od početka, kako će tzv. demokratski Zapad ignorirati volju hrvatskog naroda? I da su baš zbog toga nepoštivanja naše narodne volje, čeznuli upravo za tim i takvim Zapadom, za Zapadom koji negira naša opravdana narodna htijenja? Jer, treba se sjetiti, da je don Živko Kustić u tjedniku *Panorama* (koji je u međuvremenu također pokojni, ali tekstove u njemu – za razliku od tobožnjih tvrdnji mrtvih svjedoka – nije moguće prilagođavati potrebama i činiti korisnima), u br. 102. od 10. travnja 1996., pod naslovom «**Iskreno oduševljenje na Veliki četvrtak 10. travnja 1941.**», zapisaо doslovce: «*Oduševljenje koje je uslijedilo nakon proglašenja suverene hrvatske države, na onaj Veliki četvrtak 10. travnja 1941., bilo je tako iskreno i tako sveobuhvatno da se s pravom može tvrditi kako je velika većina stanovništva na hrvatskom području prihvatile novu državu kao ostvarenje svoje političke volje. Onoga travnja nije proveden formalni referendum, ali, da ga je bilo moguće provesti, rezultati bi se jedva razlikovali od referendumu kojim se je u ovo doba hrvatski narod izjasnio za nezavisnost sadašnje svoje države. Nevolja je bila u tome što borci za hrvatsku nezavisnost nisu imali mnogo birati, a državna nezavisnost, osobito u ratnim prilikama, ne postiže se bez jakih saveznika.*»

U nekim je razdobljima svog života don Živko Kustić, eto, smatrao kako je hrvatski narod 1941. plebiscitarno podupro i

pozdravio stvaranje svoje države. Nadbiskup Stepinac se više od tri godine nakon toga proljeća, dne **9. srpnja 1944.**, prigodom hodočašća Zagrebčana u Mariju Bistricu, nije ustručavao okomiti na neprijatelje te države, riječima: «*Smatra li možda ratujuća stranka, dok ovakvim strahotama pogoda našu zemlju, zločinom, što hrvatski narod svom snagom svojega bića stoljećima teži za slobodom i brani danas svoju državnu samostalnost uz nečuvene žrtve? Onda bi bili zločinci i i svi drugi narodi, koji nose u srcu isto tako nepokolebitvu težnju za slobodom i za*

nizam, te se ističe: «*Od sviju tražimo samo to, da nam se prizna pravo na samostalno i nezavisno uređenje svoje narodne i državne zajednice, bez ičijeg tutorstva.*» U biti jednaka je obrana hrvatskoga prava na samostalnu državu i obrana njezina tadašnjega ostvarenja, sadržana i u poslanci Poslovnog odbora Hrvatskoga katoličkog episkopata od **24. ožujka 1945.**, a sličnim se riječima i bez ikakva kompromisa nadbiskup zagrebački oglasio i u jesen 1946. pred jugoslavenskim komunističkim sudom.

Ako je, dakle, hrvatski narod bio «*iskreno oduševljen*» uspostavom svoje države, i ako to pravo «*danas*» (1944./45.) brani «uz nečuvene žrtve», i ako su to pravo svoga naroda hrvatski biskupi ustrajno krijeplili i branili, razlikujući državu od režima, ali ne ocjenjujući ni taj režim zločinačkim, niti smatrali da je narav tog režima bila presudna za opstanak ili slom države, kako je onda moguće da je nekakav o. Đurak u Kustićevoj interpretaciji postao personifikacijom svih urednika svih katoličkih listova, koji su – tobože – «*od početka*» znali da je taj režim osuđen na propast?

Kako to, da nadbiskup Stepinac to nije znao ni 1944. ni 1945.? Kako to, da je križarska *Nedjelja* svega dvadesettri dana prije partizanskog ulaska u Zagreb (god. XVII./1945., **15. travnja 1945.**, 10., 1., 10.) na naslovnoj stranici donijela Pavelićevu fotografiju u vojnoj odori i objavila borbeni uvodnik pod naslovom «**Hoćemo Hrvatsku**», u kojem se poziva na obranu hrvatske samostalnosti i državnosti, koja je prije četiri godine «**obnovljena Poglavnikovim radom i ustaškom borbom**»? Osuđuje li se u toj ocjeni režim, dok se brani država? Ili se prešutno izražava shvaćanje, da **hrvatske alternative** tom režimu – u ona doba, na našu ondašnju i današnju žalost i nesreću – nije bilo? A kao dugogodišnji novinski urednik, don Živko Kustić znade, da ne šalje istu poruku fotografija državnoga poglavara u civilu, i njegova fotografija u vojnoj odori. I je li slučajno tri dana prije *Nedjelje*, **12. travnja 1945.**, tu istu Pavelićevu fotografiju na naslovnoj stranici objavio i nadbiskupijski *Katolički list*

Osuda pokretnoga prijekog suda

samostalnošću. Da se Hrvati ne će nikada odreći svoga prava, u to neka nitko ne sumnja» (*Nedjelja*, XVI./1944., 26., 1.). Bio je to snažan poziv na obranu tadašnje hrvatske države, nema nikakve sumnje. Stepinac se nije obazirao ni na Teheran ni na Radio London, nego se ravnao po svojoj savjeti i po svojoj domoljubnoj dužnosti, potičući sve one koji «*brane danas svoju državnu samostalnost uz nečuvene žrtve*», da u tome ustraju, jer je Pravo na njihovo strani. Malo ranije, *Katolički list* (95./1944., 14., 157.-159.) glasilo Nadbiskupije zagrebačke, na prvoj je stranici **6. travnja 1944.** objavio uvodnik «*Naše patnje. Prigodom treće godišnjice obnovljene Hrvatske Države*». U njemu se osuđuje četništvo, partizanstvo i komu-

(96./1945., 14.-15., 105.-107., koji članak «*Narod, Crkva i Država. Povodom ob-ijetnice obnove Nezavisne Države Hrvatske*», nakon osude vanjskih i unutarnjih neprijatelja, zaključuje molitvom: «*Molimo Svevišnjega Boga, da pomogne hrvatski narod u današnjim sudbonosnim časovima; da sačuva njegovu državu, koja je najbolji jamac njegove slobode; da mu oprosti grijeha i zaslужene kazne i skrati dane nevolja i kušnja».*

I kako je moguće da don Živko Kustić danas i ovdje – nasuprot desetcima sličnih apela – misli da se na konstrukciju sa spiritističkim seansama može ozbiljno i uvjerljivo pozvati?!? Kako mu ne pada na pamet, da takvim jeftinim domišljanjima vrijeda narod kojem bi htio propovijedati? Kako ne vidi, da time zapravo optužuje one koje bi, vjerojatno, htio braniti?

Jer, mi danas znademo, da čvrstog uverjenja o ishodu rata još 1943., a kamoli u proljeće 1941., nisu imali ni **Roosevelt** ni **Churchill**. Radi toga ni Gabrijelu Đurku ne treba pripisivati nekakva proročanska svojstva. A odnos hrvatskih katoličkih svećenika i redovnika prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i ustaškom režimu nije bio tako jednostavan i jednostran, kao što hoće Ivan Fumić, ali nije bio ni tako jednostavan i jednostran, kao što bi to htio don Živko Kusić. Dosta je tih svećenika i redovnika ostavilo iza sebe pisana svjedočenja o načinu na koji su doživljivali ustašku Hrvatsku (da ne govorimo o svjedočenjima krvlju, ni o svjedočenjima *nogama!*), pa pozivanje na navedne usmene iskaze mrtvih svjedoka zaslužuje jedva podsmijeh. O stajalištima koje je viša katolička hijerarhija imala prema ustaštvu, postoje različite ocjene npr. Ivana Gabelice i **Jure Krište**, ponajboljih poznavatelja te problematike, ali i potonji, uza sve rezerve prema ustaškom režimu, pravilno ocjenjuje: «*Nije svećenstvo, u neposrednom dodiru s narodom, zrcalilo je narodne osjećaje te je simpatiziralo s ustašama, uspostaviteljima hrvatske države. U tom se nisu razlikovali od ostatka inteligencije: pravnika, liječnika, književnika i drugih profesija.*

To je bio slučaj kako s biskupijskim svećenstvom, tako i s redovničkim.»

To, naravno, ne znači da je Crkva u Hrvata odobravala zločine koje su počinili predstavnici režima ni zločine koji su počinjeni u ime hrvatske države, a još manje to, da su crkveni ljudi te zločine politicali, ohrabrilici, opravdavali ili, ne daj Bože, osobno činili. *Crkva je, na usta biskupa i većine svećenika i redovnika, sve te zločine osuđivala, ma tko ih i u čije ih godime počinio: jednako je osuđivala zločine četnika, partizana, Nijemaca i*

*Sarajevska "Vrhbosna" (br. 4-5/1943.) o
zločinima partizana i četnika u Banjalučkoj
biskupiji*

Talijana, pa i ustaša. Međutim, nije dan crkveni autoritet među Hrvatima nije po-rekao pravo hrvatskomu narodu na vlasti-tu državu, nije zanijekao tom narodu pra-vo da svoju slobodu i državnost ostvari u savezu s onima koje nije mogao birati, niti je ikad tadašnji nedemokratski režim u ratnoj hrvatskoj državi i njegov tadašnji autoritarni poredak nazvao zločinačkim. U tom je smislu Crkva hrvatskog jezika, s biskupima koji su i u ožujku 1945. pono-vili da »*poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskog Naroda*« (koristeći – ne slučaj-no – prezent, a ne perfekt!), iz rata izišla čista obrazu pred svojim narodom. Time je, između ostalog, stekla veliki kredit, kredit koji je i njoj i narodu pomogao

prebroditi idućih pola stoljeća nasilja i terora. No, ne treba misliti kako je taj kredit nepotrošiv. On se može potrošiti i troši se manipulacijama, oportunizmom, nepotrebnim domišljanjem i izmišljanjem. Samo se na istini, a ne na lažima, može očuvati to povjerenje i taj ugled; ako itko, onda to znade institucija koja opstoji dvije tisuće godina.

Iako danas, zahvaljujući nekim vrijeđnim istraživanjima fenomena *katoličkog jugoslavenstva* (Z. Matijević, J. Krišto i dr.) znademo puno toga o tužnim zastugama organiziranoga katolištva za širenje jugoslavenske narodne i državne misli, mnoge su stvari neupućenima i dalje slabo poznate. Te se činjenice, dakako, ne populariziraju. Karakteristično je, da se iz crkvenih redova uglavnom malo toga čini, da se prouči, objasni i objavi istraživanje o odnosu Crkve i, recimo, **Stjepana Radića**, Hrvatske seljačke stranke i seljačke ideologije, **Vladka Mačeka** i sl. Samo je **I. Mužić** ozbiljno pisao o Radićevu odnosu prema kršćanstvu, dok je njegovo stajalište o Crkvi, i stajalište crkvene hijerarhije i svećenstva prema njemu, i danas posve neistraženo. Osobito bi, u svjetlu današnjega pojednostavljenoga i politikantskog suprotstavljanja HSS-a političkoj borbi (radikalizmu, pa i ekstremizmu) ustaškog pokreta, bilo zanimljivo podsetiti, kakve su oštре zamjerke Radiću, Mačeku i poganskim, otvoreno protukršćanskim elementima seljačke ideologije upućivali crkveni oci (uključujući i nadbiskupa Stepinca), i na koji im se način odgovaralo iz zagrebačke Hercegovačke ulice i iz Prilaza.

Šira javnost o tome ništa ne zna, ali se nikad ne će naći koji *jutarnji propovjednik*, da ju o tome u visokonakladnoj tiskovini obavijesti. Moglo bi se, zar ne, spekulirati o razlozima zbog kojih za takve propovijedi i za takva istraživanja «nema interesa»? Možda je dovoljno i to, da nisu «korisna».

No, pritom treba imati na umu da upravo neznanje omogućuje *farizejsko paljetkovavanje* u dušama mlađih naraštaja, s negaledivim posljedicama. A tek će buduća istraživanja dati odgovor na nekoliko važnih pitanja o odnosu Crkve i organizi-

ranoga katolištva prema hrvatskoj državi uopće i prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj napose. Primjerice, kako se dogodilo, da istaknuti pripadnici hrvatskoga katoličkog pokreta dobiju (ili zauzmu?) vodeća mjesta u kulturi i u novinstvu u razdoblju 1941.-1945.? Potječe li ideoološki najsnagažnije obojeni tekstovi, članci i knjige iz tega doba iz pera katoličkih svećenika i laika, ili iz pera hrvatskih nacionalista koji u predratnom razdoblju nisu djelovali unutar katoličkoga pokreta? Jesu li ti tekstovi doista nadahnuti simpatijama prema crno-smeđim ideologijama, ili su možda rezultanta antikomunističkog naboja i tradicionalnog anti-judaizma, pa samo na površinskoj razini koketiraju s «rješenjima» u tadašnjem susjedstvu? Koliki je udio u donošenju propisa o vjerskim prijelazima i u njihovoј provedbi pripadnika predratnoga katoličkog pokreta (pa i nekih crkvenih dužnosnika), a koliki je u tome bio doprinos svjetovnih vlasti u uskome smislu riječi? U kojoj mjeri coincidira protusrpsko raspoloženje (vjerski u nemaloj vjeri indiferentnih) predstavnika režima i prozelitske ambicije stanovitih krugova u Crkvi? Je li se iz crkvenih krugova i krajem tridesetih procjenjivalo, da je Srbe (čak i Srbiju) moguće prevesti na katoličanstvo? Koja je bila uloga prakse vjerskih prijelaza u sustavu obespravljanja srpskog pučanstva? Je li koji svećenik kažnjen zbog sudjelovanja u vjerskim prijelazima? Kakve su posljedice vjerskih prijelazi mahom na katoličanstvo imali na katoličko-muslimanske odnose, a samim time i na dugoročnu nacionalnu integraciju bosanskohercegovačkih muslimana? Kakav je odnos organiziranoga katolištva prema uspostavi Hrvatske pravoslavne crkve i kakve je posljedice taj odnos imao na smirivanje srpske pobune te hrvatske represalije prema srpskoj manjini?

Odgovori na ta, i mnoga druga pitanja, danas su zapravo potpuna nepoznanica. Frontalni i brutalni napadaj komunističkih vlasti na Katoličku crkvu još u tijeku rata, a napose nakon njega, zapravo je **onemogućio** iznijansiranu, hladnu i nepristranu raščlambu svih argumenata i dokaza. Time nije napravljena usluga ni Ka-

toličkoj crkvi, a još manje hrvatskom narodu, kojem je onemogućeno konačno konstituiranje na starčevičanskim postavkama, kao moderne, multikonfesionalne europske nacije, koja je i u dramatičnim okolnostima kadra iznjedriti različite (dakle, i demokratske) odgovore na sudbinska pitanja nacionalnog opstanka. Jeftine i politički korektne doskočice, poput Kustićevih koje su povod ovih marginalija, u biti samo opterećuju naše nastojanje da se i kao Hrvati i kao katolici suo-

će oni kojima je doista i do Hrvatske i do Crkve, nesumnjivo prepoznati, da važnost tog razloga nije uputno podcjenjivati. Jer, možda nije posve slučajno, da je u Hrvatskoj, koja je pretežno ipak katolička zemlja, i drugi put predsjednikom demokratski izabran političar koji se ne samo ne deklariра vjernikom, nego dobar dio svoga mandata troši na pretežno neargumentiranu i neznalačku kritiku Crkve.

Koliko je Crkva svojim kalkuliranjem pridonijela tomu, da njezin glas sve manje vrijedi? I o tome naš *jutarnji propovednik* šuti...

No, zato progovara o drugim stvarima. Drugi je, naime, bitan Kustićev doprinos hrvatskoj historiografiji njegova tvrdnja, da je o. Đurak usmeno posvjedočio o Budakovu protusrpskom ispadu u Slavonskom Brodu. Kao što je poznato, protusrpski poklik «*Bježte psine preko Drine*», Budak je pod pseudonimom *Velebitski* formulirao u emigrantskoj koračnici, objavljenoj u *Ustaši* u ljetu ili u jesen 1933. Do sada nije poznato, niti je dokazano, da je to ikad ponovio u ratno doba. Ni u optužnici protiv njega, a ni u jugoslavenskim komunističkim pamfletima – koji nisu oskudjevali u inventivnome, malaparteovskom izmišljanju hrvatskih zločina – ne spočitava mu se, da je ponovio bilo taj nesretni stih, bilo onu zlokobnu «*Srbe na vrbe!*». Potonji poziv na progon Srba, čije se autorstvo nedvojbeno može pripisati **Marku Natlačenu**, kasnijemu banu Dravske banovine (koji je pjesmu *Bojni grom ili Srbe ob vrbe* objavio u listu *Slovenec* od 27. srpnja 1914.), Budaku se stavio na teret dugo iza rata, kad je taj hrvatski pisac i političar bio podavno pokojni. Stavljen mu je u usta iz hrvatskih krugova, koji su tražili načina da se obračunaju sa svojim jučerašnjim idolima i da se oslobole onoga što su nazivali *ustaškim balastom*. Taj podatak i sam za sebe dosta govori. Tvrđilo se, da ju je on izrekao u Varaždinu 26. svibnja 1941. Kako je Gabelica pokazao na stranicama ovog mjeseca, iz Budakova predratnoga pisanja i djelovanja može se zaključivati i o njegovim bitno drugačijim stajalištima o budućnosti Srba u Hrvatskoj. U novinskim izvješćima s varaždin-

Proglas gradskoga redarstva u Koprivnici

čimo s vlastitim propustima i pogreškama, ali i da u novim prilikama redefiniramo naše nacionalne strategije i ciljeve, osloncem na čvrsta i neupitna uporišta, koja su stalni putokaz za ostvarivanje slobode i blagostanja kako naroda, tako i pojedinca. U protivnome se potiče atmosfera moralnoga i političkog relativizma, u kojoj su sve vrijednosti kompromitirane. Takve su negativne posljedice naročito izražene u redovima onih, koji misle da iz stajališta pojedinaca poput Kustića valja zaključivati o stavu cjeline (Crkve ili, u najmanju ruku, crkvene hijerarhije). Politički opportunizam, koketiranje s ispraznim politikantskim frazama, podilaženje vlastima i medijima te sklonost retuširanju povijesti, ne moraju biti i nisu glavni razlog sve oskudnijega vjerskog života hrvatskih katolika, pa vjerojatno ni oskudice zvanjâ, ali

Nadbiskup Stepinac u Hrvatskome državnom saboru 1942.

skoga skupa nikakav se protusrpski ispad ne spominje. Spominje se, međutim, da je Budak tom prigodom rekao: «*Ne želimo nikakva zvjerstva činiti nikome!*». Ta je izjava, reklo bi se, nespojiva s pozivom *Srbe na vrbe*. A dr. Mate Šimundić je razgovarao s više ljudi koji su skupu nazočili, i nitko od njih ne potvrđuje istinitost optužbi.

Nikada i nitko do don Živka Kustića nije tobоžnji Budakov vulgarni protusrpski ispad smještao u Slavonski Brod!

I po tome je, dakle, vrijedno Kustićovo pozivanje na mrtvoga o. Đurka, makar se – bez velika pretjerivanja – može kazati kako ono više govori o Kustiću, nego o Budaku. A da nije posruuo u velikoj žurbi koju mu nametnu Fumić (o **Mesića** se, eto, prvih desetak dana, dok je tema bila najvruća, Kustić nije htio očešati, vjerojatno smatrajući kako ne će biti «korisno», da nam se dični predsjednik uvrijeđi!), može se pretpostaviti, da bi don Živko umjesto Slavonskog Broda ipak naveo Varaždin, jer bi nesumnjivo bio kada u prilog svojim konfabulacijama potegnuti i kojega pokojnog svećenika iz Varaždina. Jer i tamo je, valjda, bilo svećenika koji su umrli, i koji bi već po tome svom svojstvu bili zgodni i prilični svjedoci kolumnistu *Jutarnjega lista*. On se znade služiti šematzmima, a kao urednik je objavio dosta osmrtnica, pa bi se valjda snašao. Jer, *kunst je denes pravoga svedoka najti*. A kad bi svi varaždinski svećenici iz onoga doba kojim čudom

još i danas bili živi, našao bi se bar koji vjernik ili *nazočni građanin*, koji je umro između 1941. i 1991. (glavno da je danas pokojni!), da našemu pripovjedaču i povjedniku priskoči u pomoć...

Inače, kad smo već kod Budakove tribine u Slavonskom Brodu, treba imati na umu da je o njoj u br. 122/III. od 16. lipnja 1941. na str. 16. izvijestio tadašnji središnji hrvatski dnevnik, *Hrvatski narod*. U reportaži se tvrdi, da je na dan ranije održanoj tribini bilo nazočno oko 15.000 ljudi, i da su govorili Budak, **Mime Ronsandić**, **Mato Orešković**, **Aleksandar Seitz** i **Staniša Čavčić**. Budakovo je izlaganje u najvećoj mjeri objavljeno u obliku upravnoga govora. On u njemu raspravlja o skupštinskoj atentatu, postanku ustашke emigracije, atentatu u Marseilleu (jer treba «*hrast udariti u korijen, ako ga želiš srušiti*»), o Hrvatima kao o narodu dviju vjera, o hrvatstvu bosanskih muslimana i nesposobnosti vodstva HSS-a. Dosta opširno on raspravlja o komunizmu, pa kaže kako 95 posto pristaša komunizma čine ljudi koji su nedužni odnosno koji su «*gladni kruha i pravde*», jer je nedostojno čovjeka držati nekoga u kapitalističkom ropstvu i siliti ga da pjeva *Lijepu našu*. Naime, nastavlja Budak: «*Ako se takav čovjek ne buni i ne traži pravdu, onda nije ni dostojan da bude čovjek. (...) Braćo moja, i ja bih bio komunista, kad nebih (!) imao kruha i krova nad glavom.*» Drugu skupinu protivnika nove države, prema Budaku, čine gospoda,

«paradni komunisti» odnosno «fićirići i druga gospoda, kojima je komunizam samo na riječima, ali mi ćemo i njihovo pitanje znati riješiti. Postavit ćemo ih u jedan logor na jedno 15 dana, pravo po komunistički, dat ćemo im jednak život, jednak plaću i jednak rad, pa da vidimo hoće li ostati komunisti».

Hvale bi bila vrijedna Kustićeva prosudba etičnosti i političke mudrosti ovih Budakovih misli (pa i one o logorima, radu u njima i *plaći za taj rad*), makar nema nikakve dvojbe da je u tadašnjega ministra bogštovlja i nastave, a kasnijega poslanika i ministra vanjskih poslova, jezik počesto bio brži od pameti, i da se i u političkim zgodama, još u emigraciji, a onda i u Domovini, nerijetko znao služiti jezikom literature, što je bilo od male koristi i njemu osobno, a i narodu i državi koju je predstavljao. U izvještu s Budakove slavonskobrodsko tribine nema, dakle, ni slova o *vrbam* i *psinama*, ali pitanje odnosa tadašnjega režima prema Srbima u tom govoru jest problematizirano. Budak o Srbima u hrvatskim zemljama govori kao o došljacima, nastalima iz različitih etničkih skupina koje je «*jedino vezivalo tursko ropstvo i pravoslavlje*». U posljednjim su desetljećima Srbi najavili istrijebljenje Hrvata, pa su to i pokušali učiniti, «*ali, braćo moja, ovaj njihov račun bila je ludost, jer teško nestaju narodi, teško je istrijebiti najmanji narod*. Ja to naglašujem ovdje za to, da razumijete, zašto mi imamo ne samo pravo, nego i dužnost tražiti od ovdašnjega pravoslavnog življa, da taj živalj uvidi, i da se prema tome snadje. **Imamo zato pravo govoriti, ako je tko Srbin, ima Srbiju i to je njegova domovina.** (*Odobravanje*)». Očito je, dakle, da Budak sve pravoslavne u hrvatskim zemljama ne poistovjećuje sa Srbima, a one koji se Srbima osjećaju, upućuje na to, da se vrate u svoju matičnu zemlju.

Pri ocjeni takvoga Budakova poziva, koji u onim prilikama objektivno jest sadržavao prijetnju, svakako bi trebalo uzeti u obzir i stajalište koje je – u skladu s onodobnim shvaćanjima ljudskih prava – o razmjeni pučanstva imao zagrebački nadbiskup, blaženi dr. Alojzije Stepinac. No, posve je očito da izvjestitelj *Hrvatskoga*

*naroda nije čuo, da bi Budak Srbe nazvao psinama, niti je pozivao na njihovo vješanje o vrbe. Naprotiv, on govori kako je svaki pokušaj istrebljenja jednoga, pa i najmanjeg naroda, ludost i nemogućnost. Slijedom toga se može logično zaključivati, koliko je uvjerljivo tobožnje svjedočenje mrtvoga Kustićeva svjedoka. Može se iz toga, nažalost, s priličnom pouzdanošću zaključivati i o načinu na koji se s činjenicama (ali i s ljudima, s njihovim imenom i s njihovim pravom na dobar glas) ophodi *jutarnji propovjednik*, don Živko Kustić.*

Naravno, izostanak dokaza o Budakovu protusrpskom ispadu ne znači sâm po sebi, da politika tadašnjega režima prema srpskoj manjini zasluzuje pozitivnu ocjenu. Mi znademo, čime se ta politika iz režimskih redova eksplicitno ili prešutno objašnjavala. Nizali su se razlozi: još u doba Habsburške Monarhije odnosno Austro-Ugarske, srpski su politički pravci uglavnom sustavno i bezrezervno paktirali s protuhrvatskim režimima, štiteći **Khuenha** u Saboru, protiveći se sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom i spremajući se na rat, u slučaju da BiH ipak bude priključena Hrvatskoj. Hrvatima je rukavica još otvoreniye bačena u lice, kad je početkom XX. stoljeća najavljenja borba *do istrage naše ili vaše*. Koalicionaška protuhrvatska politika u Banskoj Hrvatskoj u to vrijeme nije samo koïncidirala s velikosrpskom kampanjom u predaneckisjskom i aneksijskom razdoblju u BiH, nego je bila dio jedne te iste strategije. Od 1918. do 1941. srpski su i srbijanski političari uglavnom bez iznimki provodili strahoviti, dotad nezapamćeni teror nad Hrvatima (također i nad Makedoncima, Albancima, Crnogorcima), a srpska se manjina u hrvatskim zemljama s takvom politikom, s vrlo rijetkim iznimkama, zdušno solidarizirala i, štoviše, uvelike sudjelovala u njezinoj provedbi. Ta se manjina krajem tridesetih godina solidarizirala i s akcijom srpske inteligencije, da se (makar oružjem i pobunom, na način sličan onomu koji smo vidjeli opet 1990./91.) spriječi osvrtarenje čak i autonomne, mačkovske Banovine Hrvatske (da ne govorimo o neovisnoj hrvatskoj državi!). U travanjskom je ratu 1941. ubijeno više od tri

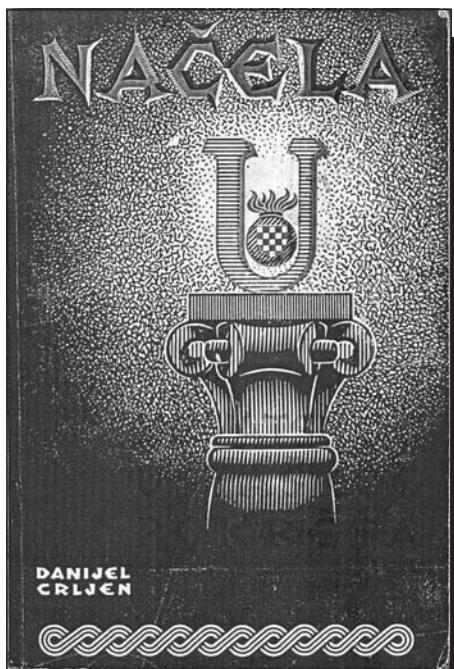
Ustaška načela objavljena su u Katoličkom listu od 29. travnja 1941.

stotine hrvatskih civila prije nego što je stradao prvi srpski civil, a srpski su političari, bez negodovanja svoje *izborne baze*, odmah započeli otvorenu suradnju s Talijanima, pa i Nijemcima, tražeći svaku prigodu, da se suprotstave hrvatskoj državi.

Don Živko Kustić, nema sumnje, sve te pojedinosti znade, a znade i to, u kojim su se brutalnim oblicima ti međuratni i ratni zločini nad Hrvatima dogodili. Znao je to, očito, i nadbiskup zagrebački A. Stepinac, koji je već 14. svibnja 1941., prosvjedujući zbog ustaškog zločina u Glini, napomenuo kako mu je poznato, «*da su Srbi počinili teških zločina u našoj domovini u ovih dvadeset godina vladanja*». A kad Kustić ističe Stepinčevo obraćanje državnim vlastima iz studenoga 1941., tvrdeći da je tu hrvatsku «*državu*» (državu, kaže on, ne režim!), Hrvatska biskupska konferencija morala već u studenome 1941. upozoravati na brojne zločine, bilo bi pristojno kad bi spomenuo da se i u tome pismu predsjednika HBK ističe i naglašava: «*Ne krivimo za ove pogreške Vladu Nezavisne Države Hrvatske*. Ne želimo prikazati ove pogreške kao sistem nego kao *čine neodgovornih činioča*, koji si ni su bili svesni svoje velike odgovornosti i posljedica. Znamo, da su ti čini *bili posljedica na politiku, osobito posljednjih 20 godina, i na zlodjela četnika i komunista, koji su tolika krvološtva počinili nad mirnim našim Hrvatskim Narodom*». A u završnome dijelu pisma Paveliću, Stepinac ponavlja: «*Nitko ne može poricati, da su se dogodila strašna nasilja i okrutnosti, jer ste vi, Poglavnice, sami javno osudili nasilja nazovi Ustaša, što*

više dali ih i strijetati zbog izvršenih zločina. Zasljužuje svako priznanje Vaša odlučnost, da u zemlji vlada pravda i red.»

Dakle, i u tim osudama zločina počinjenih u ime hrvatske države, nadbiskup Stepinac proziva Srbe da su svojim ponašanjem izazvali tu krvavu i zločinačku reakciju, koju ne poduzima vlast, nego ju poduzimaju «*neodgovorni činioči*». Pola godine kasnije i u izvešću papi **Piju XII.** on je optužio «*četnike i komuniste, kao začetnike svega zla se zabilo u Hrvatskoj*». Kardinalu **Maglioneu** on 24. svibnja 1943. piše kako ne treba nasjedati srpskoj propagandi, koja «*služi samo tome da u očima Svetе Stolice umanju ugled sadašnjeg režima u Hrvatskoj*». Upravo na račun tog režima (režima!) Stepinac u nastavku pisma niže desetak konkretnih pohvala, dodajući kako se tomu «*mogu dodati i mnoge druge dobre stvari koje je hrvatska Vlada učinila ili spremna učiniti*». U bitnome ta Stepinčevo ocjena ostaje nepromijenjena čitavo vrijeme rata, pa ona do izražaja dolazi u brojnim dokumentima, uključujući i znamenitu, već spomenuto poslanicu Poslovodnog odbora Hrvatskoga katoličkog episkopata od 24. ožujka 1945. godine. U toj se poslanici ističe kako su postupci hrvatskih neprijatelja «*onemogućivali hrvatski pacifizam i tjerali hrvatski narod (na) sve veći nemir i nezadovoljstvo*». Kad su ti isti izazvali rat, započeli su zločini nad Hrvatima: «*Poslije toga našli su se i nažalost i među Hrvatima ljudi, koji su prihvatali borbu istim načinom. Hrvatski su biskupi to uvijek odlučno pobijali i osuđivali ne pazeći na zamjere i pogrde*

bilo s koje strane. Oni su pojedinačno i skupno, na pr. na Biskupskim Konferencijama 1941. digli svoj glas protiv prekoračivanja nužne samobrane i protiv nasilnika, nalazili se oni gdje mu drago, zauzimajući se za nedužne žrtve bez razlike na rodnosti i vjeroispovijesti...»

Za razliku od Stepinca i tadašnjih hrvatskih biskupa, don Živko Kustić ne misli da je protusrpska reakcija prouzročena srpskim terorom, nego svu (ili bar pretežnu) odgovornost vidi u politici ustaškog režima. U tu svrhu ne ustručava se krivotvoriti činjenice. Radi toga on spominje prosvjed biskupskih konferencija iz studenoga 1941., ali prešućuje, da su i tada hrvatski biskupi postupke s hrvatske strane opisivali kao reakciju i kao «nužnu samoobranu». Kao da je ta kvalifikacija, izrečena od umnih i odgovornih ljudi, koji su Crkvu u Hrvata vodili u ta doba, i koji su tu kvalifikaciju uboličili upravo kao pravni *terminus technicus*, toliko nebitna! Kad bi to našega jutarnjeg propovednika zanimalo, i ja bih ocijenio da je odgovornost tadašnjih hrvatskih vlasti puno veća od one koju im imputiraju pisma i prosvjedi hrvatskih katoličkih biskupa. Ti crkveni dokumenti, po mome sudu, bolje oslikavaju psihološku podlogu represivne hrvatske politike, nego što je ocjenjuju s moralnoga, pravnog i političkog stajališta.

Politička previranja unutar srpske manjine u doba Banovine Hrvatske posve jasno pokazuju, da bi do srpske (uostalom, i komunističke) pobune došlo i bez radikalnih protusrpskih mjera hrvatske državne politike. No, mnoge su od tih mjera u etičkome i u pravnom smislu bile posve neprihvatljive, a u političkome nerazumne. Osim propisa o državljanstvu, odredaba o ograničenju kretanja i planova o iseljavanju dijela srpske manjine, već na samom početku postojanja hrvatske države zabranjeno je djelovanje Srpske pravoslavne crkve (kao srpske nacionalne crkve na teritoriju hrvatske države). Posve su neistražene posljedice koje je takav korak (jer je Hrvatska pravoslavna crkva utemeljena tek dogodine!) morao imati na pravni i stvarni položaj pripadnika srpske manjine, s obzirom na konfesionalnu uvjetovanost bračnih i statusnih, a onda podredno i drugih pravnih odnosa (na području ostvarenja građanskih prava, prava na pristup суду, prava nasljeđivanja i sl.). Time su zapravo svi pripadnici srpske manjine pretvoreni u građane drugoga reda. Posljedice uhićenja, progona i smaknuća bez zakonitoga sudskega postupka ne bi mogli biti anulirani čak ni brojnijim egzemplarnim strijeljanjima prekršitelja. I represalije koje su uskoro zaredale, primjenjivane su neselektivno, i na krive i na nedužne, što je za neminovnu posljedicu imalo krajnju pravnu nesigurnost, odlazak ljudi u šumu i, u konačnici, jačanje četničko-komunističke pobune (iako su većinu represalija, kako je poznato, nerijetko i uz negodovanje hrvatskih vlasti, izvršavale talijanske i njemačke postrojbe!). Napadaji iz šume, diverzije i ubijanja tisuća civila, samo su zaoštřili taj koloplet zločina i zvjerstava te bitno pogoršali prilike u državi, opterećujući s razlogom našu kolektivnu svijest do dana današnjega.

Zbog vanjskopolitičkih je razloga tadašnja Hrvatska (pogledajmo Slovačku!), u slučaju pobjede Saveznika bila osuđena na propast. Da ne bismo ostali pošteđeni crnih legendi, pokazuje nam otrovna mašta **Curzija Malapartea** i izvješće srpsko-jugoslavenskoga poslanika u Bukureštu, **Avakumovića**, datirano 26. travnja 1941., prema kojemu se u Hrvatskoj nad

Srbima provodi genocid, iako tada zapravo nije pala još ni jedna jedina srpska civilna žrtva! No, nema nikakve dvojbe da bismo se kao narod, da smo u tome ratnom vrtlogu počinili manje propusta i manje zločina, s puno manje trauma suočavali s vlastitom poviješću, i da naši tadašnji i današnji unutarnji prijepori i jazovi ne bi bili tako duboki. Upravo nas svijest o tome, kao i želja da Hrvatska u budućnosti bude **zemljom slobode, pravde i blagostanja**, mora siliti, da se s pjetetom i sućuti jednako odnosimo prema svakoj žrtvi, i da jednako osuđujemo svaki i svačiji zločin, ali nas mora siliti i na to, da utvrđimo činjenice, da razlučimo uzroke od posljedica, istinu od laži.

To znači, da valja znanstveno istražiti i zločine koje smo počinili, ali istodobno i imati na umu Stepinčeve (i uopće crkvene) prosudbe uzroka i posljedica. Treba imati na umu Pavelićeve naputke državnim i ustaškim dužnosnicima od 30. lipnja 1941. Ne smije se zaboraviti ni to, da je *Hrvatski narod - Glasilo Hrvatskoga ustaškog pokreta*, u br. 118/III. od 18. lipnja 1941. pisao kako *bez osobne slobode nema ni društvenoga, ni državnog ni narodnog napredka*, precizirajući 29. srpnja iste godine, da se *silom na da ubiti ideja, niti preokrenuti tuđe mišljenje*. Jer i u odnosu prema neprijateljima hrvatske države, kako je u kolovozu na Državnoj krugovalnoj postaji govorio ustaški logornik **Božidar Kavran** (čije je riječi u br. 194/III. od 27. kolovoza 1941. prenio spomenuti središnji hrvatski dnevnik), valja znati, da je jedno samoobrana, a drugo je *objesnilo koje obuzima slabice značajem isto onakovih, protiv kakovih se tobože bore i u kojem bjesnilu počinjaju djela, koja bi mogla baciti ljagu na hrvatski narod. (...) Hrvatski ustaški borac mora biti uviek svjestan, da ima dužnosti, a za sada nikakvih prava, a potgotovo ne prava sile*. Upravo radi takvih su hrvatski biskupi u ožujku 1945. brańeći i načelno pravo hrvatskog naroda na vlastitu državu, i konkretno ostvarenje toga prava, mogli mirne duše kazati: *Poviest svjedoči, da Hrvatski Narod kroz cijelu svoju tisućutristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na*

*slobodu i nezavisnost, koju on od srdca želi i svakom drugom narodu. A kad je u drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i oživotvorena u vlastitoj Državi, hrvatski su katolički biskupi poštivali volju Hrvatskoga Naroda. Nitko prema tome nema prava obtuživati bilo kojega građanina Hrvatske Države, pa ni hrvatske biskupe, zato što poštivaju tu neodstupnu volju Hrvatskoga Naroda, kad on na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima.» Upravo radi takvih su tu Poslanicu kao prvi prilog svomu Memorandumu predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država, **Dwightu Eisenhoweru**, devet godina kasnije, 15. lipnja 1954. priložila 143 hrvatska katolička svećenika iz emigracije.*

Ti se emigrantski svećenici nisu odrekli stava svojih biskupa ni u obraćanju američkom predsjedniku, bivšemu vojniku države koja je formalno bila u ratnome stanju s Hrvatskom. Poštujуći svoj narod i svoje biskupe, nisu oni – treba li uopće reći – pritom branili Svetozara Rittiga, jer je i taj Rittig bio jedan od onih koji je zabio svoj čavao u emigrantski križ i njihov i njihova naroda! I nisu njegovo djelovanje smatrali «korisnim», kao što to danas čini don Živko Kusić. Oni su branili svoj narod i svoju Crkvu, znajući da se to ne može relativiziranjem činjenica i odgovornosti, nego samo i jedino – istinom.

A misliti da je ignoriranje i krivotvorenje stava naših biskupa te svjesno nasjedanje *politički korektnim* frazama pravi put za suočavanje s ondašnjim i današnjim napadajima na Crkvu i na hrvatski narod, po mome je sudu pogrješno. Još su stari Latini znali: *qui nimum probat, nihil probat* – tko previše dokazuje, ništa ne dokazuje. Misliti, da se Katoličku crkvu može braniti na način da se ustaški režim i Nezavisna Država Hrvatska, po kratkom postupku i bez vanganja argumenata, proglose zločinačkima *in capite et in membris*, po mome je sudu također pogrješno, već i zbog toga što je nemoguće: toliko je pozitivnih tekstova i ocjena došlo iz katoličkih redova, da je njih moguće tumačiti i braniti samo ako se ustaškom pokretu i ustaškom režimu prisupi na nepristran, znanstven način, tj.

ako se razluči zlo od doboga, ako se stvari postave i objasne u konkretnim prilikama i u povijesnome kontekstu. A ako je taj pokret, sa svojom ideologijom i sa svojom državom, doista bio zločinački u cijelosti, od vrha do dna i u svim segmentima svoga djelovanja, onda nema toga jutarnjeg propovjednika koji će svojim nategama i mistifikacijama spasiti obraz Katoličke crkve u hrvatskom narodu!

Radi toga je potrebno bez kompromisa braniti stajalište, da je i hrvatski narod

Što taj «*drug i pomoćnik*» misli, ne može i ne smije presudno utjecati na naše želje i htijenja. Jer, u članku «*Sloboda Iraca*» piše Starčević: »*Ili će Ircem biti bolje ostati u dosadanjoj nevolji, nego oslobođiti se pomoću bilo čijom? (...) Ili pomoć nije pomoć, ako nam ju dade čovjek ili narod, koji ne misle kako mi mislimo? Nije čudo da u sužanjstvu ostaju narodi, koji tako misle, i oni bo grieše proti Bogu, proti umu, proti samim sebi, pa boljega nisu vriedni».*

Istodobno je potrebno uvijek iznova ponavljati, da nije država sama sebi svrhom, nego je njezina svrha postići nuću slobode, blagostanja i sreće svakoga pojedinca, svake skupine i čitava naroda. Makar je u povijesti nemoguće naći primjera nastanka države bez povreda ljudskih prava, ljudskog dostojaanstva i zločina, težnja za uspostavom države ne može poslužiti kao opravdanje za zločin. Zločin zaslužuje osudu i kaznu, ne samo radi pravednosti prema žrtvi, nego radi pouke svima i svakomu, dakle, radi budućnosti. No, proglašiti čitav jedan narod i čitavu jednu državu zločinačkom (državu koju je tijekom četiri godine oružjem branilo skoro pola milijuna ljudi, od kojih je svaki imao oca i majku, možda brata i sestru, ženu i djecu!), ne može biti pravedno i ne može se temeljiti na činjenicama. Do takve je ocjene moguće doći samo izvrtanjem činjenica i prešućivanjem argumenata.

A kaže don Živko Kustić, da su ono-dobni katolici i njihovi pastiri morali biti oprezniji, jer su o neprihvatljivosti ustaškog pokreta i ustaškog režima morali zaključivati već iz Ustaških načela. Primjer citira jedanaestu njihovu točku, u kojoj se kaže, da «*o hrvatskim državnim i narodnim poslovima (...) ne smije odlučivati nitko, tko nije po koljenima i po krvi član hrvatskog naroda*», te dvanaestu, u kojoj se ističe da «*tko u Hrvatskoj ne potječe iz seljačke obitelji, taj u devedeset slučajeva od stotine nije hrvatskog porijetla ni krvi, već je doseljeni stranac*». U tim točkama Kustić očito prepoznaće rasiističku potku, domećući za sebe: «*Priznajem da ta Načela nisam imao u rukama*

I križarska "Nedjelja" objavila je Ustaška načela u broju od 27. travnja 1941.

imao pravo na svoju državu, i da ga njegovo povijesno iskustvo uči, kako je bez vlastite države osuđen na propast. Potrebno je uvijek iznova isticati, da nisu Hrvati 1941. birali saveznike, nego su ih u naručje tih saveznika – svim upozorenjima usprkos – gurali oni, s Istoka i sa Zapada, koji su bezuvjetno podupirali nasilničku, nedemokratsku jugoslavensku državu. Potrebno je imati na umu misao **dr. Ante Starčevića**, zabilježenu 1882.: «... *Ja nalazim stvar u redu, da svatko traži druga i pomoćnika za obraniti svoju domovinu i slobodu. Ako li je to grehota, onda sam ja najveći grešnik, jer bi se združio sa svakim, i sa Amerikanci, za odbiti ovu nevolju u kojoj naša domovina pogiba.*

u doba rata; saznao sam za to nakon više godina».

Nije jasno, kani li se takvom rečenicom ispričati što je – možda – nekad o ustaškome pokretu (i njegovim raznim granama i organizacijskim oblicima) mislio drugačije, ili takvom ocjenom (glasa se), a da ga nitko ne striže.

Ustaška načela nisu nikakav tajni dokument, nego su – upravo zbog svoje propagandističke svrhe – objavljena bezbroj puta, ponekad i s manjim, uglavnom nebitnim, odstupanjima od izvornoga teksta. Više su puta objelodanjena i prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske, a nakon travnja 1941. objavljena su u mnogim školskim udžbenicima i čitankama, te su ih u integralnom obliku donijele i sve veće hrvatske novine.

Pod naslovom «*Načela Vlade Nezavisne Države Hrvatske*», Ustaška je načela objavio i zagrebački *Katolički list* u br. 17 od 2. svibnja 1941., na str. 198.-199. Kako je navedeno u impresumu te publikacije od 3. srpnja 1941. (br. 26.), *vlasnik i nakladnik Katoličkog lista bijaše, ni manje ni više, nego – Nadbiskupija zagrebačka* (bit će, da je i prije ona bila u stanovitoj vezi s KL-om, budući da su urednik i odgovorni urednik ostali isti, a ni smjer pišanja nije doživio nikakvu promjenu). «*Ustaška načela*» je, upravo pod tim naslovom u br. 15/XIII. od 27. travnja 1941., na str. 4., objavila i križarska *Nedjelja*.

Prava je šteta da nam don Živko Kustić (rođ. 1930.) hoće priznati, da između 1941. i 1945. nije čitao ni školske udžbenike ni novine, pa čak ni najvažnija katolička glasila. Čudo je, da mu ih ni njegov tadašnji župnik, **don Joso Felicinović**, kojega ima običaj nazivati svojim duhovnim ocem, nije stavio pred oči. Ali kod takve njegove intelektualne tromosti, ne treba Kustiću zamjeriti ni na problematičnim zaključcima, niti te zaključke valja uzimati ozbiljno. To je razdoblje, koliko je poznato, on uglavnom proveo na Pagu. U razgovoru, kojim ga je povodom 50. obljetnice svećeništva, 4. svibnja 2008. počastio njegov *Jutarnji list*, sjeća se Kustić **don Jose**, koji je, navodno, u ono

doba smatrao kako su «*na vlasti zločinci, a u šumi bezbožnici*». I potonji (dakle, partizani), prema tom shvaćanju, bili bi zločinci, ali samo zbog svoga bezbožništva, a ne i zbog teorijskoga i praktičnog naslijedovanja **Lenjina i Staljina**, zbog Holodomora, Kolome, Vorkute i Dudinke, zbog jugoslavenske ideologije i pobune protiv hrvatske države, zbog Krnjevića, Boričevca, Španovice, Dakse i Širokoga Briga, dakle pokolja kojima su se okitili od ljeta 1941. do proljeća 1945. i

jednoga pokojnika u pomoć pri uopćenoj i potpunoj osudi tadašnje države, zaboravio nam je – po običaju! – don Živko Kustić isprisloviti, kako je i zašto onda taj isti don Joso Felicinović, objavljivo napokon dotiskanu knjigu «*Izgradimo socialnu Hrvatsku*», godine 1942. očutio potrebu završni pasus, završnu poruku mlađim križarima, formulirati u neskladu s onim što je, eto, rekao mladom Živku: «*Radimo i nastojmo, da i naša sadašnja, draga i Nezavisna Hrvatska, ide stopama svojih pređa, svojih vladara, u duhu zakona svojih katoličkih slavnih gradova i da 1300 godišnja Kristova vjera i kultura naroda bude i svim našim poglavarna, kao što je kod Poglavnika, najviši ideal za dobro Hrvatskog naroda i veličinu Hrvatske: srdačnu suradnju civilne i crkvene vlasti. Podajte caru ca-revo i Bogu Božje!»*

Jer, i bez znakovitosti Kustićeva prešućivanja, pukim je čitanjem lako zaključiti, izbjiga li iz Felicinovića apela križarima optimistička nada i pohvala Paveliću kojega se čak naziva uzorom, ili ga on možda naziva zločincem, pridajući mu kvalifikacije koje bi se mogle tumačiti na način da potkrijepe ocjenu koju Kustić mrtvomu don Josi, sedamdesetak godina kasnije, stavlja u usta. Kad bi kod tog tumačenja bila moguća dvojba, moglo bi se posegnuti za pohvalama «*velebnim zaslugama Poglavnika*» i «*ustaškom djelu oslobođenja Hrvatske*», koje je don Joso Felicinović izrekao na «*velikome slavlju u Pagu*» u svibnju 1941., kako izvješće Nedjelja (god. XIII./1941., br. 22, 7.). To križarsko glasilo svoje izvješće s Paga završava napisom, da je prečasni Felicinović «*poslao dugo pismo Poglavniku dru Anti Paveliću u ime pučanstva grada i otoka Paga, svećenstva, činovništva, učiteljstva, školske mladeži, radnika solane, Križara(ca) i Junaka zahvaljujući mu na velikom djelu oslobođenja*». Ni tu nema nizra onoga, o čemu don Živko Kustić konfabulira u svojim spiritističkim seansima. Ili možda hoće kazati, da je (i) don Joso Felicinović bio ništarija, koja jedno prioprijeda javno, a drugo govori tajno?

Dakako, budući da su mu promakle tadašnje novine i školski udžbenici, ne smi-

Svetojeronimska "Danica" za 1943.

kasnije, nemilosrdno istrebljujući sve političke neistomišljenike, i nehrvatske i hrvatske (od ustaša, preko mačekovaca i «kulaka», do vjerskih službenika). Da je don Joso Felicinović doista kad izrekao ili zapisao tako blagu ocjenu šumskih bezbožnika, dragi Bog zna, što bi na nju kazao na ražnju tihu ispečeni **don Jure Gospodnetić**, što smaknuti makarski gvardijan **fra Dominik Šulenta**, a što **fra Viktor Kosir**, učenik sedmoga razreda širokobriške gimnazije, da im je omogućeno išta kazati...

Ali, mi ne znamo pouzdano, što je stari pučkaš don Joso Felicinović o tome mislio, jer je i on – mrtav. Pozivajući opet

"Katolički list" 8. travnja 1943. veliča "dvije godine mukotrpнog rada i požrtvovnosti i velike uspjeha"

jemo Kustiću spočitavati što ne zna, što je don Joso Felicinović govorio i pisao u doba rata, pa čak ni onda kad tvrdi da je njemu, nezrelom mladiću koji ne čita novine ni udžbenike, govorio dijametralno suprotno. No, kako objasniti da don Živko Kustić u istome kontekstu u kojem Ustaška načela ocjenjuje rasističkim, danas, u zreloj i prezreloj svojoj dobi, kad je štošta pročitao i doznao, propušta upitati se, ima li negdje drugdje takvih natruha. Da nam najprije objasni, mogu li se svi oblici antijudaizma podvesti pod biološki (rasni) antijudaizam, i govore li sve anti-judaističke filipse o rasističkom nadahnуću svojih tvoraca? Pa da ih počne tražiti oko sebe, počevši, recimo, kod svoga duhovnog oca, don Jose Felicinovića?

Jer, kako objasniti, da Kustić rasističke natruhe nalazi u Ustaškim načelima, a propušta podsjetiti na koji je način don Joso, dakako s biskupskim imprimaturom (*nihil obstat!*), pisao o Židovima. Naime, u knjizi **«Izgradimo našu Hrvatsku»** (Preko, 1940.) Felicinović je upravo Židove proglašio odgovornima za mnoga svjetska zla, između ostalog i za komuni-

zam: «*Židovi su nahuckali radništvo protiv kršćanstva, potakli na spolno uživanje. Oni vode bezbožni pokret*». Treba li napominjati, da je ova Felicinovićeva ocjena nastala puno kasnije od Ustaških načela, pa čak i kasnije od Kristalne noći i od nacionalsocijalističkoga (*Nürnbergskog*) zakonodavstva. Pišući Načela, Pavelić je početkom tridesetih mogao dvojiti o tome, kakva tragedija očekuje Židove u nacionalsocijalističkoj Njemačkoj. Imao je čak povlasticu da o tome ne mora misliti.

Nasuprot tome, don Joso Felicinović 1940. nije imao moralnu povlasticu da ignorira židovsku sudbinu. Nije imao pravo ignorirati ni ranije osude rasizma iz usta nadbiskupa Stepinca. A nije li ipak u citiranoj ocjeni, izabranoj kao jednoj od mnoštva sličnih u Felicinovićevim i uopće kataličkim raspravama toga doba, antijudaistički naboj potpuno otvoren i snažno naglašen, bitno različito od spomenutih dviju točaka Ustaških načela? Kako se onda don Živko Kustić – mjereći svakoga istom mjerom i smatrajući kako puki tekst Ustaških načela čini taj pokret apsolutno neprihvatljivim – ne pita, je li itko smio biti katolikom? Kako se onda sam don Živko Kustić (makar je Ustaška načela pročitao «puno kasnije») mogao i tada i puno kasnije ugledati u don Josu Felicinovića? Kako je don Živko Kustić u svome *pravednom gnjevu* uspio previdjeti, da je taj isti don Joso u svojoj knjizi, u kojoj se obračunava s boljševizmom i sa Židovima, propustio makar jednom jedinom, sitnozorski malom, najmanjom riječju, u negativnom kontekstu spomenuti nacionalsocijalizam i fašizam? Kojim to očima don Živko Kustić gleda spise svoga duhovnog oca, a kojim očima neke druge tekstove?

Dakako, mi znademo, da je apsolutno u pravu priredivač pretiska Felicinovićeve knjige, sad pok. **Željko Mardešić**, kad kaže kako stvari treba tumačiti u on-

dašnjem kontekstu, dodajući: «*Tako se pred Drugi svjetski rat bilo uvriježilo i rasprostranilo mišljenje da su upravo Židovi neprijeporni nositelji svjetske urote, najluči neprijatelji katolicizma, podjednako poticatelji boljševizma i zlouporebe slobode liberalizma. Ni knjiga don Jose Felicinovića nije ostala poštedena tih predrasuda, iako samo mjestimice. Nažalost, toga je u ono doba bilo više nego što je trebalo, osobito među katolima koji su tražili laka objašnjenja*».

Na sličan bi nam način te antijudaističke pasaže u Felicinovićevu raspravi, i mōre sličnih pamfleta koji su nastali u redovima angažiranih predkoncilskih katolika, nema sumnje, objasnio i don Živko Kustić.

No, kad on govori o Ustaškim načelima, onda mu ne pada na pamet, da su ti predkoncilski katolici sudjelovali i u ustaškome pokretu (i to u nezanemarivu broju i s vrlo nezanemarivim utjecajem), a ni to, da je *i među ustašama bilo i moralno biti i katolika i nekatolika, koji su na teška pitanja »tražili laka objašnjenja«*. Upravo takvo, nepristojno lako objašnjenje za sebe traži Kustić, kad tvrdi kako je Ustaška načela pročitao tek puno kasnije. No, za našu je raspravu to posve nebitno. Bitno je to, da su ta Načela objavljena i u središnjim katoličkim listovima, pred nosom nadbiskupa zagrebačkoga, blaženoga dr. Alojzija Stepinca, i da ih on

JOSO FELICINOVIC I IZGRADIMO NAŠU HRVATSKU II IZGRADIMO SOCIALNU HRVATSKU PRETISAK Matica hrvatska pag Pag, 1999.
--

Pretisak knjige don Jose Felicinovića

nije ocijenio onakvima kakvima ih danas hoće tumačiti don Živko Kustić. Nije ih kudio ni javno, a ni u tajnim izvješćima Svetoj Stolici. Ni u prežalosnom procesu nije se nadbiskup Stepinac potužio, kako je *Katolički list* ta Načela morao objaviti, niti se u bilo kojem trenutku branio, optužujući ustaški režim kao zločinački. A nema sumnje da bi mu koristilo. No, Stepinac je bio Kristov svećenik i odani sluga Crkve, a ne trgovac. Radi toga se služio i branio istinom, a ne izmišljotinama. A posve jasan i nedvouman stav, koji nama katolicima (i ne samo nama) mora biti putokaz pri ocjeni ondašnjega i svakoga drugog progona i diskriminacije Židova (i svakoga drugog naroda), izrekao je **Ivan Pavao II.** Njemu se nema što dodati, ni oduzeti.

Jesu li, pak, spomenute dvije točke Ustaških načela rasističke, kao što se povremeno tvrdi, ili se iz njih može iščitati tek nacionalni ekskuluzivizam, koji je tako tipičan za sve nacionalnoosloboditeljske pokrete XIX. i XX. stoljeća?

Pavelić je prije uspostave NDH objavio niz članaka i letaka, u kojima se razrađivalo polazište – kao u letku iz 1937. – da Ustaški pokret «*nije nastao niti je osnovan radi i u svrhu kakovih ideoloških maksima općenite naravi, nego kao revolucionarni pokret za oslobođenje hrvatskog naroda i za uspostavu samostalne i nezavisne države Hrvatske. Stoga nije nikada bila niti može u buduće biti zadaća toga pokreta, trati vrijeme i sile u raščišćavanje ideoloških pitanja, nego u praktičnom radu i borbi za postignuće postavljenoga cilja, postiguće koga je i uvjet za svaki život hrvatskog naroda».*

U odnosu na načelo, da u Hrvatskoj mogu odlučivati samo pripadnici hrvatskog naroda, Pavelić objašnjava: «*To znači, da zakone može stvarati samo narod po svojim zakonitim zastupnicima, a naravno da za rad na izvršenju zakona, jednom stvorenih tim zakonitim putem, nema nikakovih ograničenja. To znači da od rada u Hrvatskoj nije isključen nitko, napose ne od života u njoj,*

tko živi i radi u skladu s narodnim interesima». Njegov zaključak da pokret «*nije plod, a niti natrušen nikakovim tudinskim ideološkim zasadama*», ponovili su pripadnici domovinskoga Ustaškog pokreta u uvodniku *Almanaha hrvatskih sveučilištaraca* (1938.), pozivajući se na «*Prvoborca*» i pobijajući «*neprijateljski protivnički manevar, kojim oslobođilačku borbu i borce nastroje okrštavati fran-kovstvom, fašizmom i drugim imenima, želeteći tako kod neupućenih kompromitirati ljudi i djela*».

vensku, nego i protužidovsku notu, dok je dvanaesto načelo u temeljni dokument ustašta očito ugrađeno u svjetlu premoćne snage seljačkog pokreta između dva svjetska rata. **Dr. Jerko Iljadica** u *Spremnosti* 1942. Ustaškim načelima pridaje donekle različit smisao i značenje. U članku «*Društvo u Ustaškim načelima*», objavljenom u osmome broju *Plave revije* u ljeto 1942., **Franjo Lačen** tumači ta načela opet na svoj način. Naime, zbog uopćenosti Ustaških načela, njihova su se tumačenja mogla prilagođavati trenutku, a jedino što se nikakvim tumačenjem nije moglo izmijeniti, jest činjenica, da se njima bezuvjetno zagovara uspostava hrvatske države.

No, ako se ustaški politički i propagandni spisi promatraju kao cjelina i u povjesnome kontekstu, posve je jasno da su antijudaistički elementi u prvim godinama ustaškog pokreta potpuno periferni. Oni nešto snažnije dolaze do izražaja tek u drugoj polovici tridesetih godina, očito iz taktičkih razloga. Nema nikakva spora da je rasno zakonodavstvo iz proljeća i u jleta 1941., o kojemu smo na ovim stranicama negativno pisali u uskršnose broju *Političkog zatvorenika*, predstavljalo pravni okvir za obespravljanje velikog broja posve nedužnih ljudi i da u tom smislu zaslužuje svaku osudu. No, izvoditi to zakonodavstvo iz Ustaških načela, znači pokazivati posvemašnje nepoznavanje ustaške ideologije i nerazumjevanje povjesnih procesa u tridesetim i četrdesetim godinama XX. stoljeća.

Jednako je tako neutemeljeno zaključivati o rasističkim natruhama u ustaškoj propagandi i praksi već iz samoga spominjanja hrvatske «krvi» i «koljena», te programske ograničavanja državljanskih prava na pripadnike hrvatskog naroda. I to je logičan instrument za mobiliziranje pristaša u jednome kratkom, propagandnom tekstu, koji ne dopušta opširna teoretičiranja, nego kratke i jezgrovite rečenice («*lake odgovore na teška pitanja*»). Jedno od općih mjesto u hrvatskoj usmenoj i pisanoj književnoj predaji posljednjih stoljeća je, primjerice, i

"Rođendan našeg Poglavnika" u "Nedjeli" od 16. srpnja 1944.

Dr. Mario Jareb, pisac zasad najbolje monografije o predratnom djelovanju Ustaškog pokreta, u svojoj knjizi opširno raspravlja o Načelima, te u toč. 11. pronalazi «*nacionalnu isključivost*». Na istome mjestu on nabrala različite ocjene o naravi i ideološkoj obojenosti ustaštva. U svojoj razradi Načela (Zagreb, 1942.), **Danijel Crljen** u samoj jedanaestoj točki ispušta ono «*po koljenima i po krvi*», ali se u tumačenju na tu sintagmu vraća i izvodi je iz *Starčevićeva* gesla *Bog i Hrvati!*, kojemu Crljen u suvremenim prilikama daje ne samo protusrpsku i protujugoslavensku, nego i protužidovsku notu, dok je dvanaesto načelo u temeljni dokument ustašta očito ugrađeno u svjetlu premoćne snage seljačkog pokreta između dva svjetska rata. **Dr. Jerko Iljadica** u *Spremnosti* 1942. Ustaškim načelima pridaje donekle različit smisao i značenje. U članku «*Društvo u Ustaškim načelima*», objavljenom u osmome broju *Plave revije* u ljeto 1942., **Franjo Lačen** tumači ta načela opet na svoj način. Naime, zbog uopćenosti Ustaških načela, njihova su se tumačenja mogla prilagođavati trenutku, a jedino što se nikakvim tumačenjem nije moglo izmijeniti, jest činjenica, da se njima bezuvjetno zagovara uspostava hrvatske države.

No, ako se ustaški politički i propagandni spisi promatraju kao cjelina i u povjesnom kontekstu, posve je jasno da su antijudaistički elementi u prvim godinama ustaškog pokreta potpuno periferni. Oni nešto snažnije dolaze do izražaja tek u drugoj polovici tridesetih godina, očito iz taktičkih razloga. Nema nikakva spora da je rasno zakonodavstvo iz proljeća i u jleta 1941., o kojemu smo na ovim stranicama negativno pisali u uskršnose broju *Političkog zatvorenika*, predstavljalo pravni okvir za obespravljanje velikog broja posve nedužnih ljudi i da u tom smislu zaslužuje svaku osudu. No, izvoditi to zakonodavstvo iz Ustaških načela, znači pokazivati posvemašnje nepoznavanje ustaške ideologije i nerazumjevanje povjesnih procesa u tridesetim i četrdesetim godinama XX. stoljeća.

Jednako je tako neutemeljeno zaključivati o rasističkim natruhama u ustaškoj propagandi i praksi već iz samoga spominjanja hrvatske «krvi» i «koljena», te programske ograničavanja državljanskih prava na pripadnike hrvatskog naroda. I to je logičan instrument za mobiliziranje pristaša u jednome kratkom, propagandnom tekstu, koji ne dopušta opširna teoretičiranja, nego kratke i jezgrovite rečenice («*lake odgovore na teška pitanja*»). Jedno od općih mjesto u hrvatskoj usmenoj i pisanoj književnoj predaji posljednjih stoljeća je, primjerice, i

sjećanje na «vladare narodne krvi». Od renesanse do danas hrvatski književnici pojamsku jeziku, krvi i koljena koriste kao metaforu za hrvatski narod, a ta je metafora tako prirodna i uvriježena, da se može smatrati neizostavnim dijelom pučkoga govora («krv moje krvi», «do devet koljena», «krv nije voda» i sl.). Kad piše o Bosni i Hercegovini, Starčević navodi: «Vrednija većina pučanstva Bosne i Hercegovine hrvatske je kervi, cielo je to pučanstvo hrvatskoga jezika...», a «muhamedovci Bosne i Hercegovine, s turskom, s muhamedanskim pasminom ne imaju ništa, oni su hrvatske pasmine...». Pa i samomu se našemu jutarnjem propovjedniku omaknula krv, kad je u svojoj kolumni od 12. svibnja 2008. pisao o **sv. Leopoldu Bogdanu Mandiću**. On je, kaže Kustić, u doba Prvoga svjetskog rata radije izabrao talijanski koncentracioni logor negoli primio talijansko državljanstvo, rekvavši pritom: *Krv nije voda!* Očito je da mu to naš propovjednik upisuje u vrline (i pravo je!). No, znači li to, da je budući svetac bio ekstremist, pa i rasist, ili je spomenom krvi tek htio kazati da znade, kojemu narodu pripada, a kojemu ne pripada?

Prema tome, besmisleno je tvrditi, da se iz spomenute dvije točke Ustaških načela moralno već početkom tridesetih godina zaključivati o pogubnosti i rasističkoj (dakle: zločinačkoj) naravi Ustaškog pokreta. No, ako se don Živko Kustić već odlučio na takvu nategu, onda je pravo čudo da se nikad nije upitao, je li koji Hrvat (pa i koji svećenik) smio simpatizirati s klerikalnom Hrvatskom pučkom strankom, čiji su združni pristaše u svoje doba bili mnogi biskupi i svećenici, pa i spomenuti don Joso Felicinović? Jer, ako bi se malo izbližega pogledali tekstovima pučkih prvaka (među kojima nemali bijaše broj crkvenih ljudi), lako bi se našli izrazi animoziteta prema Židovima, formulirani upravo na način na koji su ih, preko svojih slovenskih drugova, iz Beča donijeli ljudi koje su u političkoj arenii podupirali mnogi naši tadašnji biskupi. I ako se hoće naći

Dok se na Kaptolu čuju partizanski topovi: "Katolički list" od 12. travnja 1945. poziva na obranu Hrvatske, koja je stvorena "najviše brigom Poglavnika i ustaškog pokreta"

laci odgovori na teška pitanja, ti verbalni antijudaistički ekscesi opravdavali bi razna tumačenja.

Pravo je čudo, nadalje, da don Živko Kustić nije s istim ultramontanskim žarom prionuo raščlambi programskih odrednica Hrvatske pučke seljačke stranke. Nije se upitao, je li koji Hrvat (pa i koji svećenik) smio simpatizirati s HP(R)SS-om, s obzirom na to da su njegovi utemeljitelji, braća **Antun i Stjepan Radić**, u nemalom broju prigoda iskazivali svoje antijudaističke osjećaje, a kasnije je »vođa hrvatskog naroda« S. Radić otvoreno pisao kako je Hrvatima **«najluči neprijatelj bečki i peštanski Židov»**. A u kontekstu jedanaeste točke Ustaških načela korisno je podsjetiti i na onu Radićevu: **«Mi Slaveni ne možemo i ne smijemo nikako dozvoliti, da i koji član židovstva (...) bude našim narodnim predstavnikom i vođom...»** Nije don Živko Kustić, u svojoj potrazi za lakin odgovorima na teška pitanja, ovdje izrekao

onu osudu, koju je izrekao nad Ustaškim načelima. I tako dalje, i tako dalje.

Mogao je on spomen krv i dubinske, uvelike iracionalne povezanosti jednoga naroda i njegove zemlje, pronaći čak i negdje bliže od vodećih političkih stranaka u Hrvata. Recimo, u okružnici kleru Nadbiskupije zagrebačke povodom uspostave NDH. Tamo je nadbiskup Stepinac, 28. travnja 1941., ocijenio: **«Časovi su ovo, u kojima ne govori više jezik, nego krv svojom tajanstvenom vezanošću sa zemljom, u kojoj smo ugledali svjetlo Božje i s narodom iz kojega smo nikli. Je li potrebno isticati, da je i u našim žilama živje zakolala krv, da je i u našim grudima živje zakucalo srce?»**. A kad osuđuje ustaško obećanje, da će u Hrvatskoj vladati samo oni koji su i podrijetlom Hrvati, mogao se sjetiti da je Stepinac, negodujući zbog protužidovskih propisa donesenih **«radi razloga neovisnih o nama»**, u pismu

Artukoviću od 22. svibnja 1941. uzgred pripomenuo: **«Svatko će sigurno odobriti nastojanje, da privreda bude u narodnim rukama, da se ne dopusti gomilanje kod nenarodnog i protunarodnog elementa, te da strani elementi ne odlučuju o Državi i narodu...»**

Koja je bitna razlika, objasnit će nam don Živko Kustić, između ovih Stepinčevih ocjena jedne konkretne i bolne situacije, od uopćenog polazišta izraženoga u Ustaškim načelima skoro deset godina ranije!?

Jer, da je htio, mogao je don Živko Kustić zapaziti kako *Hrvatski narod – glasilo Hrvatskoga ustaškog pokreta*, prenosi i u posebnom okviru ističe Pavelićevu misao, izrečenu Zboru duhovne mladeži zagrebačke 19. travnja 1942., koja glasi: **«Mi svi nemamo nikakve druge želje, nemamo nikakve druge ambicije, nego jedino, da hrvatski narod ostane za uvijek slobodan u svojoj nezavisnoj državi i da mu u njoj budu sretnija i bolja vremena, nego li**

što su nama i našim predjima bila u ona prošla i teška vremena. Na tome svi radimo, za to sve dajemo».

Bi li u njoj pronašao rasističku mržnju i kakve pogubne ideološke postavke?

Mogao je, da je htio, znati s kakvom toplinom taj dnevnik (u br. 483/IV. od 23. srpnja 1942., 2.) piše o tisuću i pol mahom srpske djece s područja Kozare i Prosare, koji se nalaze u dječjem domu u Jastrebarskom, i kako su simpatično prikazani mali **Branko**, a uza nj **Jovan Milković** i brat mu **Dule**.

Mogao je primijetiti izvješće sa skupštine na zagrebačkom Kanalu, na kojoj je **Blaž Lorković** kazao kako se nikoga ne sili pristupiti Ustaškom pokretu, niti vodstvo toga pokreta traži, da ga se slijedi *začpljenih ušiju i zatvorenih očiju*, nego da ga se ocjenjuje hladno i nepristrano, prema uspjesima i propustima.

Mogao je don Živko Kusić znati i to, da je *Hrvatski narod* u br. 476/IV. od 15. srpnja 1942., na prvoj stranici donio članak pod naslovom «*Ustaške dužnosti*». U njemu se naglašava kako «*pravi ustaša nije ni silnik ni barbar, već čuvare i branitelj slobođe svoje domovine*». Nasuprot njemu, «*nastaša*» je onaj koji je požurio okititi se slovom U: «*Za mnoge, upravo za sve nezdrave, pa i bolne pojave krive su teastaše*». U istom je tekstu najavljen preustroj Ustaškoga pokreta te donošenje novoga Propisnika, a navodi se i šest općih te petnaest posebnih dužnosti svakog ustaše. Među njima su i sljedeće: «*ponizno čuvati čistoću ustaške borbe i nikada se u borbi ne ogriješiti o tudji nevini život i tudje dobro*», «*nikad ne zlorabiti oružje, odoru i položaj za zadovoljenje vlastitih hirova, užitaka ili probitaka bilo koje vrste*», pa i «*poštivati i bezuvjetno čuvati čast, poštenje, čudoredne osjećaje i vjersko uvjerenje svoje i tudje*».

Mogao je don Živko Kusić zapaziti i urednički, nepotpisani komentar *Hrvatskoga naroda* br. 495/IV. od 6. kolovoza 1942. (str. 3.), u kojem se pod naslovom «*Nekoliko naših družtvovnih načela*» tu-

Pred slom NDH: Hrvatska državnost i samostalnost uspostavljeni su "Poglavnikovim radom i ustaškom borbom" ("Nedjelja" od 15. travnja 1945.)

mače upravo ona načela, koja on smatra neprijeporno neprihvatljivima. Tu se kaže, kako «*naši pogledi na sva ova družtvovna pitanja nisu kosmopolitski, oni su narodni*», pa se nastavlja kako se teži usklađenju djelatnosti pojedinaca i staleža, na način da se nikomu ne pogoduje. Međutim, «*ustali smo protiv onoga hrvatskog sloja, koji je zapravo podrietom tudjinski, a koji je pristajao uz sve beogradanske vlade i s njima pravio sporazum, da mu spriječimo njegov krivi odgoj našega naroda, koji bi po njegov razvoj mogao imati kognih posljedica*». Optužuje li se, dakle, taj «*podrietom tudjinski sloj*» iz rasnih razloga, ili zbog nečega sasvim drugog? Mogao je napokon, da je htio, u *Narodnim novinama* od 13. kolovoza 1942. (a i u *Hrvatskom narodu* od 14. i 15. kolovoza 1942.) pregledati novi *Propisnik o zadaći, ustrojstvu, radu i smjernicama «Ustaše» – Hrvatskog oslobođilačkog pokreta*, ne bi li u njima, naopće u glavi *Dužnosti člana*, našao ono što traži...

Ima, dakle, i takvih, bitno drugačijih i službenih tumačenja Ustaških načela, a ima i takvih naputaka usred jednoga krvavoga rata.

Ne treba njih uzimati zdravo za gotovo (jer se i naputci i proglašeni mogu objavljivati u promišlene svrhe, radi taktičkih razloga, *ad cap-tandem benevolentiam*). Treba hladno i nepristrano ocijeniti okolnosti i razloge, pa tek nakon toga donijeti valjan sud. Drugim riječima, kao što ljudska obećanja ne treba smatrati nepobitnom istinom, jednako tako ne treba zdravo za gotovo uzimati ni ona stajališta, koja se svode na *lake odgovore na teška pitanja*. Treba na sve ljudi i na sve pojave primijeniti ista mjerila i ista načela. Radi toga bi bilo nategnuto i neobjektivno prijeti, recimo, daljnjem citiranju antijudaističkih pamflet u katoličkome tisku i prije rata i usred rata. Mi imamo na umu stoljetne protužidovske predrasude koje su baštinili i drugi narodi, kao što imamo na umu i činjenicu da Auschwitz ni kao metafora nije posljedak tih i takvih predrasuda i ispada. Te je činjenica.

No, ni kao Hrvati ni kao kršćani ne smijemo pritom zaboraviti, da antijudaistička klima koja se tako dugo i tako vatreno širila iz kršćanskih (dakle i iz katoličkih) tiskovina, nije bila baš bez ikakva utjecaja na sramotni muk, kojim je hrvatska javnost uglavnom popratila stradanja hrvatskih i europskih Židova.

A o svemu tome naš *jutarnji propovednik*, dok upravlja moralnom giljotinom, malo preglasno – šuti.

Kojim se to etičkim načelima vodi don Živko Kusić, da jednima prašta ono što kod drugih nateže, da bi to mogao proglašiti smrtnim grijhonom, a grješnike zločincima?

U kojem se Evanđelju nalazi takva moralna pouka?

Jer, iz onih prispoloba o kamenovanju bludnice i o trunu u grješnikovu oku, takav se poučak bez ikakve sumnje ne bi mogao izvesti.

Čak ni uz pomoć gogoljevske povorke mrtvih svjedoka!•

SALOMON, DAVIDOV SIN I NASLJEDNIK: VLADAR BLISTAVA SJAJA I TAMNIH MRLJA

Pri čitanju biblijskih izvješća, nerijetko se javlja pitanje: posreduju li nam ona povijesnu istinu ili, možda, samo vjersku poruku u izražajnu ruhu povijesnih zbiranja? Primijenimo li to na biblijske prikaze života i vladanja kralja Salomona, moguće je doživjeti punu opravdanost takva pitanja; stoviše: može se steći dojam kako uopće nema odgovora koji bi bio vjeran odraz onoga što je o Salomonu napisano u biblijskim tekstovima!

Je li to tako, vara li nas taj dojam i, ako ne vara, kako riješiti nedoumice koje nastaju i neodoljivo se nameću pri razmišljanju i traženju odgovora za pojedinosti koje se čine neprimjerenum i međusobno neusklađenim, jednostavno rečeno – nerješivim.

Pojačano proučavanje Biblije započinje s pojmom **Martina Luthera** (1483.-1546.), razvija se tijekom druge polovice 18. stoljeća i doživljava svoj procvat polovicom 20. stoljeća, ali, nažalost, kod nas je još uvijek na nezavidno niskoj razini. Nismo se uspjeli oslobođiti predrasuda i nepotrebno nametnutih kočnica, koje nam skučavaju poglede i usporavaju slobodan hod naprijed prema spoznaji temeljnih biblijskih zasada. Pokušamo li to ovdje – u primjeni na biblijska izvješća o kralju Salomonu – uvažiti, onda treba uzeti u obzir sljedeće:

Biblijska izvješća o kralju Salomonu oblikovana su mnogo kasnije, oko 400-500 godina nakon što se bijahu dogodili događaji o kojima je u njima riječ. Ta činjenica svraća pozornost na utjecaj što su ga pri pisanih tih izvješća imali tadašnji povijesni događaji na pisce spomenutih tekstova. Taj utjecaj bijaše izrazit. U to doba premoćna Babilonija bijaše osvojila Južno židovsko kraljevstvo (587.), razorila mnoge manje gradove i glavni grad Jeruzalem, do zemlje sravnila jeruzalemski hram – glavno vjersko-uljudbeno žarište židovskoga naroda u tuzemstvu i inozemstvu, poubijala velik broj najzdravijih i najspasobnijih muškaraca, a jedan dio preživjelih, jednak probranih, najspasobnijih, odvela u sužanjstvo.

Ti strahotni događaji snažno su djelovali na pisce biblijskih tekstova o kralju Salomonu: bijahu im poticaj da u prvi plan stave Salomonovo nastojanje oko iz-

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

gradnje veličanstvena hrama u Jeruzalemu, njegovu miroljubivu međunarodnu politiku – politiku mira i suradnje, te njegovo odustajanje od ratovanja i osvajanja kao i njegovu širokogrudnost spram vjere i vjerskih običaja drugih naroda, neovisno o tomu kako je to tada bilo vrednovano – odobravano ili osuđivanu.

Noviji proučavatelji vladavine kralja Salomona upozoravaju kako je – u svrhu potpunijega razumijevanja Salomonova ponašanja – nepropustivo svratiti punu pozornost na Salomonovo podrijetlo i način dolaska na vlast. Bez uvažavanja toga čimbenika, teško se mogu razumjeti neki njegovi postupci.

Promotre li se sve okolnosti Davidova odnosa prema Batšebi, ženi časnika Urije, zatim Urijino ponašanje i konačno Batšebino vladanje u vrijeme izbora Davidova nasljednika, slijedi nedvojben zaključak: Davidov dvostruki zločin – preljub i ubojstvo – bijaše na kraljevu dvoru poznat; Batšeba se ne može smatrati nedužnom žrtvom, a njezin muž, časnik kraljeve vojske, po narodnosti Hetit, bijaše uistinu mudar i nadasve častan čovjek; svjestan položaja u kojem se našao ni kriv ni dužan, shvativši kako je nemoćan promijeniti bilo što nabolje, odlučio se na dostojarstvenu šutnju i junački je primio svoj usud. Iz toga slijedi: Salomon je došao na svijet kao dijete dvostrukoga zlodjela – preljuba svoje majke i svoga oca, te ubojstva nedužna čovjeka vojskovođe Urije. Opterećen tim podrijetlom, rastao je u sredini koja je sve to znala i u kojoj se on, upravo zbog toga, nije mogao ugodno osjećati. Samim tim bio je na neki način predodređen tražiti načina kako bi se u toj sredini potvrdio i, stoviše, njoj se nametnuo. Za tako nešto nisu postojali uvjeti. U brojnoj Davidovoj obitelji u kojoj bijaše više muških potomaka, on nije imao nikakva normalna izgleda da se domogne prijestolja. Ne postoje nikakvi podaci iz kojih bi se dalo zaključiti kako je on prije dolaska na vlast bio poznat i cijenjen. On je na vlast došao neskri-

venim spletkama. Njegova je majka uz pomoć proroka Natana, isposlovala ili, možda, samo hinila (ako se uzme u obzir neosporno utvrđena Davidova posvemašnja slabost, to ne bi bilo neuvjerljivo!), Davidov pristanak da mu nasljednik na prijestolju bude Salomon!

Prije nego se to dogodilo, Davidov stariji sin Adonija počeo se ponašati kao neosporan nasljednik svoga oca. On i prije bijaše u trajno dobrim odnosima sa svojim ocem, među njima nikad nije bilo nikakvih nesuglasica. Najnovijim svojim postupcima jasno je očitovalo svoje namisli – domoći se prijestolja. David pak nije prosvjedovao niti je bilo čime pokazao kako mu to nije po volji. U tom naumu otvoreno su ga podržavali vrhovni vojskovođa Joab i veliki svećenik Ebjatar, dakako i neki drugi ugledni ljudi u kraljevstvu.

Tada je na pozornicu stupila Salomonova majka Batšeba i uz nju prorok Natan. Oni su u javnosti razglasili vijest kako kralj David želi Salomona za svoga nasljednika. To su odmah podržali zapovednik kraljeve tjelesne straže časnik Benaja, njegovi vojnici-plaćenici Kerečani i Perečani (što znači pripadnici drugih naroda); uz njih bijahu prorok Natan i ugledni svećenik Sadok. Ne okljevajući ni trenutka, okupe mnoštvo naroda i kod izvora Gihon, izvan grada, prorok Natan i svećenik Sadok pomažu Salomona za kralja. Na tu vijest razbježe se Adonijini pristaše. U strahu za svoj život, Adonija se skloni u Svetište te, izrazivši odanost novom kralju, zatraži zaštitu (usp. Izl. 21, 12-14). Salomon mu poruči neka slobodno ide svom domu, ali učini li bilo koje zlo, bit će ubijen. Adonija učini nešto što bi se moglo smatrati nepromišljenosću: preko Salomonove majke zamoli kralja neka mu dopusti oženiti se Abišagom, djevojkicom koja bijaše služila njegova oca Davida, ali koja nije bila njegovom ženom. Salomon je to shvatio kao znak Adonijine želje za prijestoljem, te posla vojskovođu Benaju neka ga pogubi. Slično je postupio i s glavnim zapovjednikom vojske Joabom. I njega je dao pogubiti, premda je on vjerno služio kralju Davidu i bio u poodmaklim godinama. Za glavnog zapovjednika vojske imenovao je Benaju,

Julius Schnorr von Carolsfeld: Kraljica od Sabe posjećuje Salomona

a velikoga svećenika Ebjatara protjerao je u Anatot i na njegovo mjesto postavio svećenika Sadoka. Nešto kasnije dao je ubiti i ugledna člana Šaulove obitelji Šimeja.

Ta ubojstva bijahu bezrazložna i očit znak unutarnje nesigurnosti i straha od možebitne pobune, kojoj tada ne bijaše ni najmanjega traga.

Pod donekle istim vidikom može se promatrati i preustrojstvo državne uprave: Salomon je prigušio utjecaj plemenskih prvaka, načinio razdiobu kraljevstva na dvanaest pokrajina i za upravitelje postavio svoje ljude. To je učinio i u nakani kako bi lakše ubirao porez i sve druge namete, a oni mu bijahu prijeko potrebni, jer bijaše razvio veliku građevinsku djelatnost i neopisivu raskoš na kraljevskom dvoru.

Salomon je poduzeo vrlo široku građevinsku djelatnost. Posrijedi su razne obrambene utvrde na graničnim predjelima, o čemu posebno svjedoče gradovi Megido, Geser i Hazor, ali krunu te djelatnosti tvore ipak dvije velike građevine u Jeruzalemu: hram i kraljevska palača s cijelim nizom popratnih manjih građevina. Za ono doba bijahu to odista veličanstvene građevine i po svojoj veličini, a još više po vrsnoći upotrijebljene građe i načina obrade:

Hram bijaše oko 40 metara dug, 10 metara širok i 15 metara visok, sazidan od ručno klesana kamena najbolje vrsnoće, kao i kraljevska palača koja bijaše znatno veća: oko 46 m duga, 23 m široka i 13,8 m visoka. Sav unutarnji namještaj, uključujući vrata i prozore, bijaše od najljepšega drveta – cedrovine, smrekovine, čempresovine i maslinovine. K tome, strop i zdovi hrama bijahu iznutra pozlaćeni. Kraljev prijestol bijaše od bjelokosti, uzdignut na postolju od 6 stuba.

Za te poslove bijahu pozvani najbolji obrtnici iz tuzemstva i inozemstva. Na grubim poslovima radilo je nebrojeno mnoštvo radnika: 70.000 nosača tereta, 80.000 klesara kamena i 3.300 nadglednika pojedinih poslova, 30.000 drvosječa radilo je na mjesecnu smjenu po 10.000.

Gradnja hrama i kraljeve palače trajala je punih 20 godina. Budući je gotovo sav građevinski materijal uvožen iz inozemstva, iz Tira i drugih krajeva, nije teško shvatiti kako su to bili veoma veliki izdatci za državnu blagajnu. Nu pritom treba uvažiti kako je i sam kraljev dvor trošio nemjeriva sredstva za svakodnevne potrebe, a one bijahu nemjerivo raskošne.

Pogodna okolnost bijaše vrlo razvijena trgovina; dosta je uvezene grude pokrivanje uzajamnom razmjrenom različitih roba, a i prodajom obrtničkih proizvoda. Kratko rečeno: procvjetao je obrt i razvila se

vrlo živa trgovina. Uza sve to većina je pučanstva bila pod pritiskom velikih po-reza i prisilna rada.

Za cijelo pak vrijeme Salomonove vladavine gotovo i nije bilo ratovanja. Kralj je David vodio mnoge ratove; u početku bijahu to uglavnom obrambeni ratovi, ali su oni tijekom vremena prerastali u osva-jačke. Oslobođivši se pritiska najjačih susjeda Filistejaca, David je postupno na bojnom polju pobijedio Moapce, Edome, Aramejce, Amonce, te je svoju vlast proširio sve do Hamata i rijeke Eufrata. Tako je mala židovska država prerasla u veliku i postala svjetskom silom kojoj su neki mali narodi plaćali danak.

Salomon je obustavio osvajačke pot-hvate, sklapao je prijateljstva i unaprijeđi-vao međusobnu trgovinu. Štoviše! On se olako pomirio i s gubitkom nekih osvo-jenih predjela: u znak prijateljstva i dugo-ročne suradnje predao je kralju Tira 20 galilejskih gradova, a kada se edomski princ Hadad nakon Davidove smrti vratio iz Egipta u domovinu i proglašio se kraljem na istočnom dijelu zemlje, Salomon se nije tomu usprotivio; slično se do-godilo i s Resonom, vojskovođom kralja Hadad-Esera iz sjeverne Sirije, kojega svojedobno bijaše pobijedio kralj David, i koji se nakon Davidove smrti sa svojom četom vratio u Damask i proglašio kraljem, učvrstio svoju vlast te postao pri-jetnjom Židovima. Kao izraziti znak Salomonve širine i ujedno težnje za dobrim odnosima sa susjedima, treba spomenuti njegovo prijateljstvo s egipatskim fara-onom i ženidbu njegovom kćerkom. A ka-da bijaše sagrađen hram u Jeruzalemu i svećano otvoren, u svojoj molitvi Bogu za svoj narod, Salomon se molio i za tuđinca: «... ako dođe i pomoli se u ovom hramu, usliši ga s neba... usliši sve vapaje nje-gove» (1 Kr 8, 43).

Na svome je dvorištu Salomon imao mnogo žena iz raznih krajeva i naroda; svima je ostavljao slobodu da slijede svoje vjerske običaje; čak im je dao sagraditi žrtvenike sukladno njihovoj vjeri. To mu je, dakako, priskrbilo mnogo prigovo-ra i osudbi. Na početku vladanja isticala se prosudba: «A Salomon je ljubio Gospoda: ravnao se prema naredbama svoga oca Davida» (1 Kr 3, 3), a pred kraj života govorilo se: «... njegove su mu žene ok-renule srce prema drugim bogovima, i srce njegovo nije više potpuno pripadalo Gospodu kao što je pripadal srce njego-va oca Davida!» (1 Kr 11, 4).

Podjednako kako je isticano nemjerivo Salomonovo materijalno bogatstvo, srebro i zlato, bojna kola, konji i konjanići, naveliko je hvaljena i njegova mudrost: «Sav je svijet želio vidjeti Salomona i čuti mudrost koju mu je Bog ulio u srce» (1 Kr 10, 24).

Posebno se ističe posjet kraljice od Sabe, iz jugozapadnoga dijela Arabije, gdje, uz Feničane, življahu najspasobniji obrtnici i trgovci.

Zaključak: Biblijska izvješća o kralju Salomonu pogodno su štivo iz kojega se jasno razabire kako se vjerski doživljaji i primjeri uvijek zbivaju u posve određenim okolnostima; ne može se biti vjernikom sadašnjega trenutka, a uklanjati se prijepornim pitanjima i zahtjevima koja u njemu traže osobne odgovore. S druge strane gledano, kralj Salomon u biblijskim izvješćima predstavlja zoran znak – simbol čovjeka koji u posve određenim okolnostima dolazi na najodgovornije mjesto u svome narodu: darovit je i ujedno tašt; svojom darovitošću on postiže izvanjski uspjeh u društveno-političkim i gospodarskim poslovima, ali on nema dosta razvijenu svijest o svojoj odgovornosti za narod i pojedince u njemu, pa postaje veoma pomirljiv. K tomu: on u sebi nosi bolan osjećaj svoga

podrijetla i stanovit strah koji ne uspijeva nadvladati ili pak zadržati u granicama podnošljivosti koja mu omogućuje poštivanje temeljnih načela istine i pravednosti u svom upravljanju.

Došavši na najviši položaj u državi koja moćno djeluje u sklopu susjednih naroda, on mudro uspostavlja dobre odnose s drugim moćnicima, ali se olako povodi za neumjerenom raskoši koja više-manje vlada na drugim vladarskim dvorovima. On ih u tom pogledu nadvisuje, ali se pri tom služi nasiljem – tlači svoj narod i gubi osjećaj za društvenu pravdu i potrebu skrbi za one koji su siromašni i ugroženi.

Donekle je veliko iznenađenje njegova širina i razumijevanje koje pokazuje prema ljudima drugih vjera i neusiljeno im omogućuje obdržavanje vjerskih običaja svoje vjere. Nu nije sigurno, čini li on to iz uvjerenja kako je to u sebi dobro, jer se vjerski doživljaji ne mogu nasilno stvarati, ili, možda u tome ulogu ima njegova samovolja kojom je ostvarivao pogodnije ozrače za ispunjavanje svojih neograničenih prohtjeva. Izvješća o tom stoje pod utjecajem iskustva što su ih pisci imali u svojoj sredini. Tada su se, naime, u pojачanoj mjeri pokazivale nepoželjne posljedice poganskoga utjecaja na čudoredni i obiteljski život, pa su oni zbog toga ovaj vid Salomonova ponašanja mjerili strožijim mjerilima.

Nu posebno treba također istaknuti kako se Salomonovo nasilničko vladanje nepovoljno odrazilo na židovski narod u cjelini, i to se dogodilo neposredno poslije njegove smrti. •

NE STATI

*Strahote
lebde
u zraku.
Tapkamo
pruženih
ruku
tražeći
svjetlo
u mraku.*

*Još nisu
presahle
rijeke,
zelen
se širi
po brijegu.*

*Divljač
se traži i goni
po snijegu.*

*Njiva
se ljeska
u zlatu.*

*Još žive
slike
o ratu.*

Višnja SEVER

KAD SMO JURIŠALI

*kad smo ono
jurišali*

*kad nam je
pomogao grom*

*kad nam je
pomogao Bog*

zauzeti grad

očistit smrad

*utažit žed
i glad*

ublažit pad

Mario BILIĆ

ISPRAVAK

U odnosu na članak **Tomislava Jonjića** «*Duhovna i politička previranja u Hrvatskoj 1935.-1945.: U povodu knjige Dragutin Gjurić – Životnim putem Hrvatske*», objavljenim u *Političkom zatvoreniku* br. 192, ožujak 2008., str. 32.-41., gospodin **Filip Hameršak**, član uredništva Hrvatskoga biografskog leksikona Leksikografskoga zavoda Miroslava Krleže, upozorio je, kako je **Dragutin Gjurić** ipak obrađen u Hrvatskome biografskom leksikonu, sv. III., Zagreb, 1993., str. 771, i to kao «*Dragutin Đurić*» (a ne u sv. IV., objavljenom 1998., gdje bi dolazio kao «*Gjurić*»). Također napominje kako usporedba s obradom Boška Buhe u HBL-u kod slabije upućenih može izazvati zabunu, jer ti ne moraju znati da je svezak u kojem je obrađen Buha objavljen 1989., a nakon toga je došlo do brojnih promjena ne samo glavnih urednika, nego i članova uredništva zaduženih za noviju povijest i publicistiku. Drugim riječima, ne može se današnje urednike činiti odgovornima za možebitne propuste nekadašnjih, ni obrnuto. Budući da su obje intervencije umjesne i opravdane, uredništvu HBL-a i svima kojih se tiče, ispričavam se zbog nehotičnog propusta (**T. Jonjić**).

KRK – DAN POLITIČKIH UZNIKA 30. TRAVNJA 2008.

Naša udruga neprekidno dokazuje svoju vitalnost usprkos visokoj životnoj dobi svojih članova. Na ovogodišnjoj proslavi Dana političkih uznika na otoku Krku i u gradu Krku skupilo se 360 sudionika. Makar nije bila dobra vremenska prognoza, iz svih podružnica Hrvatske i Bosne i Hercegovine doputovali su bivši politički zatvorenici na Krk, da se vide sa svojim bivšim supatnicima i da se svi zajednički na naš dan proveselimo.

Toga dana jutro na Krku nije obećavalo, da će se proslava održati prema zamišljenom scenariju. Naime, osim mise sve ostalo bilo je predviđeno na otvorenom prostoru, pošto u Krku nema odgovaraajućeg prostora koji može primiti 360 ljudi. Kiša je nemilosrdno padala sve do početka mise, pa smo zamolili preuzvišenog biskupa **Valtera Župana**, da nam dopusti naš program održati u katedrali nakon svete mise. Nakon mise i završetka programa nebo se razvedrilo, pa je druženje uz objed nastavljeno na glavnome gradskom trgu po prekrasnome sunčanom vremenu.

Program proslave započeo je svečanom svetom misom u 11 sati u katedrali Mariji-

Zidine frankopanskoga kaštela u Krku

na Uznesenja. Misno slavlje predvodio je preuzvišeni biskup Valter Župan uz koncelebraciju četiri svećenika. Kako su crkvu ispunili bivši politički uznici, koji itekako znaju što je patnja, preuzvišeni biskup je održao prigodnu propovijed o smislu trpljenja. Katedrala je prostrana crkva u kojoj ima 400 sjedećih mesta, tako da su svi naši hodočasnici misu i program proslave pratili s pažnjom udobno smješteni. Nakon svete mise klapa «Kaštadi» je otpjevala državnu himnu uz glasnu podršku svih nazočnih, a zatim je u tini odana počast svima koji su pali i umrli za domovinu.

Gradonačelnik grada Krka, gospodin **Dario Vasilić**, koji je već petnaest godina na čelu grada, a na početku mandata bio je najmlađi gradonačelnik u Republici Hrvatskoj, pozdravio je bivše uznike prigodnim, domoljubno intoniranim govorom. Zatim je slijedio nastup klape «Kaštadi» pod vodstvom maestra **Ivice Frletana** s nekoliko primorskih skladbi, te govor predsjednika Hrvatskog društva političkih zatvorenika **Alfreda Obranića**.

Posebnu zahvalnost dugujemo đečjem zboru «Mići bodulji» koji uježbava i vodi gospoda **Karmela Vadoher-Žilić**, jer su svojim nastupom unijeli osveženje i dašak mladosti u naše društvo poodmaklih godina.

Nakon njihova nastupa uslijedio je povjesni osvrt **dr. Andelka Mijatovića** na Frankopane - knezove krčke i završni nastup klape «Kaštadi», nakon čega je po divnome sunčanom vremenu na glavnom trgu ispred Kaštela nastavljeno druženje uz objed. Na kraju može se reći, da je ovo bila jedna od uspjelijih proslava Dana političkih uznika i to zahvaljujući dobroj organizaciji predsjednika Podružnice Rijeka, gospodina **Tadije Zubka**. (A. O.)

GOVOR PREDSJEDNIKA HDPZ-a, ALFREDA OBRANIĆA, U PRIGODI DANA POLITIČKIH UZNIKA NA KRKU

Pozdravljam vas, dame i gospodo, bivše političke uznike, da ste i ove godine smogli snage i krenuli na ovaj naš prekrasni hrvatski otok i u ljupki grad Krk.

Ove godine inspiraciju za naše godišnje okupljanje našli smo u gradu Frankopanu, knezova krčkih. Povjesni osvrt čut ćete u izlaganju našeg – skoro bih bio toliko sloboden pa reći, službenog povjesničara - dr. Andelka Mijatovića, koji nas svake godine podsjeća na povjesno utemeljenje grada koji na dan pogibije Petra Zrinskog i Frane Krste Frankopana na posjećujemo. Sjećamo se dvojice dičnih muževa hrvatskog plemstva, koji su iz domoljubnih i političkih razloga bili utamničeni i kojima su tadašnji vlastodržci na koncu odrubili glave.

Mi bivši politički uznici spominjemo ih kao prve političke uznike, a naša prošlost bila je nažalost takva da smo neprekidno do osamostaljenja i stvaranja slobodne, demokratske države imali dio naroda u kaznionicama i to rekao bih onaj kvalitetniji dio, one koji se nisu mirili s nena-

rodnim režimima. U višestoljetnom stradanju hrvatskog naroda mi smo, nadam se, posljednja generacija onih koji su trpjeli, ali smo hvala Bogu ostali živi. Nažalost, kroz čitavu našu prošlost brojnija je skupina stradalnika koji su izgubili život.

Mi smo generacija koja je trpjela i robljala u jugoslavenskim kaznionicama i logorima kao žrtve komunističkog totalitarnog režima. Danas kada je to iza nas, sjećamo se kako su dani tamnovanja dugi i beskonačni, a sve grubosti i maltretiranja koja su nam činili, oprostili smo našim mučiteljima i to samo zato jer nije bilo uzalud i jer smo kršćani. Naši ideali zbog kojih smo robijali su se osvarili – doživjeli smo vlastitu, neovisnu, demokratsku državu Hrvatsku, da

Predsjednik HDPZ-a obraća se nazočnima

pjesma Lijepa naša bude državna himna i da trobojnica crven-bijeli-plavi bude državna zastava.

No, jesmo li zadovoljni i sмиreni?

Moj odgovor je DA, ali ne u potpunosti. Glavni cilj naših stremljenja je ostvaren, ali vjerujem da ju nitko od nas nije zamišljao takvom kao što ju danas imamo. U mojoj robijskom maštanju Hrvatska je bila država u kojoj će vladati pravda i pravičnost, imala je biti država blagostanja, zato jer ćemo živjeti od vlastitog rada i nitko nas ne će potkradati niti nam otimati, a našim tužiteljima i progoniteljima, dakle raznoraznim Fumićima, biti će zabranjeno javno djelovanje. Upravo posljednjih dana ti i takvi koji su nas zatvarali i progonili, nastupaju kao da se u proteklih sedamnaest godina ni u Europi niti kod nas ništa nije promijenilo, kao da Vijeće Europe nije donijelo Rezoluciju o osudi zločina komunističkih totalitarnih režima, kao da istovjetnu Deklaraciju nije izglasao Hrvatski sabor, kao da pripremaju narod za ponovnu uspostavu jednopartijskoga komunističkog režima u kojem se moglo ubijati i zatvarati svoje političke protivnike. I sve to rade skrivajući se iza antifa-

Počasni užvanici na čelu s biskupom Županom i gradonačelnikom Vasilićem

šizma, kako bi mogli zastupati i promicati komunizam i boljševizam.

Pitamo se koji je povod takvih histeričnih ispada?

Budite uvjereni, uvijek jedan te isti – zato jer se ni nakon sedamnaest godina ne mogu pomiriti s postojanjem hrvatske države. Nažalost, nismo imali sreće kao ostali europski narodi koji su drugu polovicu 20.stoljeća proveli također u komunističkom totalitarnom sustavu, da mirnom pretvorbom i provedenom lustracijom počnemo živjeti u vlastitoj državi stvarajući blagostanje i demokraciju. Srbi i JNA izvršili su agresiju i nametnuli nam rat u kojem smo imali 15.000 poginulih i

20.000 ranjenih građana. To je svakako glavni razlog, uz vlastite slabosti, da danas nismo jedna od naprednijih europskih država i da nismo zadovoljni stanjem u našoj domovini.

Danas je naš dan, jedini u godini i tako svake godine 30. travnja. Ove godine možemo biti posebno zadovoljni, jer obilježavamo ga na otoku najljepše obale na svijetu, stoga mislim da možemo barem danas zaboraviti nezadovoljstva i uživati u ovoj ljepoti koja nas okružuje. Stoga vas želim podsjetiti na poznatu priču ka-

ko je Bog stvorio Hrvatsku za sebe. Kao gospodar svega svijeta, Bog je sav prostor podijelio pojedinim narodima i kada je već sve bilo podijeljeno, uvidio je da je zaboravio na Hrvate. Da ispravi svoju pogrešku, Bog se odrekao istočne obale Jadrana, koju je inače ostavio za sebe kao raj na zemlji. Tako su Hrvati stekli najljepši kutak planeta zemlje i u djeliču te ljepote mi imamo čast proslavljati Dan političkih uznika.

Svojom žrtvom koju ste podnijeli i svojim životom kojim ste svjedočili, zavrijedili ste tu ljepotu i da budete nagrađeni dobrim zdravljem u svojim poodmaklim godinama. •

SLAVA FRANKOPANSKA NE PROPADA (Dan hrvatskih političkih uznika – Krk, 30. travnja 2008.)

Poštovane prijateljice i prijatelji, supatnice i supatnici za dragu nam domovinu Hrvatsku!

U hrvatskoj su prošlosti, kao i u većine naroda feudalne Europe, od XI. do XIX. stoljeća, do pojave narodnoga preporoda, u političkome i svakom drugom djelovanju, vrlo važnu ulogu imali velikaši, koji su zajedno s vladarom, kraljem ili banom, upravljali zemljom, utjecali na njezin gospodarski, civilizacijski, kulturni i svaki drugi razvoj, branili je i bili pokretači svih procesa i zbivanja u njezinu ukupnom životu.

Uz mnoge velikaške rodove u hrvatskom narodu, ovaj put mi ćemo se osvrnuti na Frankopane, koji su nas, kao poštovatelje frankopanske tradicije, i doveli ovdje u svoju kolijevku i izvorište – na

otok Krk, središte glagoljske baštine, na kojem je krajem XI. stoljeća ovdje u blizini, u crkvi sv. Lucije u Dragi Baščanskoj, kraj Baške, na najstarijem sačuvanom i hrvatskom glagoljskom spomeniku Baščanskoj ploči, potvrđena hrvatska državnost. I „slava frankopanska“, kako g. 1912. napisala slavni **Matoš**, u ovim je krajevima „svjedok prošaste energije hrvatske“.

Rodonačelnik „kuće Frankopanovića“, kako je krčki kneževski rod Frankopana u XVIII. stoljeću nazvao slavni **fra Andrija Kačić Miošić**, je knez Dujam, kojemu su Venecijanci g. 1118. ugovorom predali kneštvo nad otokom Krkom. Dujam je oko 45 godina upravljao otokom Krkom i uspostavio osnove svoga velikaškog roda koji je nešto kasnije svoju moć proširio na

susjedni kopneni dio Hrvatske. Dujmovi su sinovi Bartol i Vid, također, g. 1163. sklopili ugovor s Venecijancima kojima su za povjereni im kneštvo godišnje plaćali 350 bizantskih zlatnika, branili otok i upravljali njime. A kad je knez Bartol 1193. stupio u službu hrvatsko-ugarskoga kralja Bele III., taj mu je za zasluge darovaо Modruš i cijelu Modrušku županiju, a hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. knezu je Vidu 1225. za zasluge darovaо Vinodolsku županiju i tako su krčki knezovi proširili svoje posjede u kopnenom dijelu Hrvatske. Osobito je porasla moć knezova krčkih nakon Zadarskoga mira g. 1358., kad su se Venecijanci, nakon mnogih pokušaja da zavladaju istočnom jadranskom obalom i ratovanja s Hrvatima,

odrekli svih pretenzija na tu obalu od Kvarnera do međaša grada Drača.

Tada su se svi posjedi knezova krčkih našli u jedinstvenoj hrvatskoj državi i pod vrhovništvo hrvatsko-ugarskoga vladara, a oni postali najznačajniji hrvatski velikaši. Ugledu krčkih knezova posebno je pridonio krčki knez Ivan V. (1328.–1393.), od 1392. dalmatinsko-hrvatski ban, koji je podkraj XIV. stoljeća, u vrijeme kada je od 1382. Hrvatskom potresao 25. godišnji protu-absolutistički pokret hrvatskih velikaša, kralju Žigmundu pomogao u učvrsćivanju vladarske vlasti i moći hrvatsko-ugarske države. Krčki su knezovi 1271. dobili Senj, krajem XIII. stoljeća dobili su Gacku županiju s Otočcem, vlastelinstvo Cetin i plemićke općine oko Klokoča, a 1323. dobili su gradove Drežnik i Slunj na gornjem toku rijeke Korane. Nikola IV., dalmatinsko-hrvatski ban 1426.–1432., sin kneza Nikole V., kao jedini muški potomak, okupio je sve posjede knezova krčkih: Krk, Vinodol, Modruš, Senj, Gacku i Liku u kraljevini Hrvatskoj te Cetin, Slunj i Ozalj u kraljevini Slavoniji, a od hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda dobio je u zalog za 28.000 dukata Bihać, Knin, Lapac-grad, Vrliku, Ostrovicu, Skradin, Županiju Luku (između Krke i Zrmanje) i Poljica (između mora, Žrnovnice i Cetine) i tako u posjed dobio čitavu kraljevinu Hrvatsku, osim baštine knezova Kurjakovića (Krbave) i baštine knezova Nelipčića (uz rijeku Cetinu). Na vrhuncu svoje moći knez Nikola IV. je g. 1430., po uzoru na običaje u tadašnjoj feudalnoj Europi, potvrdom pape Martina V. za svoj rod dobio pridjevak Frankopan i novi grb, dokazujući svoje srodstvo s rimskim patricijima Frangipanim.

Naslijednici Nikole IV., sedam sinova i unuk Juraj, 1449. su podijelili posjede na osam dijelova, jedino su otok Krk i grad Senj i dalje ostali zajednička baština. Ta dioba bila je početak slabljenja frankopanske moći. Sukob među braćom iskoristio je hrvatsko-ugarski kralj Matijaš Korvin i 1463. oduzeo im Gacku s Otočcem i 1469. Senj. Upravo sukob s kraljem Matijašem prisilio je g. 1480. Ivana VIII. Frankopana da je grad i otok Krk prepustio Veneciji (koja je još 1408. iskoristila političke neprilike u hrvatsko-ugar-

Dr. Andželko Mijatović govori u katedrali

skom kraljevstvu i kupovinom kraljevskih prava nad Dalmacijom, tada otoci i gradovi Rab, Osor, i Krk te gradovi Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik, Kotor, Rose i Budva, domogla nekih otoka i gradova na hrvatskoj obali). Frankopanski su posjedi posebno nestajali u dvostoljetnim borbama s Osmanlijama, a time i Frankopani. U XVII. st. još je jedino bila živa loza Frankopana Tržačkih, po mjestu Tršcu uz Koranu, s posjedima: Bosiljevo, Severin na Kupi, Novigrad na Dobri, Zvečaj na Mrežnici i Novi u Vinodolu.

Mnogi su Frankopani, po jednom podatku njih pedesetak, svojim djelovanjem ostavili traga u hrvatskoj povijesti, potvrđivali se kao banovi, vojskovođe i ratnici u neprestanim ratovanjima s Osmanlijama, u kulturi, graditeljstvu i u drugim područjima ljudskoga stvaralaštva. Uz već spomenute podsjetit ćemo na još neke.

Knez Bernardin Frankopan Ozaljski (1453.–1529.) posebno se isticao u borbama s Osmanlijama. Godine 1493. sudjelovao je u bitci na Krbavskom polju i iz te porazne bitke za Hrvate uspio se je spasiti, od šest stotina njegovih ljudi spasila su

se samo šestorica. Tada je u bitci poginuo knez Ivan Frankopan Cetinski, a zarobljen je knez Nikola Frankopan Tržački, iz osmanlijskoga zarobljeništva otkupila ga je supruga Jelena.

Tražeći pomoći protiv osmanlijskoga osvajača knez je Bernardin održao 1522. poznati govor u njemačkom saboru u Nürnbergu u kojem je podsjetio njemačke staleže u kakvima se pogibeljima nalazi Hrvatska „štít i vrata kršćanstva“ te što je sve pretrpjela u borbama s osmanlijskim osvajačem: „Pomislite koliki bi jadi nastali u kršćanskom svijetu da Hrvatska po nesreći padne. I o tebi se radi kad gori susjedova kuća. Da se Turčin po nesreći dočepa Hrvatske, teško bi ga odanle istisnule vojske svega kršćanstva – takova je naime Hrvatska po svojoj prirodi i takovi su joj gradovi... Ako nas ostavite bez pomoći, jedno će se dogoditi od ovoga dvoga: ili će Hrvati primiti ponude turske i tako se podložiti, ili će ostaviti svoju postojbinu te se radije potucati po svijetu od nemila do nedraga nego da dođu u tursko ropstvo.“

Njegov sin knez senjski Krsto Frankopan Brinjski bio je također poznati ratnik i vojskovođa. S 23 godine stupio je 1505. u službu rimsko-njemačkoga cara Maksimilijana I. Habsburgovca u borbama protiv Venecijanaca u Istri i Furlaniji. Kada je 1508. osvojio Pazin i Divin, za zasluge je dobio Novigrad u Istri i posjed Postojnu koja mu je postala polazište za ratne upade na područje pod mletačkom vlašću. U ponovljenom ratovanju s Mlečanima 1513., Krsto je, kao vrhovni zapovjednik habsburške vojske u Istri i Furlaniji postao strah i trepet Mlečanima. U Furlaniji je, napredujući s 2000 plaćenika i 5000 konjanika, osvojio Cividale (Čedad), Spilimbergo i Pordenone. U sukobu s nadmoćnjim protivnikom, 5. srpnja 1514. kraj Gradiške je bio ranjen, a zatim zarobljen i otpremljen u Veneciju, gdje je 9. srpnja smješten u „časni zatvor“ u duždevoj palači Torreselli. Ima dosta zanimljivosti iz tогa njegova tamnovanja.

Iz njegova tamnovanja u Veneciji dostupna su nam tri pisma koja je 29. kolovoza 1514. uputio supruzi Apoloniji, ocu Bernardinu i bratu Anžu. U pismu oca Bernardina moli da se ne brine za njega i poručio mu je: „Pouzdajem se u svemo-

Misno slavlje predvodio je preuzvišeni biskup Valter Župan

gućeg Boga, da će mi ovo tamnovanje obrnuti u čast i korist.“ U tamnici mu se je, protivno volji mletačkih gospodara, 20. siječnja pridružila njegova već bolesna supruga Apolonija. I u zatvoru Krsto se nije predavao, pa je 29. listopada 1516. pokušao pobjeći iz zatvora prepilivši rešetke na prozoru. U početku listopada 1918. premješten je u zatvor u Milano. O svom boravku u Torreselli ostavio je na talijanskom jeziku uklesani natpis: „Bio sam zatvoren ovdje u Torreselli do 3. dana listopada g. 1518. ja, Krsto Frankopan, knez krčki, senjski i modruški, a ja Apolonijska, supruga rečenoga gospodina kneza, došla sam da mu pravim društvo 20. siječnja 1516. do gore rečenoga listopada.

Tko ne zna podnosi zlo i dobro, ne može postići velike časti. A ni dobro ni zlo ovdje ne traje vječno.“ U tvrđavi Torreselli Krsto je ostao do 6. siječnja 1519., kad je premješten u Milano i zatvoren u tamošnji kaštel. Supruga Apolonia pratila ga je i u Milano. Tu je i umrla 4. rujna 1519. Nešto kasnije, 17. listopada 1919., Krsto je, podmitivši dvojicu kaštelanovih slugu, 17. listopada uspio pobjeći iz tamnice u Milanu i u Postojnu je stigao je 5. studenoga gdje je dočekan pucnjavom i radošću stanovništva. Ponovno je stupio u službu Habsburgovaca, a nakon završetka rata, g. 1523., vratio se je u Hrvatsku, u trenutku kad je njegova domovina posebno bila izložena osmanlijskim osva-

janjima zapadno od Cetine i Vrbasa te u Srijemu i Slavoniji i uključio se u njezinu obranu. U lipnju 1525., na vlastitu inicijativu, s 4000 pješaka i 2000 konjanika, probio se je pod borbom od Gradiške dolinom Vrbasa do Jajca, već godinu i pol pod osmanlijskom opsadom i u koji su neuspjela četiri pokušaja dostavljanja pomoći, u grad dopremio potrebne živežne namirnice i sredstva za obranu. Nakon što je odmorio svoju vojsku i dao upute za dalju obranu grada, sljedeći se je dan pod još težom borbom istim putem vratio natrag, izgubivši u tom pohodu tridesetak ljudi.

Zbog zalaganja u protuosmanlijskoj borbi Krsto je Frankopan još za života stekao naziv „skrbnik i zaštitnik kraljevstva“. Kada je u bitci na Mohačkom polju 1526. nastradao hrvatsko-ugarski kralj Ljudevit II. Jagelović i u Hrvatskoj došlo do građanskoga rata oko kraljevskoga prijestolja, Krsto se je Frankopan opredijelio na stranu domaćega čovjeka, kneza Ivana Zapolje i ranjen je u borbama protiv pristaša kraljevskoga pretendenta Ferdinanda Habsburškog kraj Varaždina i potom 27. rujna 1527. u kaštelu Martijanec umro.

Idilu bračne vjernosti Apolonije i jedne od najznačajnijih hrvatskih povjesnih osoba Krste Frankopana, opisao je, na osnovi arhivske građe, austrijski povjesničar **Henri Thode** u povjesnom romanu „Der Ring der Frangipani“ (Frankopanov prsten). Povod tomu književnom uratku bio je slučajni nalaz Frankopanova prstena 8. siječnja 1892. u blizini mjesta Prate kraj Pordenona, koji je on izgubio 15. veljače 1514. godine u borbama na smjeru od Udina prema Osopu, kada je pod njim konj ubijen. Ugravirana poruka na prstenu „S drage volje tvoja“, grb münchenskog gravera i žalobno Frankopanovo pismo Apoloniji, u kojem govori o gubitku te bračne dragocjenosti, bili su putokaz i poticaj u pisanku romana u kojem je prikazao lik kneza Krste Frankopana, kao čovjeka i junaka, i njegove odane supruge i patnice Apolonije Lang od Wellenburga, na njemačkom jeziku objavljen 1895. u Frankfurtu na Majni, a dosada je objavljivan još na engleskom i hrvatskom jeziku. Osim Thodea, povijesnim osobama oca Bernardina i sina Krste Frankopana te prilikama, u kojima su djelovali pozabavio se je i hrvatski književnik Senjanin **Milutin Cihlar**

Pozdravno slovo gradonačelnika Vasilića

Nehajev u povijesnom romanu „Vuci“, objavljenom 1928.

Franjo Frankopan Slunjski, punih 36 godina hrvatski i hrvatsko-slavonski ban (1536.–1572.), uz zagrebačkog biskupa Jurja Draškovića, bio je glavni organizator obrane još neosvojenih hrvatskih područja, zbog čega je dobio naslov „branič domovine“ i naslov „mač i štit ostataka Ilirije“. Za njega i biskupa Draškovića Hrvatski je sabor 1572. pisao kralju, da su „granice rečenih kraljevina sačuvali netaknute te za svog banovanja nisu dopustili Turcima da osvoje i jedan kašteo ni ma koju neznatnu utvrdu“. Nikola Frankopan Tržački, veliki protivnik Venecijanca, hrvatski ban g. 1616.–1620. i mecena, koji je oporučno ostavio bogatu zakladu za osnivanje zavoda „Frangepaneum“ za „đake naroda poglavito hrvatskog ili ilirskog“ i za osnutak škole u Bosiljevu za kmetovsku djecu. Fran Krsto Frankopan Tržački (1643.–1671.), najmlađi sin karlovačkoga generala Vuka Krste Frankopana, koji je na školovanju u Italiji još kao trinaestogodišnjak objavio jednu latinsku elegiju, a potom je napisao i druge pjesme, pa čak i u tamnici u Bečkome Novom Mjestu što ga čini priznatim pjesnikom.

Podsjetimo se na pjesmu „Na vojsku, na vojsku vitezi zbirani, koga god majka junaka odhrani...“ Ne samo kao pjesnik, vrlo rano, imao je tek dvadeset godina, dokazao se je i kao ratnik – 1663. zajedno sa zetom Petrom Zrinskim sudjelovao u bitci kraj Otočca u kojoj je znatna osmanlijska vojska teško poražena, a 1670., s 27 godina, zdušno se uključio, sa zetom Petrom Zrinskim, u protuhabsburški pokret za nezavisnu Hrvatsku, što je završilo poznatim sudskim procesom u Bečkome Novom Mjestu i njihovim pogubljenjem 30. travnja 1671. te zatorom Frankopanskoga i Zrinskoga roda, od čega se Hrvatska za stoljeće i pol nije opravila.

Podsjetimo i na Krstiu sestru Katarinu Frankopan, udanu za Petra Zrinskog, priznatu književnicu, hrvatsku domoljupku i sa svojom obitelji, suprugom Petrom, kćerkom Zorom Veronikom i sinom Ivanom Antunom Zrinskim, veliku žrtvu habsburškoga absolutističkog režima. Svi su oni, kao i mnogi drugi hrvatski mučeni-

Klapa "Kaštadi" izvela je hrvatsku himnu

ci, duboko ušli u ukupnu svijest hrvatskoga naroda.

Frankopanskom, odnosno Zrinsko-frankopanskom kultu u hrvatskom narodu posebno je u drugoj polovini XIX. stoljeća, protivno tadašnjim protuhrvatskim režimima, pridonio **dr. Ante Starčević** i pravaški pokret, sa zrinsko-frankopanskom himnom „Pojmo pjesmu, mili druži“ pravaškog barda **Augusta Harambašića**, koji je njegovanjem zrinsko-frankopanskog kulta gajio nacionalnu i državotvornu hrvatsku svijest te u raznim oblicima bio pokretač svih hrvatskih pokreta za nacionalnom državom.

I mi ovdje, još živi i okupljeni bivši zatvorenići, kao i mnogi hrvatski naraštaji, u

borbi za Hrvatsku, prolazeći kroz jugoslavenske kazamate i razna druga stradanja, nadahnjivali smo se i žrtvom Frankopana i Zrinskih, čiji smo dan pogubljenja uzeli za svoj dan, poistovjećujući se i na taj način s njima.

Odlučnost i žrtve Frankopana i Zrinskih i u nedavnoj su hrvatskoj prošlosti bile putokaz u stvaranju i obrani nezavisne Republike Hrvatske, njihova imena nosile su najborbenije hrvatske postrojbe, a hrvatska odlikovanja i najviše obrazovne institucije Hrvatske vojske također nose njihova imena. Slava Frankopana i Zrinskih bit će trajna u hrvatskom narodu! Vječni im mir i slava!

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

Dječji zbor "Mići boduli"

BLEIBURG – ŠUTNJA I KRIVOTVORENJE

Kao i prethodnih godina, i ovoga je svibnja obilježena Bleburška tragedija hrvatskog naroda. Na bleiburškom se polju u subotu, 17. svibnja 2008. okupilo desetak tisuća ljudi, a misno je slavlje predvodio biskup hvarsко-bračko-viški, mons. **Slobodan Štambuk**. Kako su i reportaže s ove komemoracije, a i naglasci iz biskpova govora objavljeni u visoko-nakladnim tiskovinama, odlučili smo zabilježiti komemoriranje iste tragedije na drugome mjestu, na najvećemu zagrebačkom groblju. Tamo su se 15. svibnja okupili najvjerniji štovatelji uspomene na bleiburške žrtve, a prigodni govor održao je g. **Vladimir Fuček**, predsjednik udruge ratnih veterana Hrvatski domobran.

Njegov govor prenosimo u cijelosti:

«Poštovani štovatelji i štovateljice uspomene na nedužne žrtve Bleiburga i Križnih putova, četveroredova i kolona smrti. Sve vas pozdravljam u ime Hrvatskog domobrana – Udruge ratnih veterana, organizatora ove komemoracije i zahvaljujem se na vašem dolasku.

Na današnji dan prije 63 godine – 15. svibnja 1945. započela je na Bleiburškom polju u Austriji jedna od najvećih (ako ne i najveća) tragedija u povijesti hrvatskog naroda, koja se je u pamćenje naroda usjekla kao «Bleburška tragedija» i «Križni put». Tamo na tom polju započeo je Križni put hrvatskih vojnika koji su položili oružje, kao i hrvatskih civila – žena, djece i staraca – koji su se povlačili sa svojom vojskom pred titopartizanskim komunističkom vojskom i pred očekiva-

nim i narodu već poznatim partizanskim nasiljem.

Hrvatski vojnici i narod povlačili su se na zapad – prema zapadnim saveznicima, očekujući od njih – (nakon što je vojska položila oružje), zaštitu svojih života u skladu s međunarodnim pravnim normama. Očekivana zaštita je izostala i hrvatski vojnici i civili predani su od tih zapadnih saveznika (točnije od engleske vojske) na milost i nemilost – u stvari na nemilost – jugopartizanskoj vojsci. Slijedi masakr hrvatskih vojnika i civila na Križnom putu kroz susjednu Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Srbiju, sve do Makedonije. Samo u susjednoj Sloveniji utvrđene su desetine i desetine grobišta naših vojnika i civila u kojima su pokopane desetine i desetine tisuća. Točan broj još uvijek nije utvrđen, a govori se o brojci od 200.000.

Najpoznatija stratišta i grobišta u Sloveniji su: Tezno kod Maribora, Teharje kod Celja, Trbovljanski rudarski bazen, Kočevski Rog, Crngrob kod Škofje Loke (gdje su pretežno ubijene žena i djeca nekih ministara NDH, vladinih dužnosnika i činovnika). Među tamo ubijenima nalazi se i kći **Mile Budaka – Grozda**, kao i majka **Juce Rukavine**.

Odmah na ulasku iz Slovenije u Hrvatsku nalazi se najveće stratište u Hrvatskoj dosad otkriveno – Macelj, gdje su tijekom mjeseca svibnja i lipnja 1945. ubijani hrvatski vojnici i civili koji su se vraćali sa Bleiburga i Slovenije u zarobljeničkim kolonama smrti. U Maceljskoj gori do sa-

da je službeno otkriveno 150 mnoštvenih (masovnih) grobnica i iz 26 od njih su ekshumirani (iskopani) posmrtni ostaci 1.163 žrtve među njima i 21 svećenik. Valja napomenuti da su ti svećenici odvedeni iz Franjevačkog samostana u Krapini gdje su bili internirani 4. lipnja 1945. godine. Dakle, nekoliko tjedana po završetku rata i nije bilo nikakove zapreke, ukoliko su bili sumnjivi kao počinitelji kaznenih djela, da se protiv njih vodi sudski postupak.

Hrvatska je posuta otkrivenim i neotkrivenim mnoštvenim jamama i mnoštvenim stratištima i grobištima. Opravdano se pi-tamo koliko ima neotkrivenih jama, stratišta i grobišta?

Nakon obnove hrvatske države, već 1992. godine bila je osnovana od strane Sabora Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava i zločina. Već na početku ta je Komisija imala uspjeha, pa je tako otkrila i istraživala mnoga grobišta jugokomunističkih zločina, između ostalih i one u Maceljskoj šumi.

Spomenuta saborska komisija ukinuta je prije nekoliko godina pod izlikom da će se tim poslom baviti – povjesničari?! Nakon ukipanja spomenute Komisije više nema sustavnog rada na otkrivanju zločina i zločinaca. Ono što se radi, radi se na volonterskoj bazi – zapravo amaterskoj bazi.

Držim da nije potrebno posebno isticati nužnost ustrojstva službenog tijela mjerodavnog za utvrđivanje žrtava i zločina i zločinaca, posebno u poraću Drugoga svjetskog rata. U sastav tih komisija valja uključiti znanstvenike raznih profila, pa i povjesničare. Nejasno je kako su to zamisljali oni koji su ukinuli spomenutu saborskiju komisiju, da će povjesničari utvrđivati grobišta i zločine i zločince? Povjesničari u svojem znanstvenom radu produčavaju činjenice, već utvrđene činjenice i na temelju proučavanja utvrđenih činjenica i znanstvene prosudbe nastoje ih pis-meno predočiti.

Najbolje je to objasnio jedan poznati povjesničar (prof. **C. Michael Adams**), koji je znao reći: «Povjesničar ne može "pisati" povijest. Povijest je već napisana, ona je činjenica koja postoji. Povjesničar samo može zabilježiti najbolje što je moguće onaj dio koji je zacrtan životom (i smrti) onih koji su bili sudionici te povijesti».

Ovih dana potpisani je konačno Sporazum o vojničkim grobljima između vlada

Mirogojski spomenik žrtvama Bleiburga i Križnog puta

Republike Hrvatske i Republike Slovenije. Za nadati se je da će potpisani Sporazum pridonijeti napretku u dostoјnom obilježavanju i označavanju, te posebno istraživanju stratišta i gubilišta hrvatskih vojnika u Sloveniji.

Nama, koji danas i ovih dana svečano na ovakovim komemoracijama obilježavamo uspomenu na žrtve komunističkih zločina, bit će s raznih strana upućeni prigovori da ovakvim okupljanjima šrimo mržnju i pokušavamo krovotvoriti povijest. Nije potrebno trošiti puno riječi na dokazivanje absurdnosti takovih potvora, ali ih valja spominjati jer dolaze i s vrlo visokog mesta.

Tko su ti koji nam upućuju takove i slične potvore čim spomenemo zločine što ih je počinio titoistički komunistički režim? Te optužbe upućuju vrlo često oni koji su desetljećima zabranjivali i samo spominjanje tih žrtava (i njihovi biološki i ideološki sljedbenici) i nijekali njihovo postojanje!

Danas ipak ne mogu zabranjivati da se o tome govori i piše, pa stoga nastoje umanjiti značenje tih komunističkih zločina ili ih čak i opravdati.

Protekle su već dvije i pol godine od donošenja Rezolucije broj 1480 Skupštine Europskog parlamenta o osudi komunizma kao zločinačke doktrine, ali, nažalost, to u nekim glavama i krugovima u Hrvatskoj nije imalo i nema nikakvog odjeka! Zločini jugokomunističkih partizana počinjeni nakon završetka drugog svjetskog rata nad zarobljenim hrvatskim vojnicima i civilima nastoje se i dalje prikrivati, umanjivati i opravdavati. Pokušava se ublažiti osuda komunističkih zločina opravdavajući ih nekakvom osvetničkim činom.

Ovih dana moglo se je pročitati sljedeće monstruozno opravdanje komunističkih zločina na Bleiburgu i Križnom putu – jer da su tamo ubijeni i neki koji su skrivili smrt jasenovačkih žrtava!? Ako je bilo takovih u zarobljeničkim logorima, zašto nisu identificirani, izdvojeni i poslani na sud, da im se sudi, jer - rat je bio završen. Ako se očekuje od tih koji govore pozna-

S bleiburškog polja 2008.

tim nam govorom i rječnikom iz onih «svih i olovnih» komunističkih vremena, da će se – ne pokajati nego – barem dostoјanstveno odnositi prema tim žrtvama, onda iskazujemo poznatu hrvatsku naivnost. Govore sakrivajući seiza paravana «antifašizam», iako znamo da su samo ono što su oduvijek bili – komunisti!

Ti isti že nam opet – a to čine upravo ovih dana – podvaliti velikog zločinca međunarodnog kalibra «Tita» kao zasluznika, čak i za našu neovisnost i samostalnost! Opet će se šepiriti pod «titovkama» i šajkačama s crvenom zvijezdom na njima, s onom crvenom petokrakom pod kojom su ubijali u poraću 1945. godine, ali i u Domovinskom ratu 1991.-1995. godine.

Svjedoci smo začuđujućih sučeljavanja žrtava i nejednakog odnosa prema žrtvama Jasenovca i žrtvama Bleiburga. Dok se prve slavi i poštue, prema drugima se postupa s omalovažavanjem sve do opravdavanja njihove smrti i poricanja postojanja Bleiburških žrtava. Namjerno ili iz neznanja pojma «Bleiburške žrtve» tumači se bukvalno kao da se on odnosi samo na stradale na samom polju kod Bleiburga. Ne že pojmiti da se pod izrazom «Bleiburške žrtve» podrazumijevaju svi stradali nakon što su hrvatski vojnici i civili od strane saveznika predani na milost i nemilost jugopartizanima. Bleiburg je prva postaja Križnog puta na koji su izruci hrvatska vojska i civili krenuli na put patnje, izglađivanja i smrti. Nikakovim omalovažanjima, poricanjima i oprav-

davanjima komunističkih zločina ne može se iz svijesti hrvatskih ljudi izbrisati te zločine. Omalovažatelji i osporavatelji ratnih i naročito poratnih komunističkih zločina moraju znati da nema skoro niti jedne hrvatske obitelji kojoj netko nije bio na Križnom putu, zatvoru, logoru ili je bio ubijen. Poricanjem, omalovažanjem, opravdavanjem komunističkih zločina ne mogu se ti zločini izbrisati iz pamćenja hrvatskih ljudi.

Draga braćo i sestre!

U ovakovim prigodama valjalo bi na mesta, koja sam spomenuo, dovoditi našu mladež i poучavati ih na tim mjestima,

kao i na mjestima značajnim iz Domovinskog rata 1991.-1995. o našoj suvremenoj povijesti. Ovo ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog toga da nam se prošlost ne vrati.

Braćo i sestre!

Naša dužnost, kao Hrvatica i Hrvata je da ne smijemo nikada zaboraviti naše hrvatske žrtve. Poznata je ona narodna mudrost: «Nije mrtav onaj koji je pokopan već je mrtav onaj koji je zaboravljen».

Na današnji dan i sljedećih dana diljem Domovine, ali i u inozemstvu, svagdje gdje ima naših ljudi, održavaju se slične komemoracije u čast nedužnih žrtava komunističko-partizanskih zločina.

Na kraju, neka mi bude dopušteno da kao preživjeli sudionik Bleiburga i Križnog puta, posebno pozdravim ovdje nazočne, preživjele sudionike i zahvalim im se na njihovu dolasku. Posebno se zahvaljujem fra Matiji Korenu, gvardijanu Franjevačkog samostana na Kaptolu, na služenju sv. Mise i molitvi pred ovim spomenikom. Crkva sv. Franje na Opatovini je, kako to volim spomenuti, nas domobrane «osvojila», a mi smo nju «posvojili». Velika hvala pjevačkom zboru «Hrvatice» na pjesmama koje su nam podarile. Zahvaljujemo se Hrvatskoj vojsci, posebno vojnom orkestru čiji nam je član na trubi intonirao vojnički pozdrav – mirozov. Na koncu pozdravljam Vas s našim domobranskim pozdravom:

Za Hrvatsku uvijek!»

ZABORAVLJENE ŽRTVE KOMUNIZMA, ILI: POSLJEDICE KOMUNISTIČKIH PROGONA NA DJECI POLITIČKI PROGONJENIH

Kad su 11. rujna 2001. dva nebodera u New Yorku planula, a potom se i urušila, cijeli je svijet bio kao paraliziran. Skoro svatko je trčao k televizoru informirati se o tužnoj bilanci. Među mnoštvom tužnih vijesti bila je i jedna pozornosti vrijedna: Osnovan je konzilij psihologa koji će skrbiti o djeci nastradalih žrtava. Htjelo se zaštitići djecu od posljedica šoka zbog gubitka jednog ili dva roditelja. Ideja je bila dobra. Tko je skrbio o djeci žrtava komunizma? Kako su ta djeca izlazila na kraj s tim posljedicama?

Strah i neimaština bili su stalni pratitelji ovih nevinih žrtava, bilo da su s roditeljima, većinom s majkom, transportirani u neznanu daleku tuđinu ili ostali doma u mjestu. Bili su uvijek drugorazredna djeca koja su morala podnosići prisilu i uvrede. Svako dijete u djetinjstvu proživi svoju „veliku“ i „malu“ traumu. Ako se zamislimo nad traumama djece političkih uznika, moramo priznati da su ove „velike“ i „male“ traume u odnosu na traume, patnje i ponižavanja, koje su morala proživjeti ova djeca, za njihovu osobnost, bila šetnja ružičnjakom.

Nepravde, nepravednosti ili namjerne uvrede svoje socijalne sredine za vrijeme totalitarnoga komunističkog režima, bilo je svako dijete manje-više svjesno. Kakve će posljedice to imati na cijeli njegov život, sigurno si to ni jedno dijete nije moglo zamisliti.

Mnoga djeca političkih uznika osjećali su se, a i danas još se osjećaju odbačenima, mnogi se boje izjasniti se u društvu, a konačno su i takvi koji su se u cijelosti povukli iz društvenog života, jer osjećaju nesigurnost i nepostojanje povjerenja u svoju socijalnu sredinu.

A što bismo tek trebali reći za djecu rođenu u zatvoru?! I ova su djeca rasla u najstresnijoj mogućoj situaciji. Što je moglo to malo dijete koje je nasilno otrgnuto od majke s kojom je bilo 9 mjeseci vezano pupčanom vrpcom? Ove neprirodne i nemoralne socijalne situacije bile su za to dijete nepodnosaljivo stresne, pa se ne treba čuditi kad su ostali bez osjećanih veza, koje su vrlo bitne za daljnji život i razvoj

Piše:

Mr. Renata KNEZOVIĆ

djeteta. Njihova plahost, nesigurnost i mlaki osjećaji progone ih u dalnjem životu, a posebice kod sklapanja prijateljskih i partnerskih veza.

Ali vratimo se osobnosti ovakvog djeteta. Dijete u ranoj dobi ima točno ograničene svoje psihološke potrebe. Te potrebe su: oponiranje, smijeh, osjećaj slobode, igra itd. Koje od tih potreba su bile ispunjene djetetu političkog uznika? Možda malo smijeha u krugu rodbine, jer su ga druga djeca ismijavala ili izbjegavala.

Ako je tom djetetu, čijega oca je zatvorio komunistički režim, nedostajao otac s kojim bi dijete u toj razvojnoj fazi diskutiralo odnosno moglo ocu oponirati, posljedice tih neispunjениh psihičkih potreba bile bi katastrofalne. Budući je djetetu nedostajalo ispunjenje tih potreba, pokušalo je potražiti njihovo ispunjenje izvan kruga obitelji, ali je tamo našlo izrugivanje, ismijavanje, vrijedanje a ponekad i fizičko kažnjavanje od osobe koja ga nije

razumjela i koja se nije, čak ni u interesu komunističkog režima, potrudila podučiti ga kako se argumentima oponira.

Stav se može definirati kao kompleks pretpostavljenih reakcija ponašanja na određene poticaje. Znamo da na stav utječe sredina i da se stvoreni stavovi u djetinjstvu u odrasloj dobi jako teško mijenjaju. Pa, ako nam se nekad ponašanje djece političkih uznika čini neshvatljivim, trebali bismo se prisjetiti gdje i pod kakvim uvjetima su rasli, što je na njih u djetinjstvu utjecalo i na koji način ih je socijalna sredina ranjavala. Zdravlje se prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji (WHO) definira kao stav potpunoga socijalnog i tjelesnog zadovoljstva. Kada i gdje se imalo obzira na zdravlje djeteta političkog uznika? Dijete političkog uznika nije imalo pravo požaliti se ili ukazati na nepravde koje se nad njim čine, a ako i bi, onda je bilo pred svojim vršnjacima primjerno kažnjeno, pa i isključeno sa studija. Duševno zdravlje pak, prema Svjetskoj federaciji za duševno zdravlje (WFMH), postoji ako ljudi imaju prema sebi dobar odnos, ako se među drugim ljudima osjećaju dobro, ako su sposobni svladati potrebe života. Ako se zamislimo

nad patnjama djece političkih uznika, onda ne možemo sa sigurnošću reći, da je njihov život ispunjavao ove preduvjete. Tko im je ukazao da bi prema sebi imali dobar odnos, kad ih je okolina prezirala? Kad su se dobro osjećali među drugim ljudima, kad su neprestano na njih dolazili napadi sa strane njihove socijalne mreže, i kad su zbog političkog uvjerenja svojih roditelja bili smatrani državnim neprijateljima?

Posljedično tomu, ne može se ne zamisliti nad njihovom sposobnošću svladavanja životnih potreba. Mnogi od njih prošli su teške životne peripetije i dokazali da od njih mogu biti časni, savjesni ali i ljudi ponosni na svoju vjeru, ljubav prema svomu narodu i svojim uvjerenjima. Nažalost puno je takvih, koji unatoč silnom snaženju, nisu u stanju svladati svoj život. Može se konstatirati, da se pod

Kristijan Kreković: "Hrvatska siročad"

njihovu životnu priču potpisala sredina u kojoj su živjeli ali najviše komunistički režim, koji je uništilo njihovu osobnost, njihov stav i potrebe još dok su bili mala nevina dječica.

Ujedinjeni narodi sukrivac?

Gore navedene svjetske organizacije osnovali su Ujedinjeni narodi 1948., kad su morali znati za stanje u komunističkim državama, ali ni za ovu nevinu djecu nisu učinili ništa. Nad nepružanju pomoći trebali bismo se zamisliti.

Za vrijeme festivala Mene Tekel u Pragu nastupila je Čehinja koja živi u Americi, dr. Jana Švehlova, s predavanjem „Kćeri državnog neprijatelja“. U svojem predavanju pokušala je analizirati međugeneracijski psihološki utjecaj na kćeri žrtava komunizma. Ona se ograničila samo na kćeri. Tijekom predavanja ispričala je da se služila metodologijom obrade istraživanja djece - žrtava holokausta, jer nigdje o djeci - žrtvama komunizma nema ni spomena. To je vrlo zabrinjavajuća činjenica.

Broj ovih žrtava višestruko prelazi brojku „prvostupanjskih“ žrtava, a da do danas o ovoj vrsti žrtava komunizma ni u naznakama ne postoji znanstveno istraživanje. Tomu je krajnji trenutak, ne zbog neke satisfakcije, nego u prvom redu zbog objektivne slike komunističkog terora koji je rastrojio ne samo žrtvu, njegovu obitelj, nego i nevinu djecu a preko njih i potomke, praktično cijele generacije svoga vlastitog naroda.♦

U ZATVOR S TRI MJESECA!

U ožujskome broju *Političkog zatvorenika*, citiranjem dokumenata iz onoga doba, podsjetili smo na sustav nasilja i terora koji je vladao u Kraljevini Jugoslaviji. Upravo radi toga su Hrvati – a uz njih i neki drugi narodi – imali razloga smatrati da su od 1. prosinca 1918. bili okupirani. Slijedom toga je naša narodna borba imala ne samo političku, nego i etičku legitimaciju.

O nasiljima i zvjerstvima počinjenima nad našim sunarodnjacima objavljeni su brojni dokumenti i knjige, ali se o njima – dakako – u našim školama ne uči, u našem se novinstvu na njih ne podsjeća, pa je time naša kolektivna svijest posve preparirana za predodžbu, da su nasilja kojima su neki naši sunarodnjaci odgovorili u ratno doba, posve nemotivirana i bezrazložna, štoviše, izvira iz same duše jednoga genocidnog naroda.

Radi toga je uvijek iznova korisno podsjetiti na slike, koje bacaju nešto drugačije svjetlo na ta tragična zbivanja i na vrijeme, kad je i samo hrvatsko ime kao *plemensko*, bilo progzano i zabranjeno.

Jedna od njih jest i sudbina tada 12-dnevног dječaka **Marijana Mrakužića**, koji je sa svega dvanaest dana osjetio slasti jugoslavenske tamnice. Naime, njegova majka **Paulina, rođena Novosel**

Marijan Mrakužić sa suprugom, 55 godina kasnije

(1905.), supruga Stjepanova, skupa sa svojim mještanima išla je 1933. na polnočku u Plešivici. Vraćajući se s polnočke, žene su zapjevale poznate domoljubne pjesme (*Vila Velebita, Još Hrvatska nij' propala* i sl.). Budne su uši jugoslavenskih oružnika u tim pjesmama prepoznale atak na kralja i državu, pa je Paulina po kratkom postupku strpana u jaskanski zatvor. Kako je tada dojila tromjesečnoga sina Marijana, režim se nevolji lako domislio: umjesto da majku dojenčeta pusti na slobodu, dopušteno joj je u zatvor donijeti sinčića. Tako je mali Marijan još kao prisisno dijete, htio – ne htio, morao naučiti, što je Hrvatima donijelo *oslobodenje*. A nažalost, doživjet će još jedno, dvanaestak godina kasnije... (T. J.)

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom travnja i prve polovice svibnja 2008., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesobično pomogli:

Marija	Macukić	Zagreb	300,00
Šimun	Čaljkušić	Belišće	200,00
Joso	Jurić	Zagreb	200,00
u k u p n o		700,00 Kn	

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

PISMA IZ BEZDANKE

Nekoliko uvodnih napomena

Pisma iz bezdanke tužna su zbirka jedanest pisama koja su, kao govorni dio, interpretirana na komemorativnom koncertu, održanom 21. travnja 2008. u Hrvatskome glazbenom zavodu, u znak vječnog sjećanja na mučenike kojih su nevini životi smrvljeni komunističkim nasiljem na Bleiburgu te na drugim bolnim i dugim križnim putovima.

Pisma su autentične poruke stradalnika, koje su oni prije smrti uspjeli uputiti svojim obiteljima. Interpretirala ih je dram-ska umjetnica **Mirela Brekalo**, a glazbeni program izveli su solisti s. **Cecilia Pleša** i **Josip Lešaja** te gitarist **Viktor Vidović** i pijanistica Konstilija Nikolić.

Tijekom ovog rekviema nazočni su se, a među kojima je bilo i najblžih članova obitelji – djece, braće, sestara, nećaka – u potpunoj tišini još jednom oprštali s dragim ljudima, trpeći skupa s njima i obnavljajući s njima svoj savez.

Mnoge je potresla hrabrost i uspravnost koja se čula iz ovih teških pisama. Pred samu smrt ljudi su izražavali svoju duboku vjeru, svoje obitelji molili za oprost, izražavali im privrženost i ljubav, naglašavali vjernost svojim idealima. Ni traga ogorčenosti, očaju, pa čak ni želji za osvetom! Doista, na Bleiburgu je najtežom smrću umiralo jedno veliko hrvatsko pokoljenje!

Komemoraciju je organizirala skupina žena neformalne udruge **Krug - Zdravka Bušić, Biserka Cetinić, Jelica Krpan, Nada Livljanović, Srna Matijević, Maja Runje, Jasna Šunjić i Zorka Zane** – koja sada već niz godina za redom u Zagrebu obilježava bleiburška stradanja.

Sama pisma nisu nepoznata, nekoliko ih je već ranije objavljivano – po neka od njih i u samome *Političkom zatvoreniku* – a većina ih je k nama stigla susretljivošću gospodina **dr. Andjelka Mijatovića**, koji sustavno sakuplja zatvorenička pisma, iz raznih represivnih situacija i razdoblja, ne samo komunističkog.

Piše:

prof. Maja RUNJE

U međuvremenu, do nas je stiglo i nekoliko ranije manje poznatih ili do sada potpuno nepoznatih pisama, a koja su nam sada, saznavši za temu ove komemoracije, dostavili članovi obitelji ili prijatelji. Tako nam se javila kći žumberačkog učitelja **Zlatka Ognjanovca**, koji je, prije negoli su ga komunisti survali u jamu Ja-

poznatih pisama za koji sada znamo, samo svjedoči o kakvim se razmjerima ubijanja radilo.

PISMA IZ BEZDANKE

1.

Milivoj Reizer rodom je iz Zagreba, a obiteljskim podrijetlom iz Samobora. Po struci je bio profesor, radio je u školi, no bio je i umjetnički nadaren, pa je pisao pjesme i svirao glasovir. Središte njegova života bila je njegova mlada obitelj, supruga, također profesorica, te njihova ma-

zovku, uspio poslati pismo s mjesta na kojem ga je u svibnju 1945. zatočila Ozna Samobor. Također nam se javila prijateljica obitelji **Jure Mandekića**, mladog čovjeka iz Senja, koji je u travnju 1949. strijeljan negdje u Rijeci, a koji je prije toga majci napisao pismo u stihovima (*Šinut će žarko sunce/nestat će oblaka tmine/sinut će zlatna sloboda/za koju Tvoj sinak gine. / Ti moja draga majko/za grob ne š' znati moj/gdje vidiš palog Hrvata/ tu je i sinak Tvoj.*) i sašio ga u rub deke, nadajući se da će ga obitelj naći kada joj bude predano nekoliko njegovih stvari koje je imao u čeliji.

Budući da znamo u kakvim su bestijalnim okolnostima komunisti ubijali ljudе na stratištima i u zatvorima, te da su izgledi da jedno osobno pismo stigne obitelji bili gotovo ravni nuli, ovakav broj

lena djevojčica. Bio je slabog vida, nosio je naočale i tijekom rata nije mogao biti vojnim obveznikom. Godine 1944. pozvan je da kao domobran služi u časničkoj knjižnici, u Osijeku, gdje je obitelj tada živjela. Godine 1945., kad su u Osijek došli partizani, uhićen je i zatvoren, a u lipnju je potjeran u dugu sužanjsku povorku koja je krenula prema Slavonskoj Požegi. Od tamo se, po jednom svećeniku, uspio javiti supruzi. Puno godina kasnije, 1991., kada je u Hrvatsku došla demokracija, kći je dala oglas u listu „Domobran“, tražeći kakvu obavijest o ocu, koji se nikada nije vratio kući. Doista, javili su se očevideci i supatnici iz nesretne 1945. i odveli je u Slavonsku Požegu, na negdašnju pustaru Valerovac. Ispričali su joj da je to bilo jedno od mjesteta mučenja, te da su partizani tu ubijali one koji više

nisu mogli hodati. A dalje nije mogao ni Milivoj Reizer... A nisu ubijali hitcima, već udarcima bata po glavi... Jedan od očevidaca, tada petnaestogodišnji **Ivan Vuković**, morao je krvave leševe tovariti na svoja kola i odvoziti ih zakapati u Gornje Emovce. Milivoj Reizer ubijen je 14. lipnja 1945., skupa s oko 220 drugih ljudi, dan nakon što je napisao ovo pismo:

"Zlatno i jedino srce moje!"

Nalazim se u Požegi i još pomoću strog poznanstva strica Vladimira dobio sam izvrstan objed i ljekarije iz apoteke, opijum, jer mi krv ide neprestano. Nalazim se u biednom stanju, mršav sam ko pas nakon 100 km gevaltmarša ali se nadam i molim se Bogu grčevito da me spasi. Sada idem u logor požeški 37 000 zarobljenika domobrana. – Zlato moje, bijem najveću bitku moga života u punom smislu riječi za Tebe, zlato moje, anđelu moj. Bog nas čuvaj!

Zlato, zlato moje! Tebe i Vericu grli, cjeliva do groba Tvoj Milivoj! Zlato ja sam jak, jer su me patnje očeličile, dnevni marš od 50 km ojačah, ja ću podnesti sve da padnem pred Tebe na koljena jedanput i da ti uskliknem Zorica, za Tebe sam dalje živio.

*Grli Tebe i Vericu Tvoj
Milivoj"*

2.

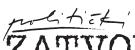
Gospodi **Zorici Draksler** uspjela je iz Maribora u Zagreb stići poruka supruga **Drage Drakslera**. Sam pošiljatelj nikada nije stigao svojoj kući. Obitelj ne zna kakvom je smrću i gdje svoj život završio njihov suprug i otac.

"24. 5. 1945

Draga Zorice!

Nalazim se sa Hoffmanom u logoru u Mariboru. Zdravi smo. Kada ćemo stići u Zagreb neznam. Mi sada smo zarobljenici. Sve dobro. Voli Te Tvoj

Drago"

ZATVORENIK

br. 194, svibanj 2008.

3.

Jure Radman, bogoslov sarajevske biskupije, rodom iz Svilaja u Bosanskoj Posavini, pisao je početkom prosinca 1946., majci **Mariji Radman**, iz logora u Zenici. Komunističke vlasti ubile su ga nekoliko dana kasnije, 8. 12. 1946. - Majka je pismo čuvala pola stoljeća kao najveću svetinju, te se od njega nije odvajala ni u teškim izbjegličkim danima, devedesetih, kada je morala napustiti Svilaj. Imala ga je uz sebe i u času svoje smrti, u studenom 1995., u Slavonskom Brodu. U župi Svilaj bilo je 1945. godine 700 majki koje su oplakivale svoju djecu, a u cijeloj Bosanskoj Posavini bilo je tisuće majki.

"Draga i mila majko!"

Niti jedna dlaka s čovječe glave ne spada bez Božje volje, kaže se u Svetom pismu. Pa ni moj mlađi život ovozemaljskog svijeta ne ide sigurno bez Božje volje, tj. Bog je tako htio da ja evo sada svoj život polažem na oltar domovine. Draga majko, nemoj samo kukati i jadikovati nego budi prava majka Hrvatica i katolkinja te zahvali Bogu i strpljivo podnosi tu žrtvu da si morala dati i drugog sina na oltaru vjere i domovine... Ne zaboravi majko da ćemo se jedanput sastati gore kod našeg dragog Isusa Krista i njegove presvete majke Djevice Marije. Ja odlazim u nebo djedu, baki, ocu, bratu i ostalim nebrojenim rođacima, gdje ću skupa s njima i Vas dočekati ... Draga majko, nikoga ne krivite radi mene niti tražite osvetu, nego na koljenima molite Boga za spas naših duša i za svoju daljnju sreću kroz život ... A sada zadnji put pozdravljam i u duši cjelivam tebe slatka i mila majko, zatim svoju dragu braću i sestre: Stjepu, Božu, Matu, Seku, Anđu, Antu i Niku. Pozdravite svu familiju, svu milu i dragu rodbinu i molim da mi oprostite, a ja vama oprashtam ... Primi moj zadnji pozdrav i češće me se sjeti u molitvi, ti, kao i čica Franjo. Pozdravljam Mirka i Sofiju i cijeli Svilaj. Zamoli paroka neka za moju dušu rekne svetu misu. Ostajte s Bogom!

Jure"

4.

Stjepan Štroman, rođen u Vukovini pokraj Velike Gorice, bio je mladi svećenik Zagrebačke biskupije. Zadnje dvije ratne godine služio je kao kapelan u Mariji Bistrici. Početkom svibnja 1945. krenuo je pred komunistima, progoniteljima Crkve, prema Zapadu. Iz logora u Wiktringu Englezi su ga izručili jugoslavenskim partizanima, te je u jednoj od strašnih i tužnih kolona tjeran natrag u Jugoslaviju. Na Duhove 1945. gvardijan franjevačkog samostana u Krapini o. **Ostrijan Ostroganj** među jadnicima koji su stajali pred mjesnom školom uočio je skupinu svećenika i odveo ih u samostan da se okrijepe, a što su partizanski stražari u tom času bili dopustili. U toj je skupini bio i Stjepan Štroman. Svećenici su u samostan boravili do 4. lipnja. Te je večeri u cijeloj Krapini odjednom nestalo struje, a uskoro zatim partizani su jednim starim kamionom došli pred samostan. Ukrncali su 11 svećenika i 9 bogoslova, rekli im da ih voze na saslušanje te da će poslije toga biti prebačeni u Varaždin. Taj je kamion neko vrijeme vozio cestom, no onda je naglo skrenuo izrovanim putom prema gustim Maceljskim šumama. Svećenici su slutili svoj kraj. Iz kamiona su počeli bacati djeliće krunica, medaljice, lančiće i osobne dokumente, da označe svoj posljednji ovozemaljski put. Dvanaesti svećenik, koji je 4. lipnja bio teško bolestan i nije tada bio ukrcan u kamion, odveden je i ubijen 7. lipnja. – Stjepan Štroman javio se 3. lipnja 1945. svome stricu:

"Dragi striče!"

Još uvijek sam kod Ozne. Doduše, taj logor je vrlo ugodan jer smo u samostanu franjevaca, služimo svete mise i ostalo svoje slobodno vršimo. Samo jedno ne znamo: kako dugo će to trajati i kakav će svršetak imati. Ta neizvjesnost me malo uznemiruje. Pozdravi sve moje kod kuće, pozdravljam Tebe i tetu,

Vaš Štefek"

5.

Dragutin Đurić, rodom iz Nove Gradiške, po struci je bio sudac, no bavio se i publicistikom te glazbom. Bio je oženjen i imao je malenoga sina, **Tomislava**. U danima povlačenja krajem travnja 1945 nije pred partizanima i komunistima htio napustiti Zagreb i Hrvatsku. Roditeljima je 7. 5. 1945. napisao: „*Ostao sam u Zagrebu, nisam imao snage otići iz domovine, pa što Bog da ...*“ U Zagrebu je stanovao kod znanaca. 15. svibnja prolazio je Jelacićevim trgom te susreo jednog partizanskog oficira, svog školskog kolegu iz Nove Gradiške. Partizan je bio iznenađen da ga vidi da je u Zagrebu, da nije emigrirao, te je pokazao prijateljske namjere da mu pomogne regulirati status. Poveo ga je u Petrinjsku ulicu, gdje je bilo sjedište Ozne, no isti čas čim su tamo stigli, dao ga je uhiti. Dragutin Đurić je iz zatvora na Savskoj cesti obitelji slao pisma, zahvaljujući jednom stražaru koji ih je nosio Dragutinovim prijateljima u susjednu ulicu, u samoj blizini zatvora, a koji su ga za to nagrađivali novcem i cigaretama. Prijatelji su pisma prosljeđivali obitelji Đurić, koja je svaki tjedan iz Nove Gradiške dolazila u Zagreb. U Slavonskoj Požegi, gdje je Dragutin Đurić tijekom rata radio, građani su, pa i Srbi i Židovi, potpisivali veliku peticiju moleći pomilovanje. Ništa nije pomoglo. U rujnu 1945. Dragutin Đurić pisao je svojima:

"Strepimo kada će otvoriti vrata i jednima donijeti život, drugima smrt. Gdje ste mili moji? Bože pomozi u ovoj smrtnoj muci. Ležimo bespomoćno na daskama i čekamo sudbinu. Majko Božja! – Čujemo da će patnaestorica ići na novi postupak. Bojimo se da je to strijeljanje. Pomozi Bože! Nevin sam ..."

... Bojim se zadnjeg časa. Neznam kako se to vrši ..."

30. listopada 1945 napisao je:

"Prozvan na streljanje. 30. 10. 45. Bog Vas čuva."

Drago.

6.

Seljak **Ante Vranešić**, iz sela Ribnika kraj Gospića, otac šestogodišnjeg **Ivana**, četverogodišnje **Marije** te tek rođene **Anе**, uspio je 5. lipnja 1945. iz gospičkog zatvora svojoj ženi Kati poslati ovo pismo:

"Draga Kate,

Evo pišem nekoliko besida da znaš što je sam. Doša je Gajo i pritužija da sam iša sa Stipanom u Počitelj i svuda i da sam čeka Stipu Martićina i bacio bombu na njega i puca i da sam sa Josom Staničinim širio ustaške vijesti evo u toliko da znaš što me skida sa ovoga svjeta sutra idem na sud znam da sam gotov polak drugi ali da oče da odma da ubiju jer je teško čekati 15 dana svakakvi muka. Molim te na djecu mi pazi koliko se dade dačeti dosta biti da sam i ja stobom a kamoli sama neka dušman živi naopako mu bilo znam da sam čiste duše. Teško će Ivana pregoriti ali što će mu ja gdje ostaje. Pozdrav tebi Kate Ivanu Mariji mojoj Ani Kati Mariji Mari kogod pita zame odlazim prav na onaj svit. Bog zauvik.

Ante"

7.

Ante Gadžić, rođen 1919. u Ljubuškom, završio je gimnaziju na Širokom Brijegu, a tada i Višu ratarsku školu u Križevcima. Uoči rata radio je u Otkupnoj duhanskoj stanici u Ljubuškom. Početkom 1941. uhiliti su ga, skupa s nekoliko drugih uglednijih ljudi, Talijani, koji su tada bili zaposljeni taj dio Hercegovine. Optužili su ga da je posjedovao oružje, mada su kod njega bili pronašli tek jedan zastarjeli pištolj, koji čak i nije bio njegovo vlasništvo. Ubrzo su ga i pogubili. Ante Gadžić stradao je dakle od fašista, i to zato jer su ovi na sve načine, radi svojih interesa, nastojali slabiti hrvatsku državu. Prije smrti napisao je ovo pismo:

"Dragi moji!

Evo na čas prije nego će poći skrušen pred Spasitelja, nevin, sjećam se i mislim mnogo na Vas, kao i sve ove dane u duhu Vas gledam i ako nemognem drugačije pozdravljam se sa Vama i molim Vas kao dobar sin i brat da mi oprostite sve moje greške koje sam hotice ili nehotice učinio. Dragi moji roditelji, mila mama i tata, sve seke i braća, djeco i ostali, za menom nemojte biti žalosni ja idem pred lice Božje, samo pazite sebe. Nisam se nadao na ovo, ali nek se vrši Božja volja. Dragi moji molim Vas nemojte sebe patiti i mučiti mislima na mene. Molim Vas ako se mogne moje tjelo prevesti u Ljubuški da i ono bude uz Vašu blizinu, kao što će duh moj biti s Vama.

Mamu, tatu, Katicu (molim pazite je) Milu, Ljubicu, Franu, Zvonku, svu djecu, Ivu i stipuvana i sve naše puno voli i u duhu ljubi i pozdravlja Vaš iskreni i odani, Ante

Za stvari sam molio da se pobrine fra Vojo Mikulić, koji nas je ispojavio i pričestio. Sve voli i ljubi

Ante, Jure Gadžić, Ljubuški"

8.

Partizani, koji su u rujnu 1943. privremeno zauzeli Senj, zatvorili su veliku skupinu rodoljuba koje su uspjeli uhvatiti. Ljude su mučili i pravili se da provode suđenja. Poznato je da su za tu patnju nevinih ljudi odgovorni partizani kotarskoga i gradskoga partiskog komiteta **Ivica Radetić** i **Tome Strižić**. U nedjelju, 26. rujna 1943., poslijе blagoslova u Senjskoj katedrali, biskup **Viktor Burić** i veći broj vjernika uputio se u obližnju ulicu do zatvora u kojem su se nalazili njihovi sugrađani i rođaci. Na prozore s rešetkama popeli su se blijadi ljudi, koji su već znali da će biti smaknuti. Kroz rešetke su nastojali bacati sitne predmete koje su imali sa sobom, i molili okupljene da ih predaju njihovim obiteljima. Sam biskup Burić zatvorenicima je, kao jedino što je mogao, podijelio otpuštenje grijeha. **Ivica Katačić**, koji će sljedeći dan, 27. rujna 1943., biti strijeljan, tom je prilikom kroz zatvorski prozor uspio baciti komadić papira, na

kojem je svojoj ženi, odnosno ocu, olovkom pisalo:

"Draga Seko!

Reći majki da sam miran, izmolili smo krunicu i pokajanje, za žive i mrtve, Bogu smo se preporučili, pravedni umremo i to nas tješi, neka majka bude mirna i neka moli Boga i ništa drugo.

Dragi tata, zadnja mi je želja da mi budeš dobar Branki i Seki. Još jednom zadnji zbogom!

Vaš Ive"

9.

Ivica Sučić, rođen 1925. u Livnu, maturant Franjevačke gimnazije u Višokom te zatim tijekom rata hrvatski vojnik, „suđen“ je – naravno, za ništa – skupa s mladim sarajevskim svećenicom **Ivanom Čondrićem**, na smrt. Iz sarajevskog je zatvora 24. siječnja 1946. svomu prijatelju **Dušku Kutleši**, na adresu Turbaši 38, Livno, poslao ovo pismo:

"Sarajevo, 24. 1. 1946.

Dragi prijatelju Duško!

Rastali smo se davno, davno ali ne mogu Te nikada da zaboravim, a pogotovo sada, kad mislim na svoju minulu mladost, na protekle dane koji su bili sretni za nas. Sada, u ovim posljednjim časovima svog života, sjećam se Tebe i ostalih prijatelja i dobrih kolega. Jučer su nam nekolicini pročitali smrtnе osude! Duško bili smo dobri prijatelji, dobre kolege, zato mi oprosti ako sam te uvrijedio. Duško ja umirem, Ti ostaješ i živim u Tebi. Primi mnogo pozdrava posljednjih od svog neumrllog

Ivice Sučića."

10.

Tomislav Sertić rođen je 1902. na Udbini. Tijekom drugog svjetskog rata bio je hrvatski časnik. Predan je Englezima skupa s oko osam stotina hrvatskih vojnika i

General Tomislav Sertić

civila, u Krumpendorfu u Austriji, 18. svibnja 1945.. Mogao je pobjeći, no vjerovao je u kakvu, takvu pravdu. S većom skupinom hrvatskih časnika sproveden je do Zagreba, a onda i do Beograda. Na beogradskim ulicama hrvatski su časnici doživjeli kamenovanje, te je tom prilikom kamenjem ubijen pukovnik **Ivan Niderlender**. U kolovozu 1945 održano je „suđenje“, i tada su svim tim ljudima izrečene smrtnne kazne. U Beogradu, u logoru na Banjici Tomislava Sertića posjećivala je, te mu nosila hranu, sestrična **Zdenka Sertić**. Ona je dobivala propusnice preko svojih komunističkih umjetničkih veza, jer je već tada crtala za AFŽ te poznavala nove utjecajne ljude. Uspjela je doći do **Augustinčića**, do **Šubašića**, pa i do samog načelnika Generalštaba JA, **Arse Jovanovića**. No, naravno, sve bez uspjeha. Tomislav Sertić napisao je i predao, preko zatvorske cenzure, Zdenki Sertić nekoliko pisama. Strijeljan je 22. rujna 1945.

"Draga Zdenka,

Jučer sam primio pakete što si mi ih poslala. Isto tako primio sam nekoliko

poslanih riječi. Tako za čas izgubim osjećaj realnosti. Ja Ti se ne mogu, a može biti i neću moći nikada zahvaliti. Ali vjerujem da će Ti uspomena na mene biti ljepša od zahvalnosti, koju pruža proza života ... Želio bih Ti povratiti sve stvari koje si mi poslala ... Knjige bi mi prije dobro došle, ali sada je prekasno ... Pozdravi sve moje rođake i prijatelje. S lijepim mislima i sračnim pozdravima

Tvoj Tomica"

11.

Mime Rosandić, rodom iz Gospića, časnik, inžinjer šumarstva, ovako je pisao svojim malenim kćerima, prije negoli je iz izbjegličkog logora u Fermu, 1948., u skupini **Vjekoslava Kavrana**, krenuo u okupiranu Hrvatsku s nadom da bi mogao pomoći organizirati otpor protiv komunističke i kriptočetničke vlasti. Doživio je, kao i njegovu sudrugovu, izdaju, jeziva mučenja u zatvoru na Savskoj cesti u Zagrebu, te osudu na smrt vješanjem. Mnogi od stotinjak ljudi iz ove skupine na koncu i nisu viješani ili strijeljani, već su zvijerski ubijani u čelijama i na drugim skrivenim mjestima. Za grobove ovih junaka se ne zna:

"Draga Anera, Mara i Ika,

Eto vaš čakan ode za svojom zvizdom, a drugačije to i nije moglo biti. Nama je domovina iznad svega i tome se pokoravamo. Neka i vama, dico moja, to bude u vašem životu iznad svega, i tim putem i naši stari kročiše i mi u njima gledamo svoj uzor. Providnost nam je odredila taj komad hrvatske zemlje da ju štitimo, da ju branimo i sačuvamo našim pokoljenjima.

Zato vaš čakan nije mogao drugačije, a vi mu, moje drage curice, oprostite, što vas je ostavio sirotama. Uzdajte se u Boga, slušajte vašu majku i ostanite svojoj Hrvatskoj vjerne.

Vaš čakan Mime" •

MENTICID U KAZNENO-POPRAVNOM DOMU STARA GRADIŠKA (V.)

Početkom rujna 1952. preseljeni smo iz drugog u prvi odjel. zajedno s nama preseljena je oveća skupina ostalih zatvorenika, kako bi na ispravnjena mjesta mogli biti smješteni novi došljaci. Kao ni u drugom odjelu, s njima nismo imali dodira, niti je njima bilo dopušteno razgovarati s nama.

Jednoga dana, nakon dvosatnoga prekovremenog rada, našli smo u sobi bljedolikog mladića sa zavojima u rukama. **Stipe Mosner**, koji je za vrijeme NDH bio u hrvatskoj diplomatskoj službi u Bugarskoj, kazao mi je da je to **Vlado Soboštan**, te da je rođen 1929. u Čakovcu. Išao je u gimnaziju i napisao je knjižicu (*brošuru nepočudnog sadržaja*), korienskim pravopisom. Budući da je taj pravopis nazivan ustaškim, premda je to povijesna neistina, to mu je pri izricanju kazne u Varaždinu bila *otežavajuća okolnost* i osuđen je na deset godina zatovora s prisilnim radom.

Vlado Soboštan k nama je došao iz zatvorske bolnice u koju je bio doveden iz sobe br. 51, u kojoj je provođeno *revidiranje stava*. Kad je Mosneru i drugim svojim poznanicima ispričao što je u toj sobi osobno doživio i što se u njoj događa, bilo nam je jasno, zašto su oni koji su prije odlaska u tu sobu s njima u prijevoznoj, zašto na naše pozdrave kimanjem glave ili smiješkom uopće ne odgovaraju, praveći se kako to ne vide i da nas ne poznaju. Iako nije bio izrazio želju da revidira stav, kao i mnogi drugi poslan je u tu sobu, kad više nije bilo *dobrovoljaca*. Čim je stražar za njim zaključao vrata, stvarni i navodni revidirci zavezali su mu usta i ruke i izudarali su ga štapovima. Onako pretučenog bacili su ga na *pričnu* (krevet od golih dasaka), da se pribere i ojača, kako bi, barem donekle, bio sposoban vezati i batinati buduće *revidirce*. On je odnekud bio načuo što se tu događa, uspio se dočepati britvice (žileta) i skriti je. Pa kad mu je sobni starješina, **Stjepan Kordovan**, rekao da uzme štap, britvicom je prerezao žile na objema rukama.

Piše:

Drago SUDAR

Kad je stražar otključao i otvorio vrata, sobni starješina stao je na ulaz i, zaprepašten Soboštanovim postupkom, rekao je stražaru što se dogodilo. Stražar je izvijestio zatvorsku upravu, a iz uprave su javili u bolnicu da dođe bolničar, i ponese zavoje. Iako je bolница blizu, oni su u sobi isparali potkošulju i Soboštanu

Vladimir Soboštan

zamotali ruke da ne iskrvari. Za kratko vrijeme stigao je i **Nikola Cimeša**, prošetao po sobi i ljutito pogledao sobnog starješinu i njegove *pomoćnike*, dajući im do znanja kako je ljut na njih i na stražara. Na stražara zato što Soboštanu nije temeljito pregledao odjeću, a na njih što nakon batinanja na njega nisu bolje pazili. Zatim se pogledom osvrnuo na Soboštanu, kiselo se nasmiješio i rekao sobnom starješini da ga neko vrijeme ostave na miru.

Dok je Soboštan ležao i odbijao jesti, nitko s njim nije razgovarao, a u sobu za revidiranje stalno su pristizali novi, koje su stražari po dobivenim naputcima pre-

puštali na volju njihovim supatnicima, među kojima je bilo i njihovih prijatelja i političkih i ideoloških istomišljenika. Kako su novi dolazili, morali su ih tući oni koji su prije njih premlaćivani.

Ako bi koji od njih rekao da to ne će, ili ne može, raditi, bio bi ponovno (iz)batinan i tako se to ponavljalо sve dok nije slomljen otpor i najtvrdokornijih.

Tako su svi bili *izjednačeni*. Svi su dobjivali batine i svi su u batinanju sudjelovali. **Cahuneku**, prijatelju **Branka Jalčinovića**, i još nekima, u tom su batinanju polomljena rebra, dok je domobranski bojnik **Ante Fabris** bio odveden na još jedan *razgovor* u zatvorsku upravu. Kako je bilo ljetno, prozor je bio otvoren, što je Fabris iskoristio i skočio s prvoga kata i prebio je obje noge. Otuda je odvezен u bolnicu, a iz bolnice u strogu izolaciju.

Soboštan je već bio u sobi za revidiranje s prerezanim žilama na rukama kad je stražar zaključao vrata za **Jozom Dugandžićem**, koji je sa mnom bio doveden na *razgovor* s Nikolom Cimešom. Kad je ušao u sobu 51, morao ga je tući štapom i njegov prijatelj **Ljubo Perić**, koji je to već bio prošao. Pazeći da ga snažno ne udara, govorio je: Jozo, oprosti! Kako to nije smio govoriti, opet je i on dobio batine, a nakon toga odveden je u strogu izolaciju.

Nakon *izjednačavanja*, svi novi bili su pod tzv. bojkotom. Dobivali su olovku i papir, sjedali za stol i pisali svoju *ispovijed*. Dok su bili pod bojkotom, nitko s njima nije razgovarao, niti je to njima bilo dopušteno. Nakon što bi s pisanjem bili gotovi, tekst su predavalci sobnom starješini, a on ga je posredno dostavljao Cimeši. Ovaj je to uspoređivao s *ispovijedima* koje su prije njih napisali oni s kojima su se družili, i u koje su imali povjerenja. Usporedbom je zaključivao jesu li napisali sve što su o njima i o sebi dotični napisali. Ako bi to prešutjeli, to je bio dokaz da se nisu *iskreno ispovjedili*. Zato im je tekst vraćen natrag, uz pripomenu da nisu napisali sve što su morali napisati.

(nastavit će se)

ŽRTVE OPĆINE CESTICA U RATNIM I PORATNIM STRADANJIMA XX. STOLJEĆA (IV.)

Mještani se posebno sjećaju najduže, nekoliko kilometara dugačke kolone koja je negdje oko 20. (22. i 23.) svibnja 1945. iz smjera Slovenije ušla na područje općine Cestica i kretala se prema Varaždinu te dalje prema istoku.

Partizanska prethodnica na konjima išla je ispred i obavještavala ljudi, stanovništvo, na nailazak zarobljenika, koji su gladni i žedni te se pozivaju mještani da im sa strane ostave vodu i pripreme hranu. Kršćanska ljubav prema bližnjemu potaknula je ljudi na djelo milosrđa i mnogi su unatoč oskudici spremno priskočili u pomoć. Međutim, kad je kolona zarobljenika u pratnji partizanskih stražara stigla u naselja, zarobljenicima nije dopušteno uzeti ni hranu ni vodu, a oni koji su im nastojali pomoći, onemogućeni su. Kraj ceste su ostali leševi u Brezju, na Bendešovoju livadi, u Križovljantu, kod križa, u Gornjem Vratnu, u petrijanečkom gaju i dalje uz cestu prema Varaždinu, odnosno Sračincu gdje je kolona na tamošnjoj seoskoj gmajni imala odmor i noćenje pod vedrim nebom.

Grobište Pancerica – Virje Otok

Grobište „Pancerica“ kod Virje Otoka, nastalo je početkom lipnja 1945. godine. Pod kraj rata Nijemci su dali iskopati brojne rovove, „panzer grabe“, koji bi im poslužili za lakšu obranu. U kopanju rovova sudjelovalo je i domaće stanovništvo, za što je i dobilo plaću, a nakon povlačenja vojske rovovi su preostali te su kasnije zatravani. Ostaci se i danas mogu vidjeti na šumovitu području, a na oranicama i zemljištima pogodnim za poljop-

Piše:

Franjo TALAN

rivrednu proizvodnju su uglavnom zatrpani.

Varaždin je kao jedno od središta, sjedište Velike župe Zagorje, i nakon rata bio sjedište poratne vlasti, u kojem se formiraju logori. Neki su uspostavljeni kao radni, kod Drave za popravak mosta, a neki kao sabirni i tranzitni – igralište Tivara (danas Varteks), današnji stadion Slobode... U to doba i Ozna radi na nekoliko adresa, a i varaždinski zatvori se punе, kao i podrumi nekih značajnijih zgrada. Ljudi nestaju iz svojih domova, i iz bolnica, a mnogi koji su uspjeli izbjegići svrstavanje u kolonu, naišli su na savjesnog partizana ili pak vlasti odana simpatizera, koji im nije poštadio život.

Iz logora i zatvora ljudi predodređene za likvidaciju nova je vlast izvodila uglavnom u noćnim satima, a za likvidacije su se koristila mjesta udaljenija od grada i naseljenih mjesta. Svakako da je za odabir mjesta za pogubljenje bilo potrebno poznavati teren i navike lokalnog stanovništva, a kao jedno od podesnijih pokazala se za vrijeme Nijemaca iskopana „Pancerica“, koja tada bila dovoljno udaljena od prvih naselja i kuća. Prema jugu i Križovljangradu bile su hrastove šume, prema zapadu, sjeveru i Sloveniji rijeka Drava, a prve kuće budućeg naselja bile su udaljene nekoliko stotina metara na istok. Na tom je prostoru u tri jame poratna vlast iz smjera Varaždina u noćnim satima po-

četkom mjeseca lipnja kamionima dovozila ljudi na likvidacije i tu ih ubijala. Ti-jela su pobacana u protutenkovski rov, pancer grabu koja je na dva mesta poslužila kao posljednje počivalište „narodnih neprijatelja“, a za jedno grobište, za 12 žrtava, poslužila je graba na mjestu nekadašnjeg bunkera.

U spomen na žrtve, 1. studenoga, na Blagdana Svih svetih 1994. godine lovci Lovačkog društva Sv. Hubert Cestica podigli su spomen-križ, a grobišta su kasnije označena bijelim spomen križevima. Uz grobište je podignuta i spomen-kapela žrtvama Bleiburga i križnih putova 1945., posvećena hrvatskom blaženiku i mučeniku, kardinalu Alojziju Stepinisu. Kapelicu je 18. lipnja 2000. godine u nazočnosti više desetaka svećenika i velikog broja vjernika blagoslovio mons. Marko Čulej, a od početka 1995. svake se godina kod spomen-križa polažu vijenci, pale svijeće i služi misa zadušnica za žrtve tamo poubijane i stradale. U spomen kapeli svake zadnje nedjelje u mjesecu vlč. Ivan Košić, križovljanski župnik, služi misu, a na Sesvete i godišnjicu stradanja izaslanstvo općine Cestica i Društva za obilježavanje grobišta kod spomen križa polažu vijenac i zapale svijeće.

Grobište križara u Lovrečanu

Ni nakon godine dana od svršetka rata, „oslobodilačka“ vojska i „narodna vlast“ još se nije nauživala nevine ljudske krvi na cestičkom području. Stanovništvo se potpuno pasiviziralo, a protiv terora vlasti i bezakonja borilo se šutnjom i molitvom. No to nije odgovaralo vlasti i odlučila je krenuti u „višu“ fazu traženja „narodnih neprijatelja“. Kako ih nije bilo, potrebno ih je stvoriti i Udba je intenzivirala svoju djelatnost. Na području uz granicu sa Slovenijom, a dijelom i u Sloveniji, s obje strane Drave, među stanovništvo je ubačen agent Ozne (Udbe) koji se izdavao za ustaškog satnika Antu, organizirao je vezu za prebacivanje „križara“ na drugu stranu Drave, a kad je „križare“ trebalo prebaciti isti su jednostavno poubijani, a svi koji su sa satnikom Antonom bili u kontaktu poslani su na robiju. Navodni „Ante“ nije ni suđen ni osuđen, a kasnije je uživao u krvi stečenu „zasluženu“ mirovinu.

(nastavit će se)

Spomen-kapela na grobištu Pancerica

KRIŽARI NA PAPUKU I OZN-a OD SREDINE 1945. DO KRAJA 1946. GODINE (II.)

Mamerto je u Virovitici upoznao **Ivana Žagića**, koji mu je predstavljen kao križar. Tko je upoznao Mamerta sa Žagićem, bolje reći podmetnuo ga, to se ne zna. Može biti da ga je susreo prilikom sastanka s jednom grupom, s kojom se u Virovitici sastajao kad je dolazio u franjevački samostan. Može se čak sumnjati da ga je upoznao **Ivan Pavoković** s kojim je bio u vezi od prije. U osobu koja

Piše:

Ivan MESAROV

stvorio ubašku organizaciju unutar franjevačkog samostana; (2) stvorila je Crnkovićevu ilegalnu organizaciju i stavila na čelo Crnkovića kao svog povjerenika, zatim je tu organizaciju vješto, preko

Mamerta, ubacila u franjevački samostan.

I tako je mogla dalje širiti svoje pipke prema nadbiskupskom dvoru, prvo prema tajniku Šaliću, a onda prema nadbiskupu **Stepincu**. Kako ni Crnković ni Mamerto nisu izdanak UDB-e, kako će to daljnji događaji potvrditi, zato se UDBA ne može smatrati organizatorom ove ilegalne organizacije, od koje je kasnije nastala križarska organizacija.³

Ovu ilegalnu tajnu organizaciju mogli bismo zvati i Crnkovićeva organizacija po njenom najagilnijem članu. Ona se počela baviti zbrinjavanjem ljudi, koji su bili izravno i neizravno ugroženi od komunističke vlasti.

To su vojnici, ustaše i domobrani koji su prijeti uhićenje, povratnici iz Slovenije, bjegunci iz zatvora i osobe iz provincije koje su ostale u Zagrebu u strahu od represalija koje im prijete u njihovu rodnom mjestu. Organizacija nema neki politički program, nema hijerarhijsku strukturu, a niti vođu. Crnković u nju uključuje i prijatelje iz svećenstva, koji su ugroženi od komunističke vlasti, a da su itekako ugroženi, može se vidjeti iz Pastirskog pisma, u kojem je napisano da je od 1941. do 1945. godine ubijeno 300 do 500 svećenika bez suda, i još k tome desetak časnih sestara. Ono najvažnije, da ni jedan biskup i svećenik nije, ni danju ni

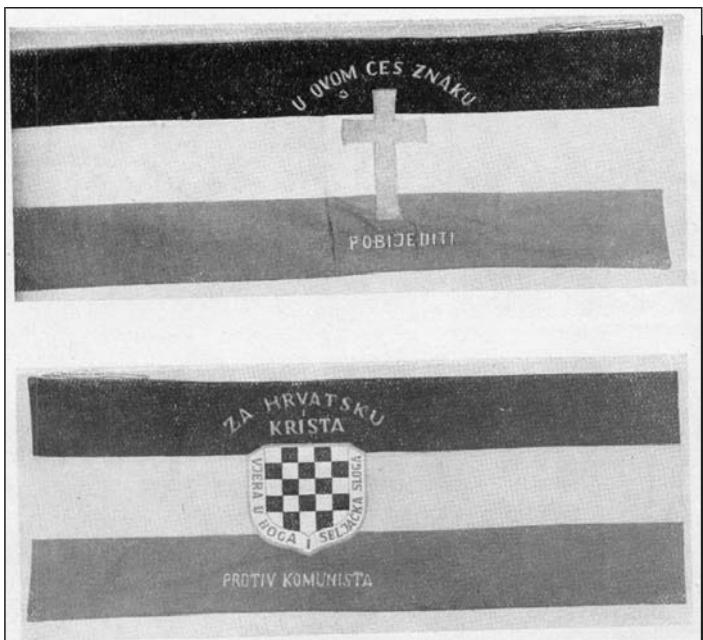
noću, siguran za svoju slobodu, čak i život. Zato je Crnkoviću uspjelo više svećenika uključiti u rad organizacije (doktor **Šimečki**, kateheta II. realne gimnazije u Zagrebu i drugi). Mnogi su pomagali, iako se nisu osjećali pripadnicima te organizacije. Kako se pokret razvijao i širio, i mnogi samostani su se priključili u skupljanju pomoći tim ugroženim ljudima. Koliko su oni bili povezani dokazuje primjer kad je doktor Šimečki javio Crnkoviću, da ode na određeno mjesto, koje su samo oni znali i uzme onu stvar. Kad je Crnković otisao, našao je pištolj marke „VIS“. S tim pištoljem Crnković je zadnji put išao na Papuk.⁴

Pokret se širio tako da je prijatelj pozivao prijatelja istih uvjerenja.

Bilješke:

1. Pretpostavka autora
2. Z. Radelić, Križari..., n. dj. Uhićeni ustaša Tomo Lasović, član Babelove skupine, izjavio je u istrazi, da je na jednom sastanku u prisutnosti Vilima Babela, Margetić objećao da će im poslati rublje i žigove.
3. Znam da je sada sizifovski posao mijenjati stavove koji su se uvriježili u javnosti na temelju pisanja navedenih autora: „To je UDBA sve organizirala“. Danas kad su otvoreni arhivi OZNA-e iz tog vremena, istraživač koji se temeljito upozna s tijekom događaja, može analizirati ulogu svakog pojedinca od početka pa do kraja. Na temelju toga sam od više mogućnosti izabralo ove dvije kao jedine relevantne. Postojala je i treća mogućnost – gvardijan Majstorović, ali nakon razgovora s fra Bonaventurom, to sam odbacio. Kod nijednog pojedinca ne može se naći interesna intencija djelovanja u korist OZNA-e. To se odmah primjećuje ulaskom Ivana Žagića u organizaciju. Taj interesni rad u korist OZNA-e, vidjet ćemo, manifestira se kod svake akcije ili inicijative u križarskoj organizaciji. I treće: u dokumentima OZNA-e nema niti jednog pojedinca kojeg bi OZNA-a nazivala svojim kodnim imenom i koji bi bio prisutan u početnom stadiju rada ilegalne organizacije u franjevačkom samostanu. Međutim, kasnije su stalno prisutni kodni nazivi: *naš povjerenik* ili *Učo*, koji se provlače kroz dokumente, kad god se obavljaju neke radnje od interesa za OZN-u. Na temelju te analize došao sam do iznesenog zaključka.
4. Ovo je Josip Crnković ispričao u svojoj obitelji, a njegov sin Dario Crnković rekao autoru. Ovdje sam za primjer naveo kakvim su se konspirativnim metodama služili u organizaciji.

(nastavit će se)

Križarska zastava

ga je upoznala sa Žagićem, imao je veliko povjerenje. Mamerto je lakomisleno često spominjao vodstvo u Zagrebu.¹ Prema dokumentima OZN-e, to je govorio i u Novoj Gradiški **Babelovoj** skupini.² Čim je to Žagić čuo, pitao je Mamerta, može li ga posjetiti u Zagrebu. Stekavši povjerenje u njega kao iskusnog križara, Mamerto je pristo da se s njim sastane u Zagrebu. Ne samo da se sastao s njim, nego ga je upoznao i s Crnkovićem. Žagić se predstavljao kao iskusan u tom poslu i stekao njihovo povjerenje te ušao i u franjevački samostan.

Stvaranje krovne križarske organizacije ili Glavnog odbora

Svi publicisti, istraživači, povjesničari i razni autori koji su pisali o tim događajima, jednodušni su u ocjeni: sve je to UDB-a organizirala. Ako je to UDB-a organizirala, ona je to mogla učiniti na dva načina: (1) vrbovala je Mamerta i on je

IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE: OTMICA ZAVORENIKA IZ TALIJANSKE TAMNICE U FERMU – SPAŠAVANJE IZ ENGLESKE TAMNICE «REGNA ELENA» U RIMU (IV.)

Zgrada se sastoji od prizemlja i prvoga kata. U prednjem dijelu su prostorije uređovnice, stražarnica i veliko predoblje-hall, iz kojega se ulazi u lijevo i desno krilo, iz kojega se penju stube u prvi kat. U lijevom su krilu zatvoreničke ćelije, u prizemlju desnoga krila je oružana i veliko skladište, na prvom katu su stambene prostorije karabinjera. Sve stambene prostorije izlaze na drveni balkon, koji se proteže ispred cijelog krila. Četvrti dio – po svojoj prilici, spremište za kola – odijeljen je od ostale zgrade visokim glatkim zidom, bez vrata i prozora, koji strši iznad potkrovija u visini od jednog metra. Dok mjerim visinu, širinu, nagibe, lukove, pogled mi zapinje u uglu, gdje ovaj zid dopire do krova desnoga krila. Malo dalje stup je, na koji se oslanja balkon i koji se spušta od krova do zemlje. Ovaj zid može pružiti uporište i zaštitu, Pomoću njega, balkona i stupa, ovaj bi ugao bio mjesto za spuštanje s krova u dvorište – fantazija i hvatanje za vjetar!? S puštanjem s krova u dvorište ne stiže se nikud, postaja je puna karabinjera! Do ćelije je još dug i opasan put, od ćelije do ceste nema nikavog! U dvorištu završava svaka avantura!

Bila sam očajna u uvjerenju, da s time sve propada, ali me je jedna okolnost trgla iz očaja.

Bilo je dvanaest sati, karabinjeri su se skupljali za objed; sargent je dao znak, da je naš posjet pri kraju. Vraćali smo se u ćeliju istim putem i kroz isti špalir karabinjera. Od dvorišta do zatvoreničkog odjela trebalo je proći kroz dvoja vrata. Kroz ona, koja vode iz dvorišta u hall; i ona, koja vode iz halla u hodnik zatvoreničkog odjela. Obadvoja su se vrata otvarala jednostavno i lako, u ni jednoj bravi nije bilo ključa. Ova mi se je okolnost pričini-

Piše:

Anka RUKAVINA,
Buenos Aires, Argentina

la dar s neba. Put do ćelije nije više bio tako neprohodan i dug. Kod ovakve se prilike ne baca kopanje u ledinu.

Žurile smo se u logor, da što prije obavimo objed i da Jadranka može pospavati prije našeg popodnevnog posjeta. Zbog Đurđićinog paničnog straha, da netko ne bi nastradao, momci su odlučili, da se pred njom o ničem ne govori.

Time joj se samo ogorčava život, a njezina čaša žuči već je ionako puna. Išle smo tako korak uz korak, tako blizu i tako daleko jedna od druge. Ona, shrvana svojom tugom i očajem, ja opsjednuta mojom novom brigom. Kroz sve opasnosti i potekoće, na koje me je upućivao razbor; kroz sve nedostatke mojih površnih zapažanja, iskrisavao je plan za bijeg iz postaje. Već kod prve pomisli o bijegu, bilo je očito, da postoji samo jedna mogućnost, a to je otvaranje ćelije izvana. Plan je nastajao izvan grada, daleko od karabinjerske zgrade, penjao se uz gradske bedeme, prelazio preko krovova, spuštao se u dvorište i stizavao do same ćelije. Karabinjerima nije bilo ni na kraj pameti, da bi se u njihovu zgradu moglo ući na drugi način, osim kroz vrata, a ta su po danu bila dobro čuvana, a po noći dobro zatvarana. Bojali su se – bez sumnje – reakcije iz logora, jer su već u sumrak povlačili stražara s ulice u zgradu i zatvarali vrata. Iza zatvorenih vrata nije bilo razloga za brigu i oprez. Mogli su se mirno posvetiti svakidašnjem poslu, a zatim odmoru i snu. Kad se tako sve smiri i zaspje; kad stražar na ulazu od dosade zadrije, prilika je, da se jedan anđeo spusti u tamnicu, da otvari

vrata i izvede sužnja. Ali, kakva iluzija! Dok je postojala kakva, takva prilika, da se spusti u tamnicu i otvari vrata, nije bilo nikakve, da iz nje izđe. Istim se putem nije moglo natrag, a drugoga izlaza nije bilo. Već samo spuštanje s krova u dvorište vratolomija je prvoga reda, a uspinjanje nemoguće ni uz akrobatsku vještinu i snagu. Što, dakle, učiniti, kad se izđe iz ćelije? Kako stići do cilja, koji je već na domaku, a ipak, tako nedostiživ? Kako izaći iz zgrade?

Iva je pomno bdio nad našim pohodima u karabinjersku postaju. Osim njega, Jože i naših najbližih, nitko nije za njih znao. Toga nas je dana Iva dočekao s jednom sretnom vijesti. Bio je dobro raspoložen, a imao je za to velika razloga. Čarkari su se konačno »urazumili« i odustali od svoga smrtonosnoga plana. S time su sebi spasili glavu, a logor pošteli od – tko zna – kakve nesreće. Sada se sve svodi na to, da se prof. C. proglaši bolesnim i da ga se što prije premjesti u bolnicu.

Kad sam prvi put polazila u Fermo, preporučio mi je Iva, da dobro proučim teren i što pomnije uočim smještaj ćelije u zgradi. Prema prilikama u postaji vidjet ćemo, da li se što dade učiniti. Moje prve informacije bile su beznadne. Raspored prostorija u zgradi i držanje karabinjera isključivali su svaki pothvat spasavanja iz postaje. No, za vrijeme drugog i trećeg posjeta, moj se je vidokrug znatno proširio. Imala sam priliku da bolje upoznam zgradu, dnevni red i rad karabinjera. Sakupila sam cijeli niz podataka, na kojima se je već moglo nazrijevati prve obrise jednoga plana.

(nastavit će se)

PARTIZANSKI ZLOČINI U MUŠALUKU I LIČKOM OSIKU

Mušaluk je selo zapadno od Ličkog Osika. Od hladne bure i proljetnih mrazova sa sjeverne strane zaštićeno je brdima, a s jugozapadne oplakuje ga rijeka Lika. Zemlja je plodna, obiluje vodom i sočnim pašnjacima. Ime mu potječe od turske riječi koja znači pašnjak.

Mušaluk je posebno poznat po vitezu popu **Marku Mesiću**, predvoditelju hrvatskih postrojbi koje su osloboidle Like i Krbave od Turaka, i popu mučeniku, piscu, filozofu, novinaru, prevoditelju i iznad svega domoljubu i danas na našu sramotu prešućenom **dr. Franu Biničkom**. Na popa Marka Mesića podsjeća crkva Sv. Duha koja je izgrađena 1700. godine, a na popa dr. Biničkog njegova djela, koja ispirači mozgova skrivaju od javnosti.

Poznat je Mušaluk još i po užasnom zločinu, koji su počinili partizani nakon njihova ulaska u selo 4. travnja 1945. Nije tajna da se tu dogodio veliki zločin. No, o njemu se ne govori, u široj javnosti nije poznat, niti jednim znamenom nije obilježen, a preživjelih svjedoka sve je manje i za koju godinu ne će ih ni biti, jer su to sada ljudi u poodmakloj životnoj dobi. Neviđen zločin past će u zaborav kao da se nije ni dogodio, samo će mučeničkom krvlju natopljena zemlja čuvati tu užasnu tajnu. Počinitelji zločina šute. Šute i sljedbenici ideologije u čije ime je zločin izvršen, štoviše, uključeni su u sve razine vlasti i grčevito nastoje svim sredstvima onemogućiti, da se taj nedavni dio hrvatske povijesti rasvijetli. Svoje zločine umotavaju u komunističku umotvorinu antifašizma, koji s pravim antifašizmom u ideološkom smislu nema nikakvu svezu. Svomu crvenom antifašizu sami tepeaju da je civilizacijska tekovina, pa su i zločini koje su izvršili opravdani i bili su nužni. Šute i o tome, zašto je njihova nakazna, za Hrvate krvava tvorevina, Titova Jugoslavija, nastala u krvi u krvi i nestala. Šute i o tome, zašto od 1918. težnju i svaki pokušaj državotvornih Hrvata da ostvare san minulih naraštaja, prirodno pravo na svoju državu, svim sredstvima nastoje okvalificirati zločinom. Šute, zašto su na štetu svoga naroda bili upregnuti u provođenju velikosrpske politike kroz obje Jugoslavije, Karađorđeviću i Titinu i po

Priredili:

Ivan VUKIĆ & Ivica FRANIĆ

čijem nalogu i danas odraduju taj nečasan izdajnički posao. Zaštićeni vlašću, nadziru gotovo sve institucije i javne medije, nedodirljivi su. Na nama nepokorenim Hrvatima zadača je, da barem zapisom otrgnemo od zaborava nečasna i zločinačka njihova djela i svjedočanstvima ih prenesemo budućim zrelijim i samosvjesnjim naraštajima.

O partizanskom zločinu u Mušaluku prvi put sam čuo tijekom Domovinskog rata od pročelnika HOR-a, gospodina **Branimira Petenera**. No, zahvaljujući gospodinu **Ivici Franiću** stupili smo u dodir sa svjedocima **Ivanom Legcom, Dragom Došenom, Ivanom Ratkovićem, Franjom Horvatovićem, Josom Potnarom, Ivicom Binički, Nikolom Binički, Martinom Biljanom, Antonom Butkovićem, Nikolom Butkovićem, Ivicom Crnkovićem i Matom Matanom Štimcom**. Svi su spremno pristali dati svoja svjedočenja, na čemu smo im neizmjerno zahvalni. Gospodin Ivica Franić njihova je svjedočenja tonski snimio i svjedočke i mjesto skupnih grobnica fotografirao.

Evo potresnih iskaza svjedoka o partizanskim zločinima nad zarobljenim hrvatskim vojnicima i civilima, te njemačkim vojnicima:

Ivan Legac, radiotelegrafist u Plavoj diviziji, jedini preživjeli

«Unovačen sam u domobrane 1943. godine. S ostalim odabranim domobranima upućen sam u Austriju, u Stockerau, na vojnu izobrazbu. Ospozobljen sam za radiotelegrafista i ovlađao sam njemačkim jezikom. Nakon 6 mjeseci vraćeni smo u Hrvatsku. Od nas je bila ustrojena Plava divizija. Dužnost joj je bila čuvati priobalje od Rijeke do Zadra od mogućega savezničkog iskrčavanja. Zbog toga smo dobili i ime Plava divizija.

Divizija je imala tri bojne. Prva je bila raspoređena u Pagu, Rijeci i Hreljinu. Druga u Plaškom, a treća po cijeloj Lici. Dužnost moje treće bojne bila je da od 1. siječnja 1944. osiguramo nesmetano odvijanje cestovnog i željezničkog prometa, što smo valjano obavili.

Najviše smo se zadržavali u Josipdolu, Križpolju, Brinju, Perušiću i Ličkom Osiku. Nesmetano smo išli u ophodnju u Široku Kulu, Vrebac, Ljubovo, Donji Lapac, Plitvička jezera, Babin Potok, Vrhovine i drugdje. Na vrhu Kapele imali smo

Ovdje je pokopano 750-800 žrtava

snažnu radiopostaju preko koje se održava sigurna radio veza između Zagreba i Gospića. U Brinju smo imali bolnicu s kurškom dvoranom.

Nekih većih borbi s partizanima nismo imali sve do 4. travnja 1945., kada su partizani izvršili u 6 sati siloviti napad istodobno na Gospic, Lički Osik i Perušić. Napali su nas tenkovima, haubicama, topovima, minobacačima i pješaštvom.

Toga časka nalazio sam se u Ličkom Osiku. Moja satnija bila je u sastavu 369. pukovnije, trećeg bataljuna Plave divizije. U satniji je bilo oko 240 vojnika. Uz hrvatske časnike, dočasnike i vojnike, u njoj je bilo 16-17 njemačkih časnika i dočasnika. Obnašali su dužnost koja je odgovarala njihovu činu i u svemu su bili izjednačeni s nama. Pripadnici Plave divizije na lijevom rukavu odore nosili su hrvatski grb. U trenutku napada bio sam sa svojom radio-postajom u manjoj od dvije sobe obiteljske kuće uz crkvu Svetog Josipa. U toj sobi sa mnom je boravio i moj pomoćnik.

Tragedija koja nam se dogodila tim je veća, što su nas tajno uz pomoć nekih domaćih ljudi opkolili partizani i onemogu-

čili nam probor iz okruženja. Pokušali smo se probiti. Naišli smo na jaku paljbu, pa smo se uz žrtve povukli. Nakon kratke, ali žestoke borbe, morali smo se predati. Napala nas je i zarobila Četvrti armija, 26. Dalmatinska divizija, 12. brigada. Zapovjednik im je bio major **Fabijan Trgo** iz Splita. Kasnije je postao general. Čuo sam da živi u Beogradu. Izdavao je sve zapovijedi koje su se bespogovorno izvršavale, pa je odgovoran za sve zločine koje su počinili.

Pripadnike moje satnije, nas oko 240, među kojima su bili i oni njemački časnici i dočasnici, svukli su do košulja i gaća, povezali žicom i u koloni preko polja ispod crkve sv. Josipa doveli do potoka Balatin, gdje su počela strijeljanja. Bio sam udaljen 30 do 40 metara od stratišta kada je došao partizanski dočasnik s listom papira u ruci i upitao vičući: "Ima li među vama radiotelegrafista?" Javio sam se ja i moj kolega, koji je kasnije umro. Odvezali su nas, izveli iz stroja i odveli u štab divizije. Tamo su nas ispitivali uz strahovito batinanje. Onako pretučene dodijelili su nas svojim radiotelegrafistima, koji pojma nisu imali o radiotelegrafiji, pa smo mi

radili njihov posao uz njihov budni nadzor. Zahvaljujući tome ostali smo živi.

Što se dogodilo s drugim satnjama našega trećeg bataljuna, ne znam. Vjerljivo su pobijeni oko Gospića, Perušića i drugih mesta gdje su bili raspoređeni.

Uz potok Balatin u Ličkom Osiku leži pobijena moja satnija i tko zna koliko drugih zarobljenika. Bili smo domobrani, unovačeni mladići stari između 20 i 22 godine.

Glede stanja pred pad Nezavisne Države Hrvatske, mogu reći da vojska nije bila baš puno obaviještena. Zapovjednici i pojedinci koji su znali kakvo je stanje, izbjegavali su reći da je slom na pomolu i da se ratu bliži kraj, te da je veliki dio NDH pod nadzorom partizana. I mi radiotelegrafisti šutjeli smo, stegovno smo izvršavali svoj posao.

Da su partizani htjeli, mogli su okončati rat bez toga suludog zločinačkog krvoprolaća nad žrtvama koje su se predale. U krvi začeta njihova tvorevina u krvi je i nestala.»

(nastavit će se)

PARTIZANSKI ZLOČINI U SRCU ZAGREBA

Udruga za mobiliziranje novih organizacija mlađih (ZAM-NOM) i Hrvatsko odgovorno društvo (HOD) već nekoliko mjeseci uporno izvješćuju hrvatsku javnost o nizu zatajenih i neobilježenih grobišta u srcu glavnoga grada Hrvatske. U tome su dobili potporu niza nevladinih organizacija, između ostalog i Hrvatskog društva političkih zatvorenika.

U sklopu tog pothvata, 9. svibnja 2008. u zgradi Učiteljskog fakulteta u zagrebačkoj Savskoj ulici održana je konferencija za tisak, na kojoj su predsjednici dviju spomenutih udruga, **Matija Tvrtko Drmić** i **Ivica Relković**, podsjetili na važnost dokumentiranja svih zločina i obilježavanja svih stratišta. Izvjestili su kako su, na temelju indicija da se jedno od skupnih grobišta nalazi i na mjestu današnje Učiteljske akademije, zatražili intervenciјu Državnog odvjetništva i Ministarstva unutarnjih poslova. Svojim su zahtjevima priložili raspoloživu dokumentaciju, kao i niz izjava svjedoka, koje su u međuvremenu prikupili. O svim su poduzetim koracima obavijestili i najviša tijela zakonodavne i izvršne vlasti, te veleposlanstvo SR Njemačke.

Reklo bi se, da je hvalevrijedno zalažanje ovih udruga donekle uzburkalo javnost, iako kod ovih stvari treba biti krajnje

oprezan, s obzirom na to da nas višedesetljetno iskustvo uči kako ne postoji politička volja za procesuiranje partizanskih ratnih zločina. Umjesto da se na civiliziran i jedini zakonit način odnosimo prema svim zločinima i svim zločincima, svaki pokušaj diranja u partizanske zločine u nas se diskvalificira kao podkapanje temelja «antifašističke Hrvatske». Takva teza, koja se izriče i s najviših mjesto, u sebi krije jednu zapravo vrlo opasnu primisao: da antifašizam treba poistovjetiti sa zločinom i zločincima. A demokratski i rodoljubni antifašizam takvu diskvalifikaciju ne zasljužuje... (T. J.)

Predsjednik HOD-a Ivica Relković s novinarima

MOJA SAMICA

Noć je. Samo čudni zvuci prolaze mojom čelijom. Kroz mene strah, zadrhtah kao pruće na vjetru. Tako se stadoh tresti. Obuze me studen, obli znoj, srce poče kucati jače. Sjedim na hladnoj, promrzloj kamenoj ploči. S glavom među koljenima. U kutu nekakav ležaj. Stara ponjava, nekakav prljav pokrivač i tamni zidovi. Na zidu plijesan. Ponegdje kapljice znoja. Pomislili: možda su to nečije suze. Nekoga mog subrata, koji je čamio prije mene i bio tu, u ovoj ljudskoj nastambi, prije nego što sam ja stigao. Možda se krv moga subrata pretvorila u suze i sada me straše i poručuju: "I tvore suze, i tvora krv, ostat će na ovim mračnim zidovima!" Gledam suze. One svjetljučaju kao biseri. Gledaju me. Grijem se njihovom toplinom.

I moje suze su stigle. Iz srca progovorim, kao da sam htio utješiti sam sebe. Suze su moje najbolje prijateljice.

*Stigle su mi noćas, usamljene, male.
Na usahlom licu, pokrile su bore,
Umorne od puta, usnule su, stale!
Za tren ljudske sreće, za gram tvrde kore!*

Nisam imao olovku, ali sam ih htio zapisati. Ni papir mi nisu dali. Sjetim se. Na ruci imam slomljeni prst.

Iz njega je kapala krv. Zatvorski čuvan krvolovočno mi je polomio prste. Iz njih je kapala krv. Svojom krvlju napisat će stihove na zidu, da ih ne zaboravim. Trebat će dosta krvi, pomislili. Ali, krv kapljive. Bolje je da je na zidu nego na podu. Tako će sačuvati svoje stihove. Možda će netko poslije mene, kad stigne u ovu čeliju, pročitati moje stihove. Možda će ga oni ugrijati. Dati mu nadu da živi, jer život je najveća svetinja.

I tako počeh pisati. Imam puno vremena. Ja sam najgori kriminalac.

Kažu: protiv naroda i države. A takve treba batinati, ubijati, bez sudova i pravde. Bez poštovanja, jer oni ne zasluzuju milost, već prezir. Rekli su mi: vi ste naš klasni neprijatelj, borite se protiv nas komunista. I zato prema vama nema milosti. Moj zatvorski čuvan kaže: sve vas treba likvidirati po kratkom postupku.

I zato ja, klasni neprijatelj, neprijatelj komunista, sada čamim u svojoj čeliji. Bez svjetla i zraka. Samo mrak i ništa više. Osjećam težinu mraka. Pokušavam zamisliti svjetlo, ulice moga grada,like mojih dragih, prijatelja, rodbine, roditelja. Na trenutak, oni se javi. Ali, vidim ih uplakane. Kao da će ih dodirnuti, poslušati. Ali, ne, oni su negdje drugdje. Bojim se i za njihov život. Znao sam: komunisti ubijaju sve, od desetoga koljena pa dalje. Ni sjeme ne smije ostaneti.

Opet se vraćam svojoj samici. Dodirujem mrak. Osjećam hladnoću zidova. Usnama upijam vlagu s prljavim i vlažnim zidova, kako bih smanjio žđ. U samici nema vode. U kutu postavljena kibla, ali je ja ne vidim. Dodirujem je rukama. I ona jedna čami u mojoj samici. Drugujemo zajedno. Pokušavam hodati.

Nešto me zaboli u koljenu. Tukli su me po cijelom tijelu. Osjećam nabrekle oči. Naočale su mi slomili. Mrak povećava moje sljepilo. Zaželio sam govoriti sam sa sobom. Znao sam, nitko me ne će čuti. Pokatkad zazvoni zvono.

Ali, ja se ne dam. Govorim sam sebi. Sam sa sobom. Zaželim čuti svoj glas. Prestrašio sam se. Jesam li zaboravio govoriti od silnih batina i udaraca. Zato promucah.

*Mrak je
Lepoglava spava
Samo poneki jauk budi me
Iz hladne zemljane jazbine
i boli me noć,
koja je preteško stala na moja
prebijena leđa
gnojna
izudarana*

*Polomljene kosti
kao da pale svijeću
Poletjet će mislima izvan ovih okova
Jer sam lagan bez cipela
I nemam odjeću
Oni kažu, prije ćeš poletjet u nebo
A glad je teška
I studen u mojim promrzlim kostima
Preteška je
Ja više ne znam za sebe
Ne osjećam svoje udove
Možda sam postao zloduh koji u mraku vreba
Kućnog miša
Zamišljam svjetla
Samo ih zamišljam
Jer iz svoje jazbine svjetla ne mogu vidjeti
Ne mogu ustati jer su oni koji sve znaju
i koji brinu o mome zdravlju i o mojoj gladi
objesili teške verige na rukama i nogama
I kažu: svjetlo bi mi smetalo
Za moje zdravlje
zato dat će mi tamu
Punu vlage
Moja samica me jedva podnosi.
Lepoglava spava tisuću devetstvo četrdeset i sedme
I svijet izvan ovih zidina
Ne sluti
što je izmislio čovjek-nečovjek
i kako zlikovci oštре svoje strasti
na čovjeku koji je samo usnuo slobodu.*

Htjedoh nastaviti dalje. Ali, negdje u susjednoj čeliji začuh krik. Prestraših se. Znao sam, obilaze čelije. Batinaši. Željni krvi. Ubójice. Prokletnici. Stići će i do mene. Batinaju svaku večer. Dolaze u mraku s toljagama i udaraju. Već deseti dan ne spavam. A dane brojim po tome kad batinaši stignu. Tad počinje njihovo radno vrijeme. Kad čujem prvi krik, zaključim, novi je dan. Kad krici završe, završio je i dan.

Tada nastupa noć. A u mojoj čeliji stalno je noć. O udarcima i ne razmišljam. Oni me udaraju. Ja im ne vidim lica. Bacaju na beton. Dižu, pa opet bacaju, lupetaju, šamaraju, pljuju, udaraju nogama dok se ne zasite. A tada, prestaju. Čujem kako govore. Dosta je za danas. Nastavljamo sutra. I ja reknem. Nastavite sutra. Ja imam vremena i strpljenja. Nikuda ne namjeravam ići. Ni za ništa na svjetu ne bih ostavio svoju samicu. Ona je moja najbolja prijateljica. Gotovo dragana. Čuva me, grije. Tuguje mojim suzama.

Kad kriknem od boli i ona krikne. Kad osjetim žeđ, ona me poj i svojim suzama. Ja i moja samicica.

Kao dragana. Kao cvijet u raskošnom polju.

U grlu osjetih bol. Zašutim. Pričinja mi se da sam začuo neki novi krik. Nekoga batinaju. A nekoga vode na strijeljanje. Noću, da osatali zatvorenići ne vide. I ne čuju. Ali puščano zrno ne mogu sakriti.

Zaželim mir svojoj samici.

Lepoglava spava.

prof. Bruno ZORIĆ

U SPOMEN SLOBODANU PRIMORCU JURIĆU

Prije nešto više od dva mjeseca napustio nas je bivši politički zatvorenik **Slobodan Primorac**. Pripadao je naraštajima koji su dobro zapamtili nametnutu monarhističku Jugoslaviju, preživjeli sve strahote Drugoga svjetskog rata i totalitarnu komunističku Jugoslaviju, te je kao posebnu zadovoljštinu dočekao obnovu hrvatske državnosti i nezavisnu Republiku Hrvatsku.

Rođen je 31. kolovoza 1921. u vrlo uspješnoj trgovačkoj obitelji u selu Tihaljini u zapadnoj Hercegovini. U rodnom selu završio je osnovno školovanje, a srednje je pohađao u poznatoj franjevačkoj gimnaziji na Širokome Brijegu. Po završetku gimnazije upisao se je na Pravni fakultet u Zagrebu. Međutim, ratne prilike, dvogodišnja zatvorska kazna i bolest usporile su njegov studij, pa je diplomirao tek 1955.

Iako slaba zdravlja, u ratu je jedno vrijeme služio u **Šimićevoj** pukovniji i sudjelovao je u borbama oko Imotskoga u jesen 1944. godine, a nakon rata je mobiliziran u Jugoslavensku armiju, u Auto-bataljon VI. armije u Sarajevu. Tu ga je 8. studenoga 1945. zateklo i uhićenje, a potom i suđenje pred tamošnjim Divizijskim vojnim sudom i vijećem kojemu je predsjedavao **dr. Vuko Gozze Gučetić**. Sve se to događalo u vrijeme kad je „narodna“ komunistička vlast opljačkala i oduzela i njegovoj obitelji puno toga: pet kamiona, autobus, dosta dućanske robe i raznih drugih dobara i nekretnina. Istodobno se je, uz više od 220 poginulih i ubijenih iz sela u netom minulom ratu, među kojima su bili i njegovi rođaci, susjedi, prijatelji i kolege, njih šest najbližih rođaka našlo u zatvoru.

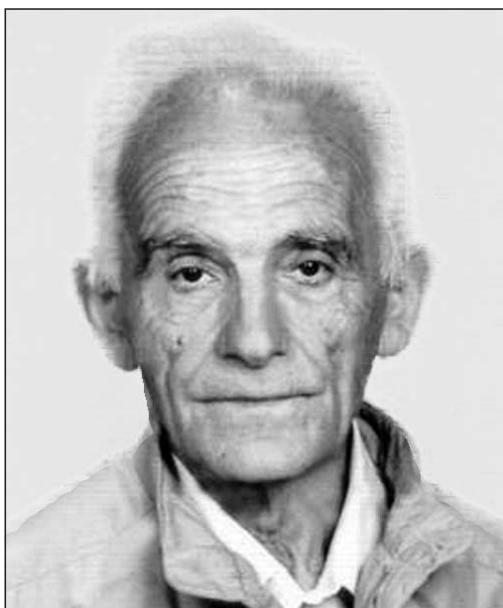
Braća Slobodan i **Krešo Primorac**, kao pripadnici Auto-bataljona VI. armije uhićeni su u Sarajevu s još šestoricom pripadnika navedene postrojbe. **Miroslav Rudolf** iz Slavonskog Broda bio je student ekonomije, za Slobodana Primorca se navodi da je završio osam razreda gimnazije, a za ostale – Krešu Primorcu iz Tihaljine, **Jozu Leku** iz Tihaljine, **Danu Martinovića** iz Mostara, **Stipu Škaru** iz Duvna, **Nikolu Mlinca** iz Mraceљa na Banovini i **Franju Svalinu** iz Kupresa, na-

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

vodi se da su vozači, mehaničari, zemljoradnici.

Zajednička optužba za Miroslava Rudolfa, braću Slobodana i Krešu Primorca, Jozu Leku i Stipu Škaru bila je, da su širili glasine: da su slavonske šume pune križara, da ih opskrbljuju engleski zrakoplovi, da će engleski padobranci preuzeti vlast (u Jugoslaviji), da su izbori za mjesne odboare bili nepravilni, da su četnici zauzeli

Slobodan Primorac

predgrađe Tuzle, da su bila mnoga uhićenja u Sarajevu, da će izbori biti odgođeni, da su fratri na Širokome Brijegu stradali pravedni, da će kralj (**Petar II. Karadordević**) doći u Jugoslaviju i da će se Jugoslavija podijeliti. Slične su optužbe bile i drugima. Tu se skupinu pozivalo i s vrlo agilnim sarajevskim župnikom **Ivanom Condrićem**, koji je u općoj hajci na Katoličku crkvu 1945. uhićen, osuđen na smrt i strijeljan sljedeće godine i s poznatim Pastirskim pismom hrvatskih biskupa g. 1945.

Suđenje im je održano 20. veljače 1946. u Sarajevu. Optuženi su zbog navedenih optužbi te osuđeni od šest mjeseci do šest godina „lišenja slobode s prinudnim ra-

dom“. Slobodan Primorac je osuđen na „kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od dvije (2) godine“. U obrazloženju njegove presude se navodi da je dobio letak od **M. Č.**, „i lično ga čitao“, iako ga nikome nije dao. Onome koji mu je dao letak, nije se sudio, što potvrđuje, da se radi o montiranom procesu, kako su bili uvjereni oni kojima se sudio. Kaznu je izdržao u Sarajevu i Zenici, naravno, u ondašnjim dosta nepovoljnim uvjetima.

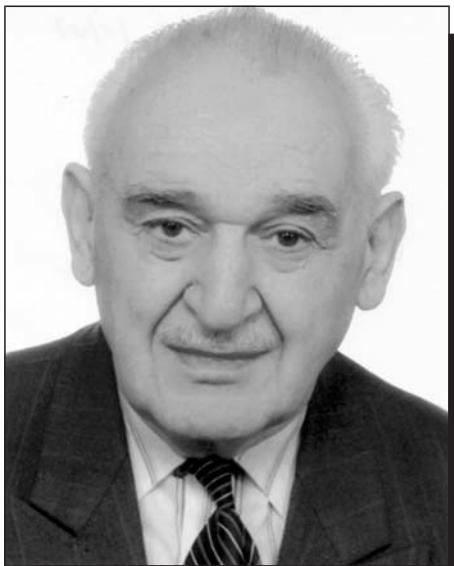
Da bi mogao živjeti slobodnije, prvenstveno prakticirati svoju vjeru, nije se kao pravnik zaposlio u komunističkom „društvenom sektoru“, nekom poduzeću ili instituciji, nego je radni vijek proveo kao trgovacki putnik knjigama, radeći za „Narodne novine“ i „Maticu hrvatsku“ iz Zagreba. U tom poslu obilazio je poduzeća i institucije, nudeći prvenstveno pravnu literaturu, ali i drugu. Uvijek je širio, gdje god je bilo moguće, dobru literaturu, posebno onu koja je obrađivala nacionalnu problematiku. I sam je rado čitao dobru knjigu, filozofska i pobožna djela i sve što duhovno obogaćuje čovjeka.

Umro je, nakon dugogodišnjega poboljevanja, u 87. godini života 28. veljače 2008. u rodnoj Tihaljini, gdje je i pokopan 1. ožujka, ispraćen od rodbine, mještana i prijatelja. Od njega se je biranim riječima oprostio mjesni župnik **fra Jure Brkić**, koji je vodio pogreb.

Slobodan je Primorac bio u pravom smislu čovjek, intelektualac s izgrađenom nacionalnom i kršćanskom sviješću, domoljuban i skroman, nenametljiv, ali i šaljiv na vrlo pristojan način. U tom smislu potvrđivao se je kroz cijeli život i zbog toga je bio cijenjen u društvu u kojem se kretao. Imao je poseban osjećaj solidarnosti i uslužnosti, po čemu će ga mnogi pamtitи. Kada su se mnogi, radi zaposlenja, odricali svih kršćanskih i nacionalnih tradicija, on je živio svoju vjeru, družio se sa svećenicima i često im bio na usluzi, a sva stradanja hrvatskoga čovjeka i naroda duboko je proživljavao. Jednostavno rečeno: čitavi je život živio uspravno. Svakako zaslужeno, mirno će počivati u hrvatskoj zemlji. •

U SPOMEN NA MIRKA BREKALA „TAMBA“

Dana 14. travnja 2008. preselio se u vječnost naš kolega **Mirko Brekalo**. Rođen je 22. studenoga 1927. u Jajcu. Uhićen i osuđen je u Slavonskom Brodu

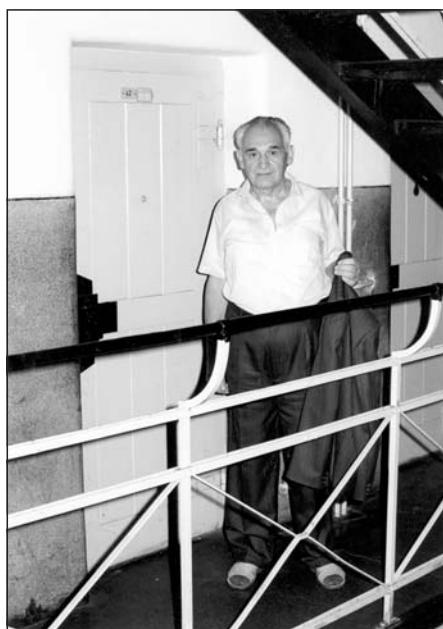
Mirko Brekalo

na 8 godina robije. Kaznu je izdržavao u KPD Lepoglava i na raznim radilištima. Kao mladić započeo je srednju školu pedagoškog smjera, ali ga je vihor života usmjerio u knjigovodstveno-finansijsku struku, u kojoj je postigao značajne rezultate.

Za vrijeme rata kao domoljub i uzoran Hrvat u redovima je zastavničke škole NDH u Zagrebu. U vrijeme povlačenja hrvatske vojske i naroda kroz Sloveniju, pao je u komunističko zarobljeništvo, gdje je ostao jedan od onih stotinjak koji su preživjeli, od ukupno 400 pripadnika spomenute škole. Nedugo nakon toga Križnog puta osuđen je u Slavonskom Brodu na robiju, gdje je izdržao 7 godina i četiri i pol mjeseca. Uvijek uspravan i nesalomljiv, u Lepoglavi se nalazi 1948./1949. u tzv. „Crnom bataljonu“ (odabrana skupina pod posebnom torturom). S radilišta u Fužinama pokušao je pobjeći, pa je bio uhićen na granici Slovenije s Austrijom. Snalažljivošću je spasio život i bio odveden natrag na isto radilište. Po izlasku iz kaznionice Lepoglave radio je razne poslove, boreći se, kao bivši robijaš, za koricu kruha, pa se u toj borbi popeo na odgovarajuću razinu, kao knjigovodstveni stručnjak. Radeći u „Karbonu“, poduzeću „B. Malešević“ i drugim poduzećima bio je tražen. U čežnjima za slo-

bodom pobjegao je u Belgiju, gdje mu je gosp. **Van Den Broeck** pomogao da se zaposli, a gdje je opet bio neobično cijenjen.

Stvorio je obitelj s četvero djece i osam unučadi, te je nastojao cijeli život da im svima stvori materijalne uvjete da se vrate u Domovinu. Uvijek je bio čvrst, pouzdan, jakog karaktera, pun silne ljubavi za Hrvatsku, a nije popuštao ni u najtežim prilikama. Nakon stvaranja Republike Hrvatske pripadao je „Hrvatskom društvu političkih zatvorenika“, „Udruzi ratnih veterana Hrvatski Domobran“, te „Časničkom klubu 242“ (pripadnika bivše zastavničke škole). Prije mjesec dana sastali smo se četiri dana i na dugo obnovili teške uspomene i životna nastojanja, kao da

M. Brekalo u KPD Lepoglava

smo slutili da se za dugo rastajemo! Okružen članovima obitelji, te drugovima iz teških vremena, okićen vijencima s grbom i vrpcama trobojnica, njegov je lijes resio tekst „časniku NDH i časnom robijašu - zahvalni HDPZ“. Kad je položen na vječno prebivalište, zastavu kojom je lijes bio prekriven, preuzeo je njegov unuk.

Uz oproštaj kojeg je izrekao gosp. **Stjepan Brajdić** u ime Kluba 242 i svih ostalih, sahranjen je 18. travnja na groblju Mirogoj, uz mirozov i Vilu Velebitu koju je otpjevao zbor s riječima prisutnih: „Laka ti bila hrvatska zemlja, koja te prima u svoj zagrljaj i kojoj si čitav život dario!“

Dr. Augustin FRANIĆ

U SPOMEN

Krešimir ODAK

1915.-2005.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Krapina

U SPOMEN

Juraj MIKULJAN

1923.-2008.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Krapina

U SPOMEN

Katica BLAŽIČKO

1922.-2007.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Krapina

U SPOMEN

Zdenka MEDVED

rod. BELOBRAJDIĆ

umrla 1. svibnja 2008.
u 85. godini života.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Krapina

U SPOMEN

Ante MILOSTIĆ

1929.-2007.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Dubrovnik

U SPOMEN

Šimun KRSTIČEVIĆ

1925.-2008.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Dubrovnik

IN THIS ISSUE

In April, there was marked the breaking out of inmates from collection camp Jasenovac, which had been set up by the authorities of the Independent State of Croatia in late 1941 to place their political opponents there (1941-1945). For decades, that event has been turned into a political show whose purpose is again and again to accuse the Croatian nation. For decades, the number of the victims of that camp has been exaggerated to monstrous dimensions. That is one of the reasons why even the Yugoslav communist dictator **Josip Broz Tito** never visited Jasenovac. The first president of the independent Croatia **Dr. Franjo Tuđman**, was convicted in 1981 to long imprisonment because, among other, he had scientifically proven that the number of Jasenovac victims had been presented as several times larger so that Croats and Croatia could be constantly accused and kept in subordination within Yugoslavia.

This year, the official organisers of the manifestation dared to make more open and aggressive provocations than usually.

One of the leaders of the Titoist movement in Croatia, former judge of a military court of the Yugoslav People's Army and the communist minister of justice **Ivan Fumić** in his speech openly accused the Catholic Church of taking part in crimes and their covering up. President of the Republic of Croatia **Stipe Mesić** was present at the gathering. He did not distance himself from Fumić's accusations against the Catholic Church; he in fact supported them in a rather direct manner.

That has caused a new polarisation within Croatian society, which is still traumatised with the differences from the WWII. Those differences are always spurred by members of the Yugoslav communist nomenclature, who in the recent years call

themselves "antifascists" and who, by doing that, wish to keep a privileged position in the society. Most of the media in Croatia support those structures and try in all possible ways to cover up the crimes of communist partisans and post-war slaughters committed by Yugoslav communists. Also, a systematic media campaign is trying to discourage and discredit any request for a scientific establishing of the crimes and criminal processing of perpetrators. Owing to such situation, it is entirely legitimate in Croatia to think that members of the armed forces defeated in the WWII, despite the old age, must be prosecuted for their crimes, while members of the communist partisans must not be held responsible for their crimes, because they are old and because they are "antifascists".

Such approach and such relativisation of crimes have deep and fatal psychological, ethical and political consequences for the health of the Croatian society, which is again in that way prevented from turning to future.

In this issue a number of texts deal with this problem in different ways. We are publishing a public statement of the Press Office of the Croatian Bishops' conference, and a statement of Commission of Iustitia et pax of Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina. Editor-in-chief **Tomislav Jonjić** polemises with some opinions of a well-known Catholic journalist **Don Živko Kustić**, and we are also publishing the speech of **Vladimir Fuček** at the commemoration for the Croatian victims in spring and summer 1945.

* * *

In this issue, we are publishing also a text about commemorative speeches given at the traditional celebration of the Day of Croatian Political Prisoners on the Croatian Adriatic island of Krk. That day (30 April) is celebrated in memory of 30 April 1671, when the court in Vienna had the Croatian noblemen **Petar Zrinski** and **Fran Krsto Frankopan** executed because of their struggle for territorial wholeness and more autonomy of Croat lands within the Habsburg Monarchy.♦

Imotski - river Vrljika

IN DIESEM HEFT

Im April wurde die Befreiung der Häftlinge aus dem Konzentrationslager Jasenovac, den die Behörden des Unabhängigen Staates Kroatien (1941-1945), zwecks Inhaftierung seinen politischen Gegner, zum Ende des Jahres 1941 gegründet hat, gekennzeichnet. Jahrzehnte lang wurde diese Manifestation in eine politische Schau umgewandelt, die zum Ziel die wiederholte Beschuldigung des kroatischen Volkes hatte. Jahrzehnte lang hatten sie die Zahl der Opfer dieses Lagers bis zu monströsen Maße übertrieben. Das war ein der Gründe, dass sogar der jugoslawische kommunistische Diktator **Josip Broz Tito** den Jasenovac nie besucht hat. Der erste Präsident des selbstständigen Kroatiens **Dr. Franjo Tuđman**, wurde 1981 zum zweiten Male zum Gefängnisstrafe verurteilt auch deswegen, weil er wissenschaftlich bewiesen hat, dass die Zahl der Opfer von Jasenovac vielfach vergrößert wird, damit man die Kroaten und Kroatin ständig beschuldigen und in unterdrückten Lage innerhalb Jugoslawien halten kann.

In diesem Jahr wagten sich die Veranstalter dieser Manifestation auf offenere und aggressivere Provokation als sonst.

Einer der Führer der titoistischen Bewegung, ehemaliger Richter des Militärgerichtes der Jugoslawischen Volksarmee (JNA) und kommunistischer Justizminister, **Ivan Fumić**, beschuldigte offen in seiner Rede die Katholische Kirche der Mitbeteiligung an den Verbrechen und derer verdecken. Auf der Versammlung war auch der Präsident der Republik Kroatien, **Stipe Mesić**. Von den Beschuldigungen Fumićs gegen die katholische Kirche distanzierte er sich nicht, sondern diese auf eine ziemlich unverdeckte Art unterstützte.

Das rief erneute Polarisation in der kroatischen Gesellschaft, die noch immer mit den Teilungen aus dem Zweiten Weltkrieg traumatisiert ist, hervor. Diese Spaltungen initiieren immer wieder die Anhänger der jugoslawischen kommunistischen Nomenklatur, die sich in letzten Jahren als „Antifaschisten“ bezeichnen und die auf diese Art ihren begünstigten Stand in der Gesellschaft bewahren wollen. Diesen Strukturen gehen zur Hand die Mehrheit der Medien in Kroatien, die versuchen auf jede Art und Weise die Verbrechen der kommunistischen Partisanen und Nachkriegsmassaker der jugoslawi-

schen Kommunisten zu verschleiern. Durch systematische Medienkampagne wird jeder Versuch einer wissenschaftlichen Ermittlung der Opfer und gerichtlichen Prozessierung der Verbrecher diskreditiert und mutlos gemacht. Dank einer solchen Situation, in Kroatien ist völlig legitim zu betrachten, dass Anhänger der besiegteten Kräfte in Zweiten Weltkrieg, trotz ihren hohen Alter sich für ihre Verbrechen verantworten müssen, während Anhänger der kommunistischen Partisanenkräfte dürfen für ihre Verbrechen, wegen ihren Alter und weil sie „Antifaschisten“ sind, nicht zu Verantwortung gezogen werden.

Solche Haltung und Relativierung der Verbrechen haben tiefe und verheerende psychologische, ethische und politische Folgen für die Gesundheit der kroatischen Gesellschaft, der auch auf diese Art die Wendung zur Zukunft verhindert wird.

In diesem Heft beschäftigen sich mit dieser Problematik mehrere Artikel. Wir veröffentlichen Mitteilung des Presseamtes der Kroatischen Bischofskonferenz, sowie Erklärung der Kommission Iustitia et pax von Kroatien, Slowenien und Bosnien und Herzegowina. Der Chefredakteur **Tomislav Jonjić** polemisiert mit einigen Standpunkten des bekannten katholischen Journalisten **don Živko Kustić** und wir veröffentlichen die Rede von **Vladimir Fuček** die er an der Kommemoration der kroatischen Opfer von Frühjahr 1945 hielt.

* * *

Wir veröffentlichen auch eine Reportage mit den gehaltenen Reden auf der traditionellen Tag der kroatischen politischen Häftlinge die diesmal auf dem Adriainsel Krk stattfand. Dieser Tag (30. April) wird zum Zeichen der Erinnerung an 30. April 1671, dem Tag als der Wienerhof die kroatischen Adeligen **Petar Zrinski** und **Fran Krsto Frankopan**, wegen ihres Kampfes für die territoriale Einheit und größere Autonomie der kroatischen Länder innerhalb der Habsburger Monarchie, hinrichten ließ. •

Prčanj (Boka Kotorska, heute Montenegro)

REPUBLIKA HRVATSKA
ŽUPANIJSKO DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO
U ZAGREBU

Broj: DOK-190/98
Zagreb, 8. svibnja 2008.
IO/IO

15 -05- 2008

Odvjetnik Tomislav Jonjić

Zagreb
Međimurska 19/V

U svezi vaše kaznene prijave protiv Lutve Ahmetović radi kaznenog djela ratnog zločina protiv ratnih zarobljenika iz članka 160 Kaznenog zakona ("Narodne novine" br. 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05 i 71/06 – u dalnjem tekstu KZ-a) i kaznenog djela udruživanja radi činjenja kaznenog djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom iz članka 187. st. 1. i 2.KZ, obavještavamo vas da smo istu odbacili obzirom da je prikupljajući potrebna obavještenja i obrađujući kaznenu prijavu utvrđeno da je osumnjičenik umro. Uvidom u Izvadak iz matice umrlih o upisu činjenice smrti Gradskog ureda za opću upravu Zagreb — Matičnog ureda Peščenica vidimo da je dana 3. prosinca 2007. umro Lutvo Ahmetović. Na temelju naprijed iznesenog uvidom u Izvadak iz matice umrlih za Lutvu Ahmetović, proizlazi da je isti umro nakon učinjenog djela, a koja okolnost u smislu članka 166 ZKP-a isključuje gonjenje.

P r e p i s

20-X-40
REDARSTVENO RAVNATELJSTVO U ZAGREBU
1467/40

Pov.broj: 42.104/1940

Zagreb, 14 rujna 1940

Prednet: Fra CVITANOVIĆ ANTE, župnik iz Potravlje, sreza sinjskog - odregjivanje prisilnog boravka u Zagrebu.

B I S K U P S K O M O R D I N A R I J A T U

S P L I T

U vezi ranijeg ovdašnjeg izvještaja Pov.broj 42104/40 od 31 kolovoza o.g. čast je izvjestiti, da je Fra Cvitanović Anti, župniku iz Potravlja, sreza sinjskog, zbog učešća u ustaško-frankovačkoj akciji odlukom ovog Redarstvenog Ravnateljstva Pov.broj 42104/40 od 14 rujna o.g. na osnovu § 12^a Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretku u državi, odredjen Zagreb, Franjevački samostan u Vrbanicevoj ul. br. 13, kao mjesto prisilnog boravka.

Ovo mu je mjesto, tj. franjevački samostan u Vrbanicevoj ul. br. 13, odredjeno u sporazumu sa ovdašnjom Nadbiskupsom kancelarijom.

RAVNATELJ REDARSTVA:

M. P. potpis nečitljiv

BISKUPSKI ORDINARIJAT

Br. 2273/40

Split, 16.IX. 1940

P. k.g.

Saopćuje se u prepisu

M. P.

Franjevačkom Provincijalatu

Split-Dobri

u vizi sa ovouredovnim dopisom od 3.IX-1940 Br. 2179/40 na znanje u svrhu da bi izvolio predložiti M.P. O. Anti Cvitanoviću, župničkom vikaru Potravlja, ili zamjenika ili nasljednika.

Generalni Vikar:

D. Lukljan